ARH Diss. B - 26807

TRÜ
Üldise Ajaloo Kateeder

Inglise-Saksa suhted teise maailmasõja eel

Diplomitöö

Harivald Arst

Inv. Ws. 315.

Tartu, 1955

Sissejuhatus.

Käesoleva diplomitöö ülesandeks on vaadelda üht tähtsamat lõiku Euroopa poliitilises elus teisele maailmasõjale eelnevatel aastatel – Inglise-Saksa suhteid teise maailmasõja eel. Nimetatud suurriikide omavaheliste suhete ja võistluse analüüs võimaldab anda ülevaate neist teguritest ja asjaoludest, mis viisid suurimale katastroofile inimkonna ajaloos – teisele maailmasõjale. Inglismaa ja Saksamaa olid kõige tugevamad imperialistlikud suurriigid Euroopas ja imperialistlikud vastuolud, mis viisid teisele maailmasõjale, avaldusid nende vahel ka kõige teravamini.

Kõneldes teise maailmasõja põhjustest, tuleb lähtuda marksismi-leninismi klassikute õpetusest sõdade kohta. Vastavalt sellele sõda on nähtus, mis on sõltuv tootmisviisist ja ühiskonna klassilisest struktuurist. V.I. Lenin õpetab, et „... sõda on poliitika jätkamine teissuguste (nimelt vägivaldsete-HA) vahenditega. Igasugune sõda on lahutamatult seotud selle poliitilise korraga, millest ta tule-

neb "[1] valitsevad klassid ja nende käsutuselis seisvad valitsused teostavad oma klassihuve kõige mitmesugusemate abinõudega – nii majanduslike, diplomaatiliste kui ka ideoloogiliste vahendite abil. Kui need vahendid ei anna aga soovitud tulemusi, süvenevad valitsevad klassid avaliku võimuvaldse rakendatud võitluse – sõja teele. V.I. Lenin kirjutas: „Sedasama poliitikat, mida teatav riik, teatav klass teostas sellel riigis pikema aja jooksul enne sõda, jätkab sama klass paratamatult ja möödapääsematult ka sõja ajal, muutes ainult tegevuse vormi "[2] Sellepärast tuleb ka teise maailmasõja olemuse ja tema tekkimise põhjuste väljaselgitamisel uurida poliitikat, mida teostati imperialistlike suurriikide valitsevate klasside poolt enne sõda. Vaadeldes Inglise-Saksa suhteid teise maailmasõja eel, näemegi kuidas nende vahel puhkenud sõda osutus nende riikide sõjakeelse poliitika jätkamiseks võimuvaldsete vahendite teel.

Nagu näitas V.I. Lenin, muutub võitlus kapitalistlike riikide vahel eriti teravaks imperialismi perioodil. „Kapitalism, kui ju-

---

1 V.I. Lenin, Teosed 24 k. lk 367.

1 samas

tas Lenin, „on muutunud progressüvsest reaktrioonilisens, ta on tootlikud jõud nüvõrd välja arendanud, et inimkonnal tuleb uas üle minna sotrialismile või üle elada aastaid ja isegi aastakümneid „suurriikide" relvastatud võitlust selle eest, et kunstlikult säilitada kapitalismi asumaade, monopolide, privileegide ja igat liiki rahvusliku rõhumise abil"[1]

Analüüsides maailmasõdade allikaid, ütles J.V.Stalin oma kõnes 9. veebruaril 1946a. „asi seisab selles, et kapitalistlike maade arenemise ebaühtlus vüb tavaliselt aja jooksul tasakaalu terava sikkumiseni kapitalismi maailmasüsteemis, kusjuures see kapitalistlike maade rühm, kes peab end vähem kindlustatuns toorainetega ja turgudega, teeb tavalisalt uatseid relvastatud jõudude uasutamise abil olukorda muuta ja „mõjusfääre" enda uasuns ümber jaotada. Selle tagajärjel tenib kapitalistliku maailma lõhenemine uahte vaenulikku leeri ja sõda nende vahel."[2]

Kapitalism ei tunne teisi vahendeid tasakaalu taastamiseus peale kriiside ja sõdade. Sellepärast toob kapitalistlike maade arenemise ebaühtlus endaga uaasa

1 V.J. Lenin, Teosed 21k. lk 271

2. J.V. Stalin, Moskva linna Stalini valimisringkonnas peetud kõned, lk.10

ülemaailmse ulatusega sõjaliste katastroofide - imperialistlike maailmasõdade ohu.

Esimene maailmasõda ja eriti Nõukogude Lüdu väljalangemine kapitalistlikust süsteemist pani aluse kapitalismi üldkrüsile. Kapitalismi üldkrüs tungib kõigisse kodanliku ühiskonna elutegevuse sfääridesse, haarab nii majanduse kui ka poliitika. Tema esimest etappi, mis haaras ajavahemiku kahe maailmasõja vahel, ireloomustab sotsialismi võit NSV Lüdus ja maailma jagunemine kahte vastandlikku leeri - kapitalismi- ja sotsialismileeri. See tähendas, nagu näitas J.V.Stalin arnandekõnes ÜK(b)P XVI kongressile, et „... kapitalism ole enam ainus ja kõikehõlmav maailmamajanduse süsteem, et kapitalistliku majandussüsteemi kõrval on olemas sotsialistlik süsteem, mis kasvab, mis teeb edusamme, mis seisab kapitalistliku süsteemi vastas ja mis juba oma olemasolu faktiga demonstreerib kapitalismi roiskumist ning kõigutab ta põhialuseid."[1]

Kahe leeri võitlus on kapitalismi üldkrüsi peamiseus jooneks. Kuid samal ajal teravnesid üha enam vastuolud kapitalistlikus leeris endas. Sellisteus vastuoludeus

---

1 J.V.Stalin, Teosed 12 k., lk. 246

olid vastuolud tähtsamate imperialistlikute riikide vahel, esimeses maailmasõjas võitnud ja võidetud maade vahel, imperialistlikute riikide ja koloniaalsete ning sõltuvate maade vahel, lõpuks nõudluse ja proletariaadi ning mõisnike ja talupoegade vahel. Kõik need vastuolud põimusid omavahel, süvendades ja teravdades üksteist. Imperialistlik Saksamaa, kes oli nõrgestatud kaotuse tõttu esimeses maailmasõjas, tõusis ikkagi kõige tugevamate suurriikide ridadesse, jõudes järele ja ületades oma majanduslikult arenenud Inglismaa ja Prantsusmaa. Saksa imperialism hakkas neid riike välisturgudelt välja tõrjuma, samuti edukalt konkureerima ameerika lähendriikidega. Kõik see tugevdas vastuolusid imperialistlikute kiskjate vahel ning kutsus mõõdapääsematult esile sõjalise konflikti ohu. Eriti süvenesid vastuolud imperialistlikus leeris 1929-1933a. majanduskriisi raskete tagajärgede tõttu. Käesolev töö vaatlebki Inglise-Saksa suhete arengut just perioodil alates nimetatud kriisist kuni sõja puhkemiseni. nende vahel, s.o. aastatel 1933-1939. Töö ülesanne eesmärgiks on näidata, kuidas Inglise imperialistid USA ja teis.

te maade imperialistide vaasabil aitasid süstemaatiliselt kaasa tuumedate sõja jõudude vasuule, aidates võimule, relvastades ja õhutades Saksa imperialismi selleks, et seejärel viimast sotsialismimaa – NSV Liidu vastu ja lahendada või vähemalt nõrgestada imperialistlikke vastuolusid. Järgnevast käsitlusest näeme ka, kuidas kõik sellised katsed lõpperid ebaõnnestumisega ja sõda puhkes siiski imperialistlike rühmide eneste vahel, sest imperialistlikud vastuolud nende vahel osutusid tugevamaks kui vastuolud imperialismi leeri ja sotsialismileeri vahel, päälesellele nagu osutas J.V.Stalin, „... sõda NSV Liidu kui sotsialismimaa vastu on kapitalismile ohtlikum kui sõda kapitalistlike maade vahel, sest kui sõda kapitalistlike maade vahel seab üles ainult küsimuse ühtede kapitalistlike maade ülekaalust teiste kapitalistlike maade suhtes, siis sõda NSV Liiduga peab kindlasti üles seadma kapitalismi enda olemasolu küsimuse"[1]

Ajavahemikku 1933-39 a. iseloomustab väga terav ja pingeline poliitiline ning diplomaatiline võitlus kapitalistlike riikide vahel, eriti võib seda öelda aga Inglise-Saksa

---

[1] J.V.Stalin, Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus T.1953, lk.74.

suhete kohta. Kodanlikud ajaloovõltsijad on püüdnud igati moonutada sel ajal toimunu tõelist olemust, keeldumata selleks ükskõik millisest vahendist. Sellega uatsetavad nad puhtaus pesta oma peremehi — imperialistlike riikide valitsevaid ringkondi ja juhtivaid tegelasi, kes on praegusel ajal ametis uue maailmasõja ettevalmistamisega. Sellepärast on eriti vajalik õieti aru saada nimetatud ajavahemiku sündmustest ja paljastada ajaloovõltsijate ning nende peremeeste kuritegelikke uatseid, et paremini mõista seda, mis toimub meie päevil. „Me peame," kõneles V.M. Molotov, „üha uuesti ja uuesti meenutama teise maailmasõja üsna hiljutisi aastaid, et takistada praeguste militaristide kuritegelikke plaane, kes valmistavad meie silmade ees ette uut maailmasõda".[1] Need V.M. Molotovi sõnad kehtivad muidugi täiel määral ka teise maailmasõja eelsete aastate kohta.

Käesoleva diplomitöö kirjutamisel lähtusin V.I. Lenini õpetusest imperialismi ja sõdade kohta ning J.V. Stalini õpetusest kapitalismi üldkriisist, mis on antud tema teoses „Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus". Rahvusvahelise olukorra hinnangul võtsin aluseus J.V. Stalini poolt antud

---

1 V.M. Molotovi avaldus Euroopa riikide Moskva nõupidamisel, „Rahva Hääl" 1. XII 1954.

analüüsi, millele hulgas erilist tähtsust omavad armandekõnes üK(b)P XVIII kongressile formuleeritud seisukohad. Tabav ja selge iseloomustus Nõukogude valitsuse poliitikale enne teist maailmasõda, samuti hitlerliku Saksamaa ja lääne imperialistlike suurriikide poliitikale on antud Nõukogude Informatsioonibüroo ajaloolises öeldi 1947. aastast „ajaloo võltsijad"[1]

Dokumentaalsete materjalide osas oli käesoleva töö kirjutamisel tähtsateks allikateks NSV Liidu väliministeeriumi poolt avaldatud dokumendid pealkirjaga „Teise maailmasõja eelõhtu dokumendid ja materjalid".[2] Nimetatud dokumendid, mis olid kuni nende avaldamiseni suurelt osalt tundmatud, annavad kujuka pildi teisele maailmasõjale eelnenud saladiplomaatiast, eriti selles osas, mis puudutab Tšehhoslovakkia reetmist lääneriikide poolt ja salajasi Inglise-Saksa läbirääkimisi 1939 a. suvel. Vähemal määral on kasutatud dokumente kogumikust „Saksa poliitika Hispaanias 1936-43 a"[3] ja „Nürnbergi protsess"[4]

---

1 ajaloo võltsijad, Tallinn 1948.

2 Документы и материалы кануна второй мировой войны, т. I-II, 1948

3 Документы министерства иностранных дел Германии, вып. III (Германская политика в Испании 1936-43) 1946

4 Нюрнбергский процесс, сборник материалов, т I 1952

Antud küsimuse kohta ilmunud teaduslikest uurimustest on tähtsaim A.M. Nekritši „Inglise imperialismi poliitika Euroopas",[1] mis käsitleb põhiliselt ajavahemikku 1938 a. oktoobrist kuni 1939 a. septembrini, kuid mis puudutab ka Inglise-Sak. sa suhteid eelnevatel aastatel. Selles teoses sisaldub ka küllalt laialdane ülevaade Inglise-Sak. sa majanduslikest vastuoludest. Kuna nimetatud uurimus ilmus alles vahetult enne käesoleva diplomitöö valmimist, siis on temas esitatud materjalide kasutamine käesolevas töös mitte küllaldane. Lühiülevaate Inglise-Saksa võistlusest Aafrikas ja Lähis-Idas annab A.M. Nekritši artikkel „Inglise-Saksa vastuolud koloniaalküsimuses teise maailmasõja ell."[2] Teistest tähtsamatest artiklitest võiks nimetada L. Pozdejeva artiklit „Inglise poliitika ajaloost Saksamaa taasrelvastamisel",[3] mis käsitleb Inglise-Saksa 1935 a. merelaevastikuleppe ettevalmistamist ja olemust. Faktilise materjali osas kasutasin samuti „Diplomaatia ajaloo" III k.-t[4], jättes võrvale seal esitatud üldhinnangud ja kokkuvõtted, mis

1 A.M. Некрич, Политика английского империализма в Европе, Москва 1955.

2 A.M. Некрич, англо-германские противоречия по колониальному вопросу перед второй мировой войной, Вопросы истории 1954, nr. 7, lk 77-95.

3 L. В. Поздеева, Из истории английской политики реваншистской милитаризации Германии, Вопросы истории 1952 nr 4 lk. 51-74

4 Под. ред. акад. В.П. Потемкина, История дипломатии, т. III, М-Л. 1945

on tublisti vananenud ja mitmete küsimuste suhtes otseselt euslikud (näiteks Churchilli poliitika kohta). Pääleselle on uurutatud näesolevas töös rida muid artikleid ja uurimusi, sealhulgas välismaiste publitristide A. Nordeni, D. Alleni, K. Moltke jt. teoseid — samuti peamiselt faktilise materjali osas, kuna üldhinnangute suhtes esineb eriti nahel viimatimainitul vigu.

I Rahvusvaheline olukord ja vastuolude arenemine Inglismaa ning Saksamaa vahel pärast fašismi võimuletulekut Saksamaal.

Kapitalismi üldkriisi edasise süvenemise tingimustes puhkes kapitalistlikes maades 1929a. lõpul ennenägematult suure purustava jõuga ülemaailmne majanduskriis. „Tööstuskriis põimus läbi põllumajanduskriisiga, agraarkriisiga ning see halvendas veelgi kapitalistlike maade olukorda",[1] öeldakse ÜK(b)P Lühikursuses. Kolme aasta jooksul langes Ameerika Ühendriikide tööstustoodang 65%-ni 1929a. tasemest, Inglismaa oma 86%-ni, Saksamaa oma 66%-ni. „Ülemaailmne majanduskriis ajas vastuolud imperialistlike riikide vahel, võitnud maade ja võidetud maade vahel, imperialistlike riikide ja asumaade ning sõltuvate riikide vahel, töölisste ja kapitalistide vahel, talupoegade ja mõisnike vahel veelgi teravamaks."[2]

Amandekõnes partei XVI kongressile märkis J.V. Stalin, et „... ülemaailmne majanduskriis kasvab reas maades ümber poliitiliseks kriisiks... Sisepoliitika alal hakkab

1 ÜK(b)P ajalugu, Lühikursus, T. 1951, lk. 272

2 Samas

kodanlus olukorrast väljapääsu otrima edasises fašiseerimises... Välispoliitika alal hakkab kodanlus otrima väljapääsu uues imperialistlikus sõjas"[1]

Majanduskriis ja sellest tingitud alamate klasside üldine vaesumine suurendasid tööliste ja talupoegade rahulolematust. Eriti suurenes see Saksamaal, kes oli majanduslikult erimere maailmasõja ja võitjate uasnus minevate kontributrioonidega väl. ja kurnatud ja kus töölisklass oli nii oma kui ua välismaa kodanluse inkes. Saksa kodanlus nägi väljapääsu olukorrast fašistliku diktatuuri kehtestamises, mis toimus. ki 1933a.

Nagu öeldakse ÜK(b)P ajaloo lühikursuses, on fašistide partei „... eriteus imperialistliku kodanluse kõige reaktrioonilisem ja töölisklassile kõige vaenulikum osa ja teiseus — kõige revanšihimulisim partei, kes suudab endaga kaasa tõmmata natsionalistliku meelsusega väikekodanluse miljonilisi hulki."[2] Fašismi võimuletulek pole mitte ainult töölisklassi, vaid ka kodanluse nõrkuse tunnus, kuna see näitab, et kodanlus ei suuda enam võimul püsida muidu kui kõige terroristlikemate valitre-

1 J.V. Stalin, Teosed 12k, lk. 272
2 ÜK(b)P ajalugu, lk. 274

mismeetodite abil. „Hitlerlik partei," ütleb J.V. Stalin, „on imperialistide partei, seejuures kõige kisujalikumate ja röövellikumate imperialistide partei kõigi maade imperialistide hulgas... Hitlerlik partei on demokraatlike vabaduste vaenlaste partei, kesnaegse reaktsiooni ja mustsajaliste pogrommide partei."[1]

Kuid fašismi võimuletulek Saksamaal polnud ainult viimase siseasjaks. Nõukogude Informatsioonibüroo ajaloolises õiendis „Ajaloo võltsijad" öeldakse, et „... hitlerlik režiim loodi Saksa monopolistlike ringkondade poolt Inglise, Prantsuse ja Ühendriikide valitreva leeri täielikul heakskiitmisel"[2] Juba alates Versailles' ja Washingtoni konverentridest olid imperialistid hakanud otsima võimalusi kasutada Saksamaad ja Jaapanit Nõukogude Venemaa vastu. Selle taotluse väljendusens olid oma olemuselt Dawes'i plaan, Locarno kokkulepped, Youngi plaan, „Pan-Euroopa" loomise plaan jne. Rahvasteliit, kes kogu oma olemasolu kestel ajas NSV Liidule vaenulikku poliitikat, muutus tegelikult agressiooni otsese õhutamise organiks.

Hitlerlik partei, tulnud võimule, omas juba valmis programmi Euroopa vallutami-

1 J.V.Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, T. 1954, lk. 49-51

2 Ajaloo võltsijad, lk. 8

seus ja ülemaailmse hegemoonia nehtestamiseus. Nagu ütleb G. Dimitrov, „... fašism välispoliitikas — see on šovinism kõige jämedamal kujul, mis kultiveerib zooloogilist vihkamist teiste rahvaste vastu".[1] Fašistide programm oli avaldatud Hitleri poolt juba 1924a. raamatus „Mein Kampf", mis omandas teenitult „inimsööjate pübli" kuulsuse.[2] See programm nõudis Sausamaale „elurumi laiendamist" peamiselt Euroopa, eriti aga Ida-Euroopa maade arvel, samal ajal aga muidugi ka Sausamaale juhtiva maailmariigi osa kindlustamist.

Oli selge, et fašismi võimuletulek Sausamaal suurendas tunduvalt sõjaohtu Euroopas. Kuid Inglismaa, USA ja Prantsusmaa valitsevad ringkonnad ei võtnud tarvitusele mingeid abinõusid fašistliku agressiooni ohu vastu, vaid asusid koguni teostama selle soodustamise poliitikat. Lääneriikide, eriti Inglismaa valitsevad ringkonnad püüdsid sellise poliitika abil lahendada ühel hoobil endi kasuks vastuolusid ühelt poolt kapitalistliku ja sotsialistliku maailmasüsteemi vahel ja teiselt poolt vastuolusid imperialistlike riikide eneste, seega ka Inglismaa ja Sausamaa vahel. Seda loodeti saavutada,

---

1 Г. Димитров, В борьбе за единый фронт против фашизма и войны, 1939, lk. 7.

2 История дипломатии, III, lk. 460

vües Sausamaa ja Nõukogude Lüt omavahel sõjalisele kokkupõrkele, mis pidi kujunema nüvõrd visaus ja mõlemaid pooli kurnavaks, et lääne imperialistidel õnnestuks hiljem suurdida oma tahet peale mõlematele ja kehtestada oma maailmahegemoonia uas rõjalisel või majandusliku surve teel. Suurepäraselt ireloomustas sellist polütikat oma artiklis 1935a. 14. juunie M. I. Kalinin, kes näitas, et Inglismaal rida juhtivaid rühmitusi arutab umbes nü: „Meil pole midagi uarta sauslastelt, neil pole meie vastu agressüvseid uavatsusi, nad püüavad purustada bolševikke... Kui aga fašism ja bolševism põrkuvad rõjas kokku, süs muutuvad nad kurnatuks... Seejärel meie muutume arbütriteks ja otrustame asja omamoodi..."[1]

Seega lääneriinide, sealhulgas eriti Inglismaa valitsevate ulasside polütika peaeesmärgius oli Nõukogude Lüdu purustamine, kuid pääleselle veel ühe oma tugevama konkurendi – Sausamaa nõrgestamine. Kuid imperialistlikud vastuolud mõlema suurrüigi vahel olid nüvõrd tugevad, et kõik imperialistlde plaanid nurjusid ja sõda puhkes nende eneste vahel.

Enne kui sürduda nende vastuolude juur-

1 Л. В. Поздеева, Из истории английской политики ремилитаризации Германии, Вопросы истории, 1952, нр 4, lk. 74

de, peatume lühidalt Inglismaa ja Sausamaa majanduslikul olukorral nimetatud perioodil.

1929-33a. majanduskriis tabas Inglismaad raskelt, kuid siiski mõnevõrra vähem kui teisi Euroopa kapitalistlikke riike, kuna Inglismaal ei toimunud kapitalismi ajutise stabilisatrivooni aastatel (1924-29a.) tunduvat tööstuslikku tõusu. Inglise tööstuse tase langes 1933. aastaks 17-18% võrra, võrreldes 1929a. tasemega. Kuid näiteks malmitoodang vähenes tervelt 53% võrra.[1] Eriti raskelt kannatas väliskaubandus, mille ulatus vähenes 60% võrra. Kuna Inglismaa oli peamiselt eksportivmaa, siis andis see asjaolu end eriti tunda. Kriis külmutas kinni Inglise paljumiljardilised kapitalimahutused ja krediidid kolooniates ning teistes maades. Selle tulemusena Inglise naelsterlingi kurss langes 1931. aastaks 30% võrra

Pärast 1933. aastat valitses Inglismaal eriline depressioon, mis 1934a. asendus majandusliku tõusuga. Kuid 1937a. tööstustoodangu tase langes uuesti. Ajutise toodangu tõusu põhjused seisnesid selles, et Inglismaa võitis palju üldiest hindade langusest toiduainetele ja tooraineteele, mis toimus kriisi tagajärjel. Kuigi sissevedu Inglismaale kriisi tõttu tunduvalt langes, olid selleeest sisseveetavate kaupade hin-

1 С.В. Захаров, Англия в 1918-1939 годах, М.1951, lk 38

nad odavad. Samal ajal arenes Inglismaa majandus sõja ettevalmistamise tähe all. Kuigi Inglismaa sõjaline eelarve jäi tunduvalt maha hitlerliku Saksamaa omast, süski kasvasid assigneeringud sõjalisteus kulutusteus 157.-lt milj. nst.-lt 1935/36 a. 383 miljonini 1938/39 a.[1] Samuti püüdis valitsus (võimul oli McDonaldi leiboristlik nn. „rahvuslik valitsus") võtta tarvitusele teatavaid abinõusid majanduse arendamiseus. Üheus selliseus abinõuus oli kapitali euspordi neelamine eesmärgiga muuta „raha odavamaus", s.o. kergendada tööstusitel laenude saamist ja stimuleerida sel vüsil toodangu kasvu. See ei olnud vastuolus Inglise finantsringkondade taotlustega, kuna tulud kapitali euspordist peale esimest maailmasõda ja eriti pärast 1929-33 a. krüsi muutusid tunduvalt väiusemateus ja vähem kindlamateus.

Inglise majanduspolütika 1930. datel aastatel suundus nn. „suletud impeeriumi majandusele". See tähendas rüniderühma loomist, nes oleusid pooleldi isoleeritud teistest maailma osadest, kuid seotud omavahel tihedate majandusline sidemetega. Süa kuulusid Briti impeerium, Suandinaavia maad, Argentüna ja Portugal. Üheus selle rühmituse olemasolu tunnuseus oli 1931 a. septembris asutatud nn. sterlingibloku, s.o. rüniide

1 С. В. Захаров, Англия в 1918-1939 годах, lk. 44

rühm, nelle vahel majandusliner suhetes kehti naelsterling. Sterlingibloku aitas Inglismaal rõjaeelsetel aastatel niudlustada naelsterlingi juhtivat osa „bloki" maades, säilitada neis Inglise valuuta mõju ja tugevdada majanduslinne ridemeid sterlingiblokki kuuluvate maade vahel. Tänu sellele, õnnestus näiteks tõsta Briti impeeriumi osa emamaa eurpordis 44,4%-lt 1929a. kuni 50%-ni 1938a.[1] Sterlingibloku oli vastuvaaluus dollariblokile ja eriti margablokile, s.o. ta oli suunatud eriti Saksamaa ja viimasest majanduslikult sõltuvate maade vastu.[2]

„Sterlingi"-, „marga"- jt. „blokkide" loomine, samuti teised majanduslikud abinõud tähendasid loobumist vabakaubandusest, üle minekut üliprotektsionismile, nn. „majandusliku natsionalismi" poliitikale. Tõõlisklassi suhtelise ja absoluutse vaesumise nasu, tüüstavate hulnade elutaseme langus nogu kapitalistlikus maailmas viis tarbimise vähenemisele ja järelikult vähendas nõudmist import-tarbeesemetele. Sellepärast tugevnes kapitalistlike monopolide püüe monopoliseerida täielikult oma siseturge, samuti kolooniate ja sõltuvate maade turge ning liiia sealt välja oma konkurendid: J.V. Stalin

1 Ю. Винцер, Судьбы стерлингового блока, Мировое хозяйство и мировая политика, 1947, кн. 8, вк. 70.

kõnelel selles seoses: „Võitluse teravnemine väliaturgude pärast, vabakaubanduse viimaste jäänuste kaotamine, keelutollid, kaubandussõda, valuutasõda, dumping ja paljud muud analoogilised vahendid, mis demonstreerivad äärmist natsionalismi majanduspoliitikas, on muutnud vahekorrad riikide vahel äärmiselt teravaks, on loonud pinna sõjalisteks kokkupõrgeteks ja on tõstnud päevakorda sõja kui vahendi maailma ningmõjusfääride uueks ümberjaotamiseks tugevamate riikide kasuks"[1]

Kõik nimetatud majandusliku võitluse abinõud olid teostatud imperialistlike monopolide huvides, kelle tegevuse eesmärgid seletuvad kapitalismi põhilise majandusseadusega, mis seisneb maksimaalsete kasumite saamises. „Just vajadus saada maksimaalseid kasumeid," ütleb J. V. Stalin, „tõukab monopolistlikku kapitali niisugustele riskantsetele sammudele nagu asumaade ja teiste mahajäänud maade orjastamine ja süstemaatiline riisumine, rea sõltumatute maade muutmine sõltuvateks maadeks, kute sõdade organiseerimine, millised on kaasaegse kapitalismi tuusadele parimaks „bisnessiks" maksimaalsete kasumite saamisel, lõpuks katred saavu-

---

1 J. V. Stalin, Teosed, 13 k., lk 282-283

tada majanduslikku ülevõimu nagu maailmas"[1]

Nii Inglismaal ja Saksamaal nagu mõigis teisteski kapitalistlikes maades tugevnes kapitali koncentreerumise protsess, monopolide loov ja riigiaparaadi allutamine kapitalistlikele monopolidele. Nii oli Inglismaal enam kui saja kaubalüügi teotmine kujunenud ühe või mõne firma täielikuks monopoliks. Nende kaupade kulna kuulusid sellised tähtsad strateegilised materjalid nagu nikkel, lõhkeained jne. Paljude teiste kaupade teotmine oli samuti koondatud kuni kolme juhtiva firma kätte.[2] Samal ajal formeeris valitsusaparaat üha enam monopolistlike koonduste esindajaist. 1935a. kokkutulnud parlamendis oli 265 konservatüüvi, kes omasid mitmesuguses ettevõtetes kokku 512 direktorikohta. Teiste andmete järgi 181 parlamendiliiget omas 775 direktorikohta.[3]

Samasugust pilti näeme veel enam fašistlikul Saksamaal. „Fašism – see on finantskapitali enese võim", ütles G. Dimitrov. Sün hanati juba alates Hitleri võimuletulekust teostama majanduse sundusliikku militariseerimist. 1936a. lõpuks oli Saksamaal militariseeritud peaaegu nagu tööstuste ja pool-

1 J.V.Stalin, Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus, lk. 83-84

2 D. Allen, Международные монополии и мир, M. 1948, lk. 144-145

3 Samas, lk 153-154

4 Г. Димитров, В борьбе за единый фронт против фашизма и войны, lk. 7

fabrikaatide tootmine ning vähemalt pool valmisesemete tootmisest.[1] Saksa majandus muutus küresti sõjamajanduseks. Loodi „Majandusalade peanõukogu", mille koosseisu läksid rasketööstuse suurimad magnaadid — Krupp, Thyssen, pankur Schröder jt. See nõukogu suunas tegelikult kogu majanduspolütikat ja seda muidugi monopolistide huvides. Kasutades rügivõimu, muutusid fašistliku partei ninamehed vabrikantideks, pankureiks, mõisnikeks. Näiteks Göring haaras enda nätte suured metallurgia ja masinaehitustehased. 1940. a. Göringi kontsern ekspluateeris 600.000 töölist. „Hitler, Goebbels, Ribbentrop, Himmler ja teised tänapäeva Saksamaa valitrejad," ütles J.V. Stalin, „on saksa pankurite netikoerad, nes peavad pankurite huvisid kõrgemaks kõigist muudest huvidest"[2]

Saksamaad tabas 1929-33a. majanduskriis tugevamini kui Inglismaad, kuid pärast seda algas sün tunduv tööstustoodangu tõus, mis oli seotud Saksa majanduse järsu üleminekuga sõjalise tootmise rööbastele. Juba 1934-35a. rügieelarves oli ette nähtud kulutuste suurendamine maavägedele 345-lt milj. margalt 575 miljonile ja laevastikule 78-lt milj. margalt 210 miljonile.[3]

1 Д. Аллен, Международные монополии и мир, lk. 13
2 J.V. Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, lk 89 ff
3 История дипломатии III, lk. 499

Tööstus teodangu maru ja maa militariseerimine toimus ühelt poolt tööliskulassi nõiga julmema ekspluateerimise teel, teiselt poolt aga tänu välismaistele kapitalimahutustele. Samal ajal oli Saksamaa tööstus oma organisatsioonilis-tehnilisel tasemelt täiuslikum kui näiteks Inglise tööstus. Saksamaa tööstusteodang oli tunduvalt suurem Inglismaa omast, mistõttu Saksamaa kujunes viimasele ohuks USA ja Jaapaniga ühes nõige tõsisemaks võistlejaks. Kui näiteks terasetoodang Inglismaal maksas 9,2 milj. tonnilt 1920. a. 10,5 milj. tonnini 1938. a., siis Saksamaa terasetoodang maksas samal ajal 7,8 milj. tonnilt 23,2 milj. tonnini, ületades Inglise oma enam kui kaks korda.[1] Kahjuks teotis Saksamaa 1938. a. 19,8 milj. tonni, Inglismaa 6,7 milj. tonni, s.o kolm korda vähem. Elektrienergiat teotis Saksamaa samal ajal ühe kolmandiku rohkem. Ainult söe tootmise osas ületas Inglismaa 1938. a. mõnevõrra Saksamaad (228 milj. tonni 200 milj. tonni vastu)[2]

Saksamaa muutus Inglismaa peakonkurendiks kapitalistliku Euroopa turgudel, aga samuti Lähis- ja Kesk-Idas, aafrikas ning Ladina-ameerika maades. Kõik see

1 Л. В. Поздеева, Из истории английской политики ремилитаризации Германии, Вопросы истории, 1952 nr 4, lk. 44

2 А. М. Некрич, Политика английского империализма в Европе, М. 1955, lk. 123

asetas täie teravusega Inglise imperialistliku kodakluse ette müügiturgude probleemi, ekspordi laiendamise küsimuse. Ametlike andmete järgi langes Inglise kaubanduse üldväärtus 1929-38 aastatel 3312 miljonilt nst-lt 2324 miljoni nst-ni[1]. Kõige suuremaid kaotusi kandsid Inglise tööstusid traditsioonilistel eksportaladel - sõe, tekstül - ja metallitoodete alal. Nü oli 1938a. Inglise eksport sõe osas 1929. aastaga võrreldes 23% võrra väiksem, metallitoodete osas 39% võrra, puuvillakangaste osas 63% võrra.[2] Samal ajal kasutasid Saksa monopolistid laialdaselt dumpingut, seadsid Saksamaal sisse tollibarjäärid ja kontsolli valuuta väljaveo üle. Eriti tunduv oli Saksamaa pealetung terasetoodangu ja masinaehituse alal. Isegi Briti saare turgudel vallutasid Saksa monopolid üha tugevamaid positsioone. Vaatamata 1932a. kehtestatud kõrgetele tollitarüfidele kasvas tunduvalt välismaise terasetoodangu eksport Inglismaale (näiteks 1933a. oli see 970.000 tonni, 1934a. aga 1.370.000 tonni). Juhtiv osa selles ekspordis kuulus rahvusvahelisele Terasekartellile, milles omakorda juhtivat osa etendas Saksa „Terasetrust" eesotsas tööstusmagnaatide Krupp'i, Thyssen'i jt-ga. „Terasetrusti" eksport Inglismaale kasvas ainult 1933/34 aasta jooksul 643000 tonnilt 912000 tonnile, so 42% võrra

1 Л.В. Поздеева, Из истории английской политики реминитаризации Германии, Вопросы истории 1952 кр 4. lk. 51

2. А.М. Некрич, Англо-германские противоречия, Вопросы истории 1954 кр 7, lk. 77.

Võistluse teravnemisest Euroopa turgudel tunnistab asjaolu, et Sausamaa eksport sõja eel ühetaistkümnesse Euroopa riiki ületas Inglise oma 5 korda, USA oma 7½ korda. Näiteks Rootsisse eksportis Sausamaa terast, rauda ja metallitooteid 15½ korda rohkem, Itaaliasse 13 korda rohkem ja Hollandisse 6½ korda rohkem kui Inglismaa.[1] Inglismaal olid nõige tugevamad positrioonid Euroopas Suandinaavia maade turgudel, kuid teise maailmasõja eelsetel aastatel teravnes ka sün võistlus, eriti metallitoodete osas.[2] Mis puutub sõe ekspordisse, sûs Inglismaa osa 1937a. Lääne-Euroopa turul oli 40,3%, Sausamaa osa 37,9%, kusjuures Suandinaavia turul oli juhtivaus Inglise sûsi, Hollandi, Belgia, Prantsusmaa ja Kagu-Euroopa turgudel aga Sausa sûsi.[3]

Sausamaa alistas oma kontrollile järkjärgult ka Balkani turud. Hitlerlased kasutasid sün ära teravat Itaalia-Prantsuse võistlust, mis nõrgestas mõlemat vastast. 1937a. Sausamaa osa Rumeenia, Bulgaaria, Jugoslaavia, isegi Ungari kaubanduses moodustas üle 60 protsendi.[4] Oma ekspansioonius kasutasid hitlerlased

1 А. Кочетков, Англо-американское соперничество на рынках западной Европы, М. 1952, lk. 46

2 Samas, lk. 138

3 Samas, lk. 56

4 Ф. Зуев, Балканы, Ближний и Средний Восток накануне и в первый период второй мировой войны, М. 1950, lk. 4

baialdaselt põrandaaluseid agente ja finantseeririd mitmesuguseid fašistlikke rühmitusi. Kuigi Balkanil arenes samuti terav Inglise-Saksa võistlus, soodustasid Inglise imperialistid igati Saksa ekspansiooni Balkanil, et suunata Saksamaad Nõukogude Liidu vastu.

Samal ajal teravnes üha enam koloniaalküsimus. Pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni, kapitalismi üldkriisi ajal imperialistlike monopolide tegevussfäär hitsenes, maksimaalsete kasumite saamise võimalused kahanesid. See tugevdas veel enam võitlust majanduslike ressursside eest, müügiturgude ja kapitali paigutamise sfääride eest. Imperialistlikud rügid otsisid väljapääsu maailma uues ümberjaotamises rõja teel.

Oma maailmahegemoonia taotlemise plaanides osutas Saksa imperialism erilist tähelepanu Inglise koloniaalvalduste omandamisele. Nagu näitas V. I. Lenin, „... ainuüksi asumaa valdamine tagab täielikult monopoli edu kõigi juhuste vastu võitluses konkurendiga-kaasa arvatud juhtum, kus vastane tahaks ennast kaitsta rüüliku monopoli seadusega. Mida kõrgem on kapitalismi areng, mida tunduvam on tooraine puudus, mida teravam konkurents ja jaht tooraineallikate järele kogu maailmas,

1 V. I. Lenin, Teosed 22 k. T. 1953, lk. 241

seda muleheitlikum on võitlus asumaade omandamise pärast."[1]

Ettevalmistus sõjale ise juba suurendas kolooniate tähtrust tooraineallikatena, transütkeskustena, tugipunktidena, sõjaliste platsdarmidena jne. Võitlus uute kolooniate saamise ning vanade säilitamise eest viis vastuolude edasisele teravnemisele, eriti muidugi Inglismaa ja Sausamaa vahel. Oli ju Sausamaa esimeses maailmasõjas uaotanud kõik oma kolooniad ning hakkas, eriti pärast fašismi võimuletulekut üha avalikumalt nõudma kolooniate uut ümberjaotamist enese kasuks. Samal ajal hakkas Sausa kapital kolooniates teiste imperialistlike riikide, eriti aga Inglismaa kapitali üha enam välja tõrjuma. Valmistudes sõjale, muid olles sel ajal veel mittekülladaselt tugev, püüdis Sausa imperialism tungida majanduslikku agressiooni võtete abil mahajäänud maade majandusse ja valmistada sellega ette tingimusi nende poliitiliseus ühendamiseus Sausamaaga. Teiselt poolt püüdsid Sausa imperialistid, karutades Inglise, Prantruse ja USA valitrevate ringkondade nõukogudevastaseid taotlusi, saavutada ka koloniaalküsimuses oma võistlejatelt mausimaalseid järeleandmisi.[2]

Eriti teravaks kujunes Inglise ja Sausa võistlus aafrikas. Sausamaa arendas erilist majan-

1 А. М. Некрич, Англо-германские противоречия вопросы истории 1954 nr 7. lk. 77.

duslikku autüvsust just oma endiste koloonia-te territooriumil - Edela-Aafrikas, Taganjikas ja Kamerunis. 73-st endisest suuremast Sausamaa koloniaalettevõttest ennendas oma tegevust pärast esimest maailmasõda 51. Toorainete eksport Edela-Aafrikast Sausamaale suurenes ajavahemikul 1932-37 neli korda, Sausamaa osa Edela-Aafrika impordis suurenes samal ajal 10,45%-lt 18%-le. Sausamaa majanduslik sisretung Edela-Aafrikasse tugevnes eriti alates 1937a, mil Sausamaa kürendas oma sõjalisi ettevalmistusi.

Et nõrvaldada Inglise konkurentsi Taganjikas, teostati sün põllumajandusliku tooraine ülesostmist turuhindadest 15-25% võrra nõrgemalt. Ühe aasta jooksul - 1936/37a vähenes Inglismaa osa Taganjika eksportis 29%-lt 24,2%-le, Sausamaa osa aga tõusis 6,5%-lt 8,3%-le. Mis puutub Briti Kamerunni, sün kuulus juba 1934a. 42,5% vümase impordist ja 79,8% eksportist Sausamaale. Sün arendas oma tegevust 14 Saksa kompanüid [1]

Veel suurema ulatuse omandas Sausa ekspansioon Lähis- ja Kesk-Idas, kus Inglise monopolidel olid suured majanduslikud huvid. Karutades agraaskrüsi ja hindade langust põllumajanduslikele toorainetele, tugevdas Sausa imperialism järnjärgult oma posit-

[1] А. М. Некрич, Англо-германские противоречия Вопросы истории 1954, кр. 7, ln. 82

sioone neis maades. Eriti rasned olid Inglismaa naotused Türgi turul. 1934. aastaks oli Saksamaa saavutanud Türgi väliskaubanduses esikoha, aga 1936. aastaks koondanud enda kätte poole kogu Türgi väliskaubandusest, tõrjudes Inglismaad välja eriti metallitoodete, masinate ja kivisõe osas. Saksamaa muutus peamiseks hindu määravaks jõuks Türgi turul tähtsamate eksportkaupade – puuvilla, tubaka, puuvilja jne. osas. Arvukad Saksa spetrialistid, kes tungisid Türgi majandusorganeisse, kergendasid konkurentsi kõrvaldamist mittesaksa firmade poolt. Rida Saksa nõunikke oli kutsutud Türgi ministeeriumidesse, teaduslikesse arutustesse, trivül- ja sõjalistesse õppeasutustesse.[1] Istanbuli ajaleht „Temps" kirjutas 1937a: „Sellest ajast kui meie sidemed välismaailmaga hakkasid muutuma sidemeteks ainult Saksamaaga, on meie maa naotanud oma majandusliku iseseisvuse ja muutunud Saksamaa ripatsiks."[2]

Terav võitlus arenes Inglise ja Saksa imperialismi vahel ka Iraanis. Inglise imperialistid omasid sün üsna tugevaid positsioone, kuid Saksa monopolid tungisid neile edukalt peale dumpingu jt. majandusliku agressiooni vormide abil. 1937-38a. Saavutas Saksamaa Iraani väliskaubanduses 27%-ga teise koha

---

1 а.Б. Миллер, Очерки новейшей истории Турции М.Л, 1948, lk. 185

2 а. Мельник, Турция, М. 1937, lk. 179

(NSV Liidu järel), kuid 1938-39a. suurenes tema osa ü 1,5%-ni, kuna Inglise osa vähenes peaaegu kaks korda.[1] Suurt osa etendasid sün Saksa kontsern „Ferrostahl" ja Krupp'i firma. Hitlerlik Saksamaa püüdis Saksa monopolide kaudu organiseerida Saksamaa varustamist Iraani naftaga, kuid sün põrkus ta Inglise naftamonopolide „Anglo-iranian Oil" ja „Royal Dutch Shell'i tugevale vastupanule.

Inglismaa, pidades võitlust Saksamaa katsetega tungida Iraani lõunapiirkondadesse, ei vaielnud samal ajal vastu Saksa mõju tugevdamisele Iraani põhjaosas, lootes sel viisil nõrgestada NSV Liidu-Iraani kaubanduslikke suhteid.[2]

Ka Egiptuses saavutas Saksa imperialism 1935. aastaks välisnaabanduses kolmanda koha ja hiljem teise koha. Tähtsaimaks väljaveoartiklius oli sün toorpuuvill, mida kasutati lõhkeainetetööstuses. Saksamaa tõrjus süngi Inglismaad üha enam kõrvale, eriti terase ja metallitoodete osas.[3]

Mis puutub Inglismaa ja Saksamaa võistlusse Ladina-Ameerikas, süs oli sün olukord keerukam selletõttu, et Saksa ja Inglise huvid põrkusid tugevasti kokku veel USA, Jaapani ja Itaalia huvidega. See andis imperialistlikule võitlusele Ladina-Ameerikas eriti terava ise-

1 М.С. Иванов, Очерк истории Ирана, М.1952, lk.333

2 А.М. Некрич, Англо-германские противоречия, Вопросы истории 1954 нр 7. lk.86

3 А.М. Некрич, Политика английского империализма в Европе, lk.136.

loomu. Võistlus Inglismaa ja Saksamaa vahel toimus Saksa monopolide ülekaalu tähe all, v.a. Argentiinas. 1937a. USA osa Ladina-Ameerina impordis moodustas 35%, Inglismaa osa 12% ja Saksamaa osa 15%[1]

Oma ekspansioonil kolooniatesse ja sõltuvatesse maadesse ei kasutanud Saksa imperialism mitte ükskes majandusliku agressiooni meetodeid, vaid see ühendus mitmesuguse poliitilise ja diversioonilise tegevusega, mida juhtisid fašistliku Saksamaa tõelised peremehed – monopolid. Näiteks Edela-Aafrika ujutati üle Saksa agentidega misjonäride, õpetajate ja pühakute sildi all, millega piiiti seada elanikkond hitlerliku Saksamaa kontrolli alla. Fašistlikud organisatsioonid „Der deutsche Südwest-bund" jt. jätnasid oma põrandaalust õõnestustööd peaaegu kuni sõja alguseni."[2] Laialdane õõnestusorganisatsioonide võrk loodi ka Lähis-Ida maades. Iraanis, kus Saksa imperialistid ei suutnud inglaste tugeva vastupanu tõttu saavutada solüdseid majanduslikke positsioone, teostasid profašistlikud organisatsioonid Saksa agendi, kindral Benis-Sidki juhtimisel 1936a. rügipöörde. Vismane suutis võimul püsida 10 kuud, kuni inglased ta omakorda kõrvaldasid[3]

Palestiinas teostus õõnestustöö Saksa põllun-

---

[1] А. М. Некрич, Политика английского империализма в Европе, ст. 138-139

[2] Я. Балицкий, Расизм в южной африке, М. 1953

[3] А. М. Некрич, Англо-германские противоречия, Вопросы истории 1954 кн. 7, ст. 86

majanduslike kolooniate elaninkonna abil, mis olid loodud enne esimest maailmasõda. Samuti kasutati ära religioosseid ja natsionalistlikke vastuolusid araablaste ja juutide vahel, eriti Araabia ülestõusu ajal 1936-39 a., et muuta Palestüna rahutuste koldeks ja nõrgestada sel viisil Inglise positrioone Lähis-Idas. Diversioonitööd teostas fašism ka Egiptuses, et nõrgestada Inglise positrioone Suessi kanali rajoonis[1] Loodi kohalikud fašistlikud terroristlikud organisatsioonid, mis olid ehitatud Itaalia mustsärklaste ja hitlerliku SA eeskujul.

Oli selge, et Inglismaa ja Sausamaa vahel kujunenud vastuolud ei saanud tulevikus piirduda enam ünsnes majanduslikku konkurentriga, vaid see pidi viima piindele kõrvaldada konkurendid sõja teel. Loomulikult selles ruhtes oli agressiivsemaks poolens Sausamaa, kes taotles mitte ainult oma suurrügiseisundi taastamist, vaid ka muutumist maailma kõige juhtivamaks suurrügius-hegemoonius. Mis puutub Inglismaasse süstema poliitina oli suunatud esimeses järjekorras oma kolooniate säilitamisele, kuid samal ajal ei pääsenud ka Inglise imperialistid mööda küsimusest, kuidas likvideerida või vähemalt vähem kahjulikuks muuta Sausa tööstuse võimsat konkurentsi. Seda probleemi lootsid Inglise imperialistid, nagu öeldud

1 В. Луцкий, Провал фашистских планов в Африке и на Ближнем Востоке, Ташкент 1943, lk. 45

lahendada Sausamaa suunamise teel Nõunogude Liidu vastu. Tuleb märkida, et Inglise imperialism pidas Nõunogude Liitu oma peavaenlaseks, kelle purustamise heaks ta oli valmis palju ohverdama. Viimasest asjaolust tulenebki see esimesel pilgul paradoksaalne nähtus, et läänerüniide, sealhulgas ka Inglismaa valitsevad ringkonnad toetasid kõigi abinõudega Sausa rasnetööstuse taastamist ja Sausamaa remilitariseerimist, s.o, nad aitasid kaasa oma konkurentide jalulenpitamisele.

Juhtivat osa Sausamaa finantreerimises ja taasrelvastamises etendasid usa imperialistid. „Ameerika dollarite kullavihm", öeldause „ajalvo võltsijates", „viljastas hitlerliku Sausamaa rasnetööstust ja eriti sõjatööstust."[1] Ameerika pangad ja trustid, tegutredes täielikus koostöös oma valitsustega, mahutasid Sausamaa majandusse suuri kapitale ja andsid talle miljardilisi laene. Kuid tähtsat osa etendas Sausamaa taasrelvastamisel ka Inglise kapital juba ajavaheminul 1924-28 mahutasid Inglise kapitalistid Sausa tööstusse üle 187 milj. dollari.[1] Peamist osa Inglise kapitalimahutustes etendasid mahutured naftatööstusse kuhu investeeriti kogusummas üle 200 miljoni marga.[2] Naende kapitalimahu-

1 А. М. Некрич, Политика английского империализма в Европе, lk. 70-71. Ajalov Võltsijad, lk. 12

2 А. Норден, Уроки германской истории, М. 1948., lk. 193

talimahutuste tõttu ületas Sauramaa võlgnevus Euroopa riikidele ja USA-le tunduvalt tema enese kapitalimahutused välismaal.[1]

Kõige sellega seoses näeme Sausa kapitali tihedat läbipõimumist USA, Inglise ja Prantsuse kapitaliga. Suur osa Sausa nafta- ja määrdeõlifirmade aktsiatest kuulus näiteks „Royal Dutch Shell'ile – ühele tähtsamale Inglise naftatrustile, kelle juht Henry Detering kuulus Nõukogude Liidu vihasemate vaenlaste hulka ja oli tuntud oma profašistlike vaadete poolest. 1935 a. astus Inglise terasetööstus Euroopa Terasekartelli, milles juhtivat osa etendas Sausa Terasetrust.[2] Juba alates 1926. aastast alid ensisteerinud sidemed suurima Inglise keemiatrusti „Imperial Chemical Industrie" (ICI) ja Sausa trusti „IG Farbenindustrie" (IGF) vahel. „ICI" koosseisu kuulus ka Inglise Nobel'i firma, kellel olid omakorda sidemed Sausa relvatööstuse firmade „Dag" ja „Köln-Rottweil'iga". 1932 a. „ICI" juhtivad töösturid pidid tunnustama, et nad ei suuda edasi konkureerida „IGF"-iga ja astusid viimasega kartellisidemetesse.[3] Tõsi küll, äge võitlus nimetatud kontsernide vahel jätkus veel Tšehhoslovakkias, Rumeenias ja Kesk-Idas, kuid põhilisel inglased tunnustasid „IGF"-i

1 К. Льюис, Страны-должники и страны-кредиторы 1938, 1944 гг., М. 1947, lk. 35

2 А. Норден, Уроки германской истории, lk. 193

3 Р. Сэсюли, И.Т. Барбениндустри, М. 1948, lk. 114 jj.

juhtivat osa[1]

Koos „ICI"-ga olid Sausa monopolistliku kapitaliga tihedais sidemeis ka Inglise relvatööstuse firmad „Birmingham Small Arms Company", „Elliot's Metal Company" ja „Kynoch-Werke". Vümane omas enam kui 2½ milj. nst-i ulatuses „IGF"-i aktriaid. Samal ajal moodustasid „IGF", „ICI" ja ameerika kontrern „Du Pont" ülemaailmse lõhkeainete kartelli, mille abil need kolm hüglast määrasid kindlaus tootmise hinnad ja jagasid omavahel maailmaturgu. „ICI"-le kuulus ka vähemalt 12% Sausa aktriateltri „Dünamitwerke" aktriaidest. Et kõrvaldada kemiliste ainete valmistamise alal igasugune võistlus, moodustasid „ICI" ja „IGF" 1938 a. ühise ettevõtte „Trafford Chemicals Ltd." Nimetatud kontrerni üheus tähtsamaus aktrionärius oli Neville Chamberlain, Briti peaminister 1937-1940 a., kes tahtis vastavalt sellele laiendada nende kahe suurima Inglise ja Sausa trusti kartellikoondist ka poliitiliste suhete valdkonda[1]

Samal ajal valitresid tihedad sidemed ka Inglise ja Sausa pangakoondiste vahel Henry Schröderi pank Londonis oli sidelülius City ja Lääne-Sausamaa kahurikuningate vahel. Ta omas filiaale Sausamaal ja USA-s ja esindas Londoni ning New-Yorki finantsturgudel Sausa monopolide, nagu Terase trusti, kaaliumikartelli jt. huve. Samuti oli side-

1 A. Norden, Nü sepitretause rõdasid, T. 1954, lk. 87

metes mitmete mõjukate Inglise finantsrühmitustega Steini pangamaja Kölnis[1]

Inglise monopolide ridemed Sausa omadega süvenesid veelgi vahetult sõjaeelsetel aastatel, eriti aga pärast Müncheni kokkulepet toimunud un. „majanduslikku Müncheni", mida vaatleme hiljem.

Hoolimata sellirest Inglise-Sausa monopolide koostöösst teravnesid imperialistlikud vastuolud mõlema maa vahel üha enam. Järgnevalt vaatlemegi, kuidas arenesid kõige ülaloeldu pinnal poliitilised ruhted Inglismaa ja Sausamaa vahel.

---

1 И. Ермашев, Из предистории германской агрессии, Новое время, 1948, кр 9, ln. 8.

II Inglismaa osa „mittevahelesegamispolütika" teostamises fašistliku agressiooni suhtes 1933-1937 a.

Nõukogude Informatsioonibüroo ajaloolises õiendis „ajaloo võltsijad" öeldakse, et „... Saksamaa alustas sõja ettevalmistamist kohe pärast Hitleri võimuletulekut..."[1] See juures on kaheldamatu, et juba siis uavatses Saksa fašism alustada sõda nõigepealt Lääne-Euroopas, et haarata siin rida maid ja kui võimalik, purustada Inglismaa ja Prantsusmaa, kuna sõda Nõukogude Liidu vastu nõudis suuri ressursse. Mis puhtul Hitleri suhtumisse Inglismaasse, siis selle kohta kirjutas ta oma „Mein Kampfis": „See juudistuv Inglise demokraatia on sama vähe elujõuline kui Prantsmaa ja USA oma. Igal juhul ma püüan saavutada neude laostuvate impeeriumide pärandi ilma sõjata. Kuid ma ei kohku ka tagasi sõja ees Inglismaa vastu"[2]

Peale oma grandiosse relvastumisprogrammi forsseerisid hitlerlased organisatsioonilist ja ideoloogilist ettevalmistust sõjaus. Spionaaži- ja õõnestustööd väljaspool Saksamaad juhtisid nn. „Välispoliitiline osakond, fašistliku partei „välismaine organisat-

---

1 ajaloo võltsijad, lu. 8

2 Л. И. Зубок, Германия в 1918-1940 годах, М. 1946, lu. 103

sioon, väliseministeerium, propaganda- ja sõjaministeerium jne. Koloniaalvallutuste propagandat teostasid „Pan-germaanilüt", „Impeeriumi koloniaalühing" jt. Loodi spetriaalsed nõolid koloniaalametnike väljaõpetamisens[1]. Fašistid kasutasid kurikuulsat „rassiteooriat", et tõestada Sansamaa õigusi maailmavalitsemisele. Rosenberg ja tema kaaslased ujutasid Sansamaa üle antisemiitliku propaganda lainetega. Ka fašistlikud „geopoliitikud" püüdsid teoreetiliselt põhjendada Sansa fašismi rõõvpoliitikat. „Elurumi" vajaduse teooria ninnitas, et Sansamaa ensisteerimise tingimusens tulevikus saab olla ainult rõda.

Mis puutub aga läänerüüdesse, süs nii usa, Inglismaa kui ka Prantsusmaa valitsused asusid oma põhieesmärkide — Nõukogude Lüdu purustamise ja Sansamaa nõrgestamise — saavutamisens teostama sellist poliitika vormi, milline nende arvates pidi nõige paremini kindlustama nende plaanide täitmist. See poliitika kannab nimetust „mittevahelesegamispoliitika" ja see oli ka nõigi sõjaeelsete Inglismaa valitsuste (McDonaldi valitsus 1931-35a, Stanley Baldwin'i valitsus 1935-37a, Neville Chamberlaini valitsus 1937-40a.) poliitika peajooneus. Nagu ütles J. V. Stalin, „... vormiliselt võiks mittevahelesegamise poliitikat iseloomustada järgmiselt: las iga

---

1 Л. В. Поздеева, Из истории английской политики реимилитаризации Германии, Вопросы истории, 1952 нр 4, ln. 53

riik uaitreb end agressorite vastu nagu ta tahab ja nagu suudab, meisse see ei puutu, me uaupleme nii agressoritega kui ka nende ohvritega. Tegelikult aga tähendab mittevahelesegamise poliitika agressioonile uaasaaitamist, rõja vallapäästmist, järelikult selle muutmist maailmasõjaus"[1]

„Mittevahelesegamis poliitika" oli Inglise valitrevatele klassidele vajalik selleus, et võimaldada sausa fašismil koguda jõude ja luua rea agressiooniautide jm. abil vajalikud tingimused uallaletungius Nõukogude Liidule. „Reaktrioonilised imperialistlikud elemendid nogu maailmas," ütles A. Ždanov, „... asetasid erilisi lootusi... eelnõige hitlerlikule sausamaale kui jõule, mis on nõige enam suuteline andma hoopi Nõukogude Liidule selleus, et kui teda mitte hävitada, riis igal juhul nõrgestada... ja teiseus kui jõule, mis on suuteline maha suruma revolutrioonilise töölis- ja demokraatliku liikumise Saksamaal endal ja nõigis maades, millised langesid hitlerlikku agressiooni ohvritens."[2]

Teiseus vajasid Inglise valitrevad klassid nimetatud poliitikat selleus, et petta rahvast. Rahvamassid nõudsid uaitset fašismi vastu, toetasid NSV Liidu ettepanekuid kollektiiv-

---

1 J.V. Stalin, Leninismi küsimusi, lk. 533

2 A. Ждановъ, О международном положении, М. 1947, lk. 5-6.

se julgeolekusüsteemi loomise nohta. „Mittevahelesegamispolütika" abil püüti veenda Inglise rahvast, et valitsus peab võitlust rahu eest meetoditega, mis teevad ülearuseus rehvastatud jõu kasutamise, püüti seega paralüseerida tegelikku võitlust rahu eest, mida teostasid Inglise töötajad eesotsas kommunistliku parteiga.

Inglise valitsuse järeleandmispolütikale aitas kaasa Hitlerlikku valitsuse silmamisjalik polütika, mis püüdis kõiki veenda oma sürates „rahukavatsustes". See võimaldas Inglise valitsusel petta rahvahulki, kinnitades et fašistlikku Sausamaad võib ohutuks muuta järeleandmiste ja koostöö hinnaga. Juba 1933a., pärast võimuletulekut, kõnelesid fašistliku partei liidrid palju rahuline ridemete ja koostöö vajadusest läänerünidega, kuulutades samal ajal Sausamaa peavaeulasens bolševismi. Oma kõnes 23. märtsil 1933a teatas Hitler Sausa valitsuse soovist uehtestada tihe koostöö Inglismaaga. Teatati ka kavatsusest astuda Inglismaa ja USA.ga läbirääkimistesse välismaiste võlgade osalise tasumise ja täielikku desarmeerimise kohta[1]. Kuid samal ajal hakkas üha rohkem kostma fašistliku partei ninameeste hääli, kes nõudsid Versailles' lepingu revideerimist Sausamaa kasuks ning kõigi kitsenduste kaotamist viimase jaoks.

1 История дипломатии, III, lk. 467

McDonald'i valitsus püüdisni nõige otsesemalt hitlerliku valitsuse nimetatud taotlustele vastu tulla. Rahvusvahelise demilitariseerimiskongressi töö Genfis lõppes täieliku ebaõnnestumisega, milles suured „teened" olid McDonaldi polütinal. Samal ajal püüdis McDonald realiseerida Mussolini poolt ülestõstetud „nelja suurrügi pakti" ideed, mis seisnes selles, et ühendada Saksamaa, Inglismaa, Prantsusmaa ja Itaalia ühisesse blokki Nõukogude Liidu vastu. 23. märtsil 1933 a., andes aru Inglise alamkojas oma läbirääkimistest nimetatud küsimuses Roomas, nõudis Briti peaminister Saksamaale täieliku võrdsuse andmist relvastuse suhtes.[1] Et aga see ettepanek kohtas tugevat vastupanu nii Inglismaal kui ka Prantsusmaal, sus jäi nimetatud Mussolini-McDonaldi plaan faktiliselt teostamata, kuigi ta kinnitati Inglise parlamendi poolt 15 juunil 1933 a.

Inglise rügitegelaste taolised katsed julgustasid fašistlikke ninamehi uutele nõudmistele. Saksa välisminister von Neurath teatas 11. mail 1933 a., et Saksamaa kavatseb luna endale lahingu- ja merelennuväe, rasnekahurväe ja maaväed.[2] Samal ajal nõudis Saksa majandusminister Hugenberg rahvusvahelisel majandus- ja finantskon-

---

1 История дипломатии, lk. 459

2 Samas, lk. 473

verentril Londonis pääle territooriumide võimaldamise Sausamaale Ida-Euroopas veel kolooniate tagastamist Aafrikas ja rahvusvahelise võlgnevuse reguleerimist[1]. 14. oktoobril 1933a. teatas Hitler Sausamaa väljaastumisest Rahvastelüdust, samuti keeldumisest osa võtta rahvusvahelise desarmeerimiskonverentri tööst. Selline samm „... tähendas uue etapi algust mitte ainult Sausamaa poliitikas, vaid ka rahvusvaheliste suhete edasises arengus. Patrifistlike konverentride, läbirääkimiste ja lepingute perivod oli lõppenud. Fašistlik Sausamaa oli loonud rõjakolde Euroopa enese keskuses"[2]

1934a. jaanuaris nõustus Inglise valitsus Sausamaa maaväerelvastuse peaaegu kahekordse suurendamisega. Selle otsuse tegi Inglise valitsus pärast eelnevaid läbirääkimisi välisminister Simoni ja Mussolini vahel Roomas, konsulteerimata sealjuures Prantsusmaaga[3]. Kui Sausa valitsus 1934a. märtsis järsult suurendas sõjalisi assigneeringuid, avaldas Inglise valitsus selle kohta küll ametlikult protesti, kuna see kujutas enerest Versailles' kokkulepete ränka rikkumist, kuid mingeid konkreetseid samme ei järgnenud. Seevastu lord-pitsatihoidja Eden tegi visiidi Berliini, kus ta pani Hitlerile ette

1 История дипломатии, lk. 474 и 475

2 Samas, lk. 478

3 С. Захаров, Англия в 1918-1939 годах, lk. 46

astuda tagasi Rahvasteliitu ja võtta osa rahvusvahelise desarmeerimiskonverentsi tööst. Hitler kuldus aga kategoorilisel seda tegemast kuni lepingu allakirjutamiseni, mis olens vastuvõetav fašistlikule Sausamaale. Oli selge, et Inglise valitsusel polnud navatsust tanistada Sausamaa remilitariseerimist. Välisminister Simon toetas seda oma sõnavõttudes avalikult. Tuleb öelda, et peale nõukogudevastase põhieesmärgi taotleti tol perioodil veel surve avaldamist Prantsusmaale, kelle valitsus ei nõustunud nii kergesti Sausamaale järeleandmisi tegema. „Inglise kodanluse juhtivad ringkonnad", märkis Kominterni VII kongress, „toetavad Sausamaa relvastamist, et nõrgestada Prantsusmaa osa Euroopa kontinendil, pöörata Sausamaa relvade teravik lääneltja suunata Sausamaa agressiivsus Nõukogude Liidu vastu... Selline Inglise imperialismi poliitika on ühens fautorius, mis kiirendab imperialistliku maailmasõja puhkemist!"[1]

1934-35a. kerkis eriti päevakorda kolonialküsimus. Just sel ajal algas Sausamaal raevunas koloniaalvallutuste propaganda, millele järgnesid peatselt fašistliku partei ninameeste avalikud nõuded. 1934a. aprillis ilmus Inglise ajalehes „The Sunday Chronicle" von Papeni artikkel, kus ta kategooriliselt nõudis kolooniate jaotamise revideerimist seoses terava tooraineteva-

jadusega Sausamaa jaous.[1] Seda nõudmist toetasid eriti Sausa tööstus- ja finantsmagnaadid, näiteus „Impeerinmi koloniaalühingu" juht dr. Schnee omas kõnes 21. jaanuaril 1935a, samuti majandusminister Schacht 4. märtsil 1935a.

Kõik see nutsus Inglismaal esile ärevuse. Sellens, et suunata Sausa agressiooni Nõunogude Liidu vastu, olid Inglise imperialistid valmis tegema Sausamaale suuri jõreleandmisi, kuid kõige vähem nõustusid nad neid tegema koloniaalküsimuses — oli ju Inglismaa maailma suurim koloniaalrük. alates 1935a. Kuni sõja alguseni oli koloniaalküsimus Inglise polütikas esinohal — näiteus tõstatati see küsimus parlamendis üles ajavaheminul 1935-39a. 35 korda.[2] Sõltuvalt rahvusvahelisest olukorrast koloniaalprobleemi teravus kõikus — sellised sündmused nagu Hispaania kodusõda, dustria ja Tšehhoslovakkia haaramine fašistlikku Sausamaa poolt nihutasid koloniaalküsimuse ajutiselt teisele kohale, kuid varsti kerkis see esile veelgi teravamal kujul.

Inglise valitsevas leeris oli kaus põhilist seisukohta Sausa imperialismi koloniaalsete pretensioonide suhtes. Suurem osa Inglise kodaulusest, kes oli huvitatud kolooniatest saadavaist kasumeist, kuuldus kindlalt Sausamaale

---

1 Л.В. Поздеева, Из истории английской политики реимилитаризации Германии, Вопросы истории 1952 пр. 4, ln. 53

2. А.М. Некрич, Англо-германские противоречия, Вопросы истории 1954 пр 7., ln. 88

kolooniaid ja mandaatterritooriume andmast ükskõik millisel kujul. Selles suhtes oli kõige silmapaistvam konservatiivide rühmitus eesotsas endise kolooniate ja dominioonide ministri Amery'ga Viimased pooldasid konkulepet Saksamaaga, kusjuures tingimusteks pidi olema Saksamaa nuldumine koloniaalsetest pretensioonidest, samal ajal aga ka Briti impeeriumi intensiivne relvastumine. Nad panid ette rahuldada Saksamaa pretensioonid viimasele vabade käte andmise teel Ida-Euroopas. Amery soovitas, et Suur-Britannia „... teeks absoluutselt selgeks mitte ainult Saksamaale, vaid ka Prantsusmaale, et me ei võta osa ja ei soodusta mingit vahelesegamist Vene-Saksa konflikti"[1]

Teine, väiksem osa Inglise kodanlusest, kellel polnud erilisi huvisid kolooniates, nõustus sõja vallapäästmise heaks Saksamaa ja Nõukogude Liidu vahel osaliselt rahuldama Saksamaa koloniaalseid pretensioone. Siia kuulusid oma prohitlerliku meelsuse poolest tuntud lord Pegeggeüls, lord Lothian, Inglismaa suurim maaomanik lord Londonderry jt., aga ka tulevane Inglise peaminister Chamberlain.

Tuleb märkida ka liberaalide (Salter, Beckbury) ja leiboristide (Barns, Bevin) seisukohta koloniaalküsimuses. Püüdes kinni mätrida küsi-

1 А. М. Некрич, Англо-германские противоречия, Вопросы истории 1954 кр 7., lk. 88

muse olemust, tõstrid nad erile kapitalismi tingimustes täiesti fantastilise projekti „maailma ressursside" fondi loomise kohta, „kolooniate internatsionaliseerimisest" ja tagasipöördumisest „lahtiste uste" poliitina juurde.

Selliseid Inglise imperialismi natseid leppida kokku Saksa fašistidega teiste rahvaste vabaduse ja rõltumatuse arvel paljastas väsimatult Inglismaa kommunistlik Partei. Ta selgitas töötavatele hulnadele kolooniate ümberjaotamise plaanide imperialistlikku iseloomu, mida aga imperialistlikud patrifistid ja leiboristid püüdsid kujutada rahu säilitamise vahendina. Kommunistlik Partei kutsus Inglise töötajaid üles võitlema koloniaalrahvastele vabaduse andmise ja koloniaalse rõhumise täieliku likvideerimise eest.[1]

1934-35a. asusid Inglise imperialistid tähelepanu pööramа relvastuse suurendamisele. Eesmärgius sel puhul oli tõsta Briti impeeriumi sõjalist võimsust, mis võimaldaus viimasel etendada pärast Saksamaa-Nõukogude Liidu kokkupõrget „arbiitri" osa ja dikteerida mõlemale poolele oma tahet. 19. juulil 1935a. esitas näiteus peaminister Baldwin alamkojas õhujõudude mõninga suurendamise programmi[2] ühtlasi toimus esimene suurem valitsuse tellimuste jaotus relvatööstuse firmade vahel. 1937a. võeti vastu relvastumise 5-a. plaan, mille teos-

1. А. М. Кеприч, англо-германские противоречия, Вопросы истории 1954, кр. 7, lk. 88

2 История дипломатии III, lk. 522

tamisens pidi kulutatama 1,5 miljardit nst.t.[1] Inglismaa kulutused relvastumisem kasvasid 1938/39 a. 254,4 miljoni nst-ni, mis moodustas 9% rahvuslikust tulust (Sausamaal oli samal ajal aga vastav protsent kolm korda suurem[2])

Sausamaa relvastumise tempo oli Inglismaa omast võrratult kiirem, eriti lennuvõe osas. See oli Versailles' kokkulepete otsene rikkumine. Inglismaal oli küllaldasi teateid selle kohta, et Sausamaal toodetakse võimsaid pommituslennukeid. 27. novembril 1934a. avaldas Inglise valitsus sel puhul küll ametlikult protesti, kuid sellega asi piirduski

Samal ajal jätkas Inglise valitsus endiselt kokkuleppekatseid hitlerlikku Sausamaaga. 1935a. jaanuaris tegi visiidi Sausamaale Inglise profašistlike ringkondade erindaja lord allen Hartwood, kes pärast tagasipöördumist püüdis veenda Inglise avalikku arvamust Hitleri „rahuarmastuses".

1935a. veebruaris lükkas Sausa valitsus tagasi ettepanekud, mis sisaldusid Inglise ja Prantsuse valitsuste ühises deklaratsioonis ja nägid ette õhukonventsiooni sõlminust Inglismaa, Prantsusmaa, Belgia, Itaalia ja Sausamaa vahel ning Doonau pakti sõlminust, mis garanteerius austria iseseisvust; samuti nägi deklaratsioon ette Sausamaa tagasipöördumist

1 а.М. Некрич, Политика английского империализма в Европе, Лк. 92

2 а.М. Алексеев, Военные финансы капиталистических государств. М. 1949, Ц. 38

Rahvastelüitu. Selle asemel Saksa valitsus nõustus ainult pidama Inglismaaga nahepoolseid läbirääkimisi õhukonventrioonisõlmimise kohta. Inglise valitsus oli ka sellega ametlikult nõus.[1]

Inglise diplomaatia tuli nasuus Sausamaale ka plebistriidi puhul Saari alal 1935a. 13. jaanuaril, kuna Inglismaa vaidles otsustavalt vastu Rahvastelüidu kontrolli säilitamise mõttele Saari ala üle. Hääletamise tulemusena, mis toimus fašistliku propaganda ja terrori tingimustes, ühendati Saari ala 1. märtsil 1935a. Sausamaaga.

16. märtsil 1953a. nehtestas Sausa valitsus üldise rõjaväekohustuse, milline andis Sausamaale Inglise spetsialistide arvates 550-600 tuhat sõdurit.[2] Inglise valitsuse protest selle järjekordse Versailles' lepingu tingimuste rikkumise vastu oli nüvõrd tagasihoidlik, et Sausa ajamisjanduse arvates Inglise valitsus ilmutas „... küllaldast arusaamist olukorrast!"[3]

Inglise juhtivates ringkondades tugevnes üha enam püüe saavutada täielik kokkulepe fašistliku Sausamaaga. Sellest tunnistavad 1935a. 24.-24 märtsil Berliinis toimunud läbirääkimised Hitleri ja Inglise välisministri lord Simoni vahel. Hitler arendas sellel nõupidamisel

1 Ивановъ дипломатия III, lk. 524-26

2 Samas, lk. 528

lääneriinide bloki loomise mõtet, nuhu nuu-
luus na hitlerlik Saksamaa ja mis olens sunna-
tud Nõukogude Liidu vastu.[1] Ehtlasi nõudis Hit-
ler aga kolooniate tagastamist Saksamaale Aaf-
rikas ja Vainsel Ookeaanil. Loomulikult kõik
see, mida Hitler kõneles „bolševismi ohust, lei-
dis Simoni poolt täielikku heaksiitmist. Ta
enbas Hitlerile, et Inglismaa ei toeta vastasti-
kuse abistamise lepingu sõlmimise projekti,
mille eest võitles Nõukogude Liit. Ent koloniaal-
küsimuse arutamisest põikles Inglise minister
kõrvale. Simonil tuli konstateerida selles suhtes
„tõriseid lahkhelisid" Inglismaa ja Saksamaa va-
hel.[2] Et aga ka koloniaalküsimuses konkulepet
saavutada, asus Inglise valitsus teostama ma-
nöövrit. 1935a. septembris pani ta ette, et Rahvas-
teliit vaatans läbi küsimuse juurdepääsu või-
maldamisest Saksamaale tooraineallikate suh-
tes kolooniates. Kuid edaspidi, 1936a. järgnes ri-
da tollealgre Inglise peaministri Baldwini
avaldusi selle kohta, et Inglise valitsus ei
kavatse Saksamaale koloniaalvaldusi loovu-
tada. 1937.a. algul Rahvasteliidu Nõukogu mäö-
ras komisjoni tooraineteallikate küsimuse
kurimisens, kuid Saksamaa keeldus komisjo-
ni tööst osa võtmast, teatades, et „lahtiste us-
te poliitika on talle vastuvõtmatu.[3]

Nimetatud kohtumisel Hitleriga pani Si-

---

1 История дипломатии, III, lk. 528

2 Л.В. Поздеева, Из истории английской политики
ремилитаризации Германии, Вопросы истории 1952
кр.4, lk. 55

3. А.М. Некрич, Англо-германские противоречия,
Вопросы истории 1954. кр.7, lk. 89

mon ette alustada läbirääkimisi Inglise-Saksa merenonkuleppe sõlmimiseks. Tuleb öelda, et Saksamaa võitlus merejõudude eest hoogustus eriti pärast fašismi võimuletulekut. Minnes mööda Versailles' lepingu tingimustest, asuti poolsalajapoolavalikult ehitama lahingulaevu ja allveelaevu. Kõik see toimus Inglise imperialistlike ringkondade kaasteadmisel ja toetusel. Saksamaa poleks suutnud ehitada laevastikku ilma selliste Inglise monopolistliku kapitali juhtivate organisatrioonide nagu Inglise pank, Schröderi pank, naftatrust „Royal Dutch Shell", „Imperial Chemical Industric" ja sõjaline firma „Armstrong Wickers" toetuseta, kes varustasid hitlerliku Saksamaa sõjatööstust sõjalis-strateegiliste materjalide ja toorainetega. 1935a. kontrollis Inglismaa 90% nikli maailmatoodangust. Võimas anglo-ameerika kontsern „International Nickel Company" kindlustas Saksamaale niklisaadetisi, mida kasutati lennuväe ja allveelaevastiku ehitamiseks.* Läbirääkimiste tulemusena 1935a. jaanuarist märtsini Henry Deterdingi ja Saksa tööstusite vahel loodi Saksamaal kütteainetelaod mere- ja õhulaevastiku jaoks, millised olid oma mahtuvuselt võrdsed sellele kütteaine hulgale, mida kasutati Saksamaa poolt kogu 1934.a. jooksul.[1]

1934a. alustasid rahvusvahelise, sealhulgas ka Inglise kapitali toetusel allveelaevade ehitamist. allveelaevade osi toodeti salaja vä-

---

[1] Л.В. Поздеева, Из истории английской политики ремилитаризации Германии, Вопросы истории 1952 кр. 4, ln. 56.

lismaal – Hollandis, Hispaanias ja Soomes. Nagu tõestas leiborist Cox alamkojas, oli Inglise valitsus nõigest sellest juba 1934a. teadlik.* 1935a. mârtsis-aprillis algas kuue allveelaeva kokkupanen[1]

Valmistudes teisens maailmasõjans, varjasid Sansa fašistid hoolikalt seda fakti, et meresõjalaevastik oli määratud peamiselt võitlusens Inglismaa vastu. Hitler nasutas osavasti ära Inglise valitsevate ringkondade vaenulikkust Nõukogude Liidu suhtes, nõudes Sansa merejõudude suurendamist ja hegemooniat Balti merel. McDonaldi valitsus oli sellega otsekohe nõus. 2. mail 1935a. teatas McDonald valitsuse valmisolekust alustada Sansamaaga läbirääkimisi merekokkuleppe kohta. Samal ajal mârkis ta, et Inglise valitsus pole kunagi tundnud huvi Ida- ja Kesk-Emoopa maade saatuse kohta.[2] See oli Hitleri kõige avalikum õhutamine agressioonius. Tuleb mârkida, et selline avaldus tehti samal momendil, mil Nõukogude valitsus astus uue sammu rahu kindlustamisens: 2. mail 1935a. kirjutati alla vastastikuse abistamise leping Nõukogude Liidu ja Prantsusmaa vahel. See oli kahtlemata Nõukogude diplomaatia suurens võiduks. Vaatamata püsava ireloomuga klauslitele, mis tehti Prantsuse valitsuse survel, oli Nõukogude-Prantsuse kokkulepe, nagu mârkis J.V. Stalin, „...teatavaks lõõ-

1 Л.В. Поздеева, Из истории английской политики ремилитаризации Германии, Вопросы истории 1952 кр 4, lk. 60

2 Samas, lk. 60-61

gius rahu vaenlastele"[1]

Nimetatud leping nutsus esile ärevuse Inglise reaktrivonilistes ringkondades. Levis nära sellest, et Euroopas tugevnes „bolševismi mõju". Kostrid nõudmised saavutada vüvitamatult konnulepe Sansamaaga, oma püüetes toetada Hitlerit, solidariseerusid Inglise imperialistid Ameerika omadega. Lord Lothian arendas oma nisjas usa saadikule Berlüni Dodd'ile 6. mail 1935a lääneriiride koalitrivoni loomise ideed. Sõda Sansamaa ja Nõunogude Liidu vahel vaatles Lothian kui „...suurepärast rasuuste lahendust, mis lasuvad Sansamaal Versailles' lepingu tõttu...",[2] kus juures see ei uaasne mingi ohvriga Briti imperialismi poolt.

21. mail 1935a esines Hitler rügipäeval deklaratrivoniga. Olles helde lubadustega, teatas ta, et Sansamaa on valmis ninni pidama Versailles' lepingu territoriaalsetest tingimustest ja Locarno nokkuleppest. Hitler nõneles palju Inglismaa ja Sansamaa vahelise võistlene võimatusest meres ja ninnitas oma nõusolemut alustada läbirää ninnisi mere- ja õhukonkuleppe sõlmimiseks.

Hitleri nõne rügipäeval nüdeti Inglise valitsevate klasside poolt heaus just sellepärast, et ta omas rõhutatud Nõunogudevastast ireloomu ja ülistas vallutus poliitinat

1 И. Сталин, Вопросы ленинизма изд. 10-е, Москва ln. 356.

2. Л.В. Поздеева, Из английской политики реконструкции Германии, Вопросы истории 1952 нр 4, ln. 62.

Tartu Ülikooli Raamatukogu
ARHIIVKOGU

Euroopa idaosas. Samuti väljendati rahuolu Hitleri ettepaneku puhul sõlmida mere- ja õhukonnulepe.

Tuleb öelda, et Inglise valitreva ladviku noostöö Saksa fašismiga tugevnes tunduvalt pärast 1935a. juunit, mil seoses lähenevate parlamendivalimistega teostati ümberpaigutusi kabinetis. McDonaldi asemel sai 7. juunil peaministrius Baldwin, suur finants- ja tööstusmagnaat, kes esindas neid Inglise monopolistliku kapitali ringkondi, kes olid kõige tihedamini seotud Saksa monopolidega. Sel ajal formuleeriti ka ametlikult lüt Inglise suurkapitali ja Saksa monopolide vahel Briti terasetööstuse lütumise teel Rahvusvahelise Terasekartelliga. City finants-tööstuslikud ringkonnad neklaamisid lepingut Saksa monopolidega kui üht tööpuuduse liuvideerimise vahendit Inglismaal, kui sammu teel „rahuliku noostöö" suunas rüüde vahel.[1]

Varsti pärast Briti terasetööstuse astumist Terasekartelli loodi nn. „Inglise-Saksa sõpruse ühing", kuhu kuulus nii silmapaistvaid isikuid kui ka terveid ettevõtteid ja organisatsioone. Nimetatud asrotriatsioon ei püüdelnud sugugi mõlemate rahvaste lähendamist, vaid tema eesmärgius oli

---

1 Л.В. Поздеева, Из английской политики реализации Германии, Вопросы истории 1952. нр 4, ln. 66.

saavutada fašistline ideede propagandat[1] lühingu lükmete hulgas olid Ribbentrop, marssal von Blomberg, „Imperial Chemical Industrie" juhatuse esimees lord Макгоуен jt. Organisatrioon polnud nüvõrd huvitatud oma lükmete arvu suurendamisest kuivõrd püüti sinna tõmmata silmapaistvaid isikuid.[1]

Oma konkuleppepolütina teostamisel Saksa fašismiga toetusid Inglise imperialistid leiboristide ja trade-unionide müüdavaile lüdritele. Nagu hoiatas J.V.Stalin, „... töölisklassi ridades on imperialistliku patrifismi peamiseus teostajaus sotriaaldemokraatia, nute sõdade ja interventsioonide ettevalmistamisel on ta järelikult kapitalismi peamiseus toeus töölisklassi ridades"[2]

Tõepoolest, iga nord uni hitlerlik diplomaatia püüdis „sahnarmastavate" manöövrite abil masneerida sõjalisi ettevalmistusi ja takistada Hitleri-vastase koalitrioonі loomist, arendas leiboristide juhtnoud Inglismaal energilist kampaaniat konkuleppe eest Saksamaaga. Pärast Hitleri nõnet 21. mail 1935a iseloomustas leiboristide lüder Attlee alamnojas vümase ettepanekuid „konstruktüvsete" ja „süratena".[3] Leiboristliku partei Londoni organisatrioonі lüder Morrison süüdistas valitsust

[1] А.Норден, Уроки германской истории, lk 192 jj.
[2] J.V.Stalin, Teosed 11 k. lk. 195-196.

aegluse ilmutamises lepingu sõlmimisel Sausamaaga ja kritiseeris Baldwini selle eest, et vümane ei tulnud tema arvates nüllaldaselt vastu Hitleri ettepanekutele.

Mis puutub trade-unionide reformistlikesse lüdritesse, sus ajasid need pärast Hitleri kõnet nurja leiboristliku partei ja kooperatüvsete organisatsioonide ühise müitingu, mille Briti trade-unionide kongressi Peanõunogu oli varem otrustanud organiseerida töölisorganisatsioonide survel. Selle asemel pani Peanõunogu ette nõuda valitsuselt, et see kutsuus Rahvastelüdu abiga kokku rahvusvahelise kongressi Hitleri nõudmiste igakülgsens läbivaatamisens[1].

Leiboristline agentide ja trade-unionide reformistline juhtide reetuslikku polütinat paljastas väsimatult Inglismaa Kommunistlik Partei. Inglise kommunistid võitlesid kõigi demokraatline jõudude ühendamise eest fašismi ja sõjaohu vastu ning sõbraline suhete uehtestamise eest Nõunogude Lüduga. Partei esitas oma programmis jängmised nõuded: 1/ Mitte mingisuguseid ühepoolseid läbirääkimisi Inglise valitsuse ja hitlerliku Sausamaa vahel 2/ Embargo uehtestamine Sausamaale ensporditavate sõjamaterjalide ja laenude suhtes 3/ Mittenallaletungipakti sõlmimine Nõunogude Lüduga ja vümase rahupolütina toetamine

Hoolimata Inglise progressüvsete jõudude sei-

---

1 Л.В. Поздеева, Из истории английской политики реэмилитаризации Германии, Вопросы истории 1952 кр.4, lk. 67-68

2 Samas, lk. 68-69.

sunohast, nes nõudsid vastulöögi andmist fašistlikele agressoritele ja nõlentüvse julgeolenu süsteemi loomist Nõukogude Liidu osavõtul, alustas Inglise valitsus 4. juunil 1935 a. Londonis Sausa esindajatega läbirääkimisi, mis lõppesid 18. juunil Inglise-Sausa merenõukuleppe sõlmimisega. Vastavalt sellele lepingule rahuldas Inglise valitsus Hitleri nõudmise, et Sausa laevastiku võimsus moodustaus 35% Briti impeeriumi laevastiku võimsurest. Inglismaa omas sel ajal sõjalaevastikku üldtonnaažiga 120 tuhat tonni, Sausamaal oli ainult 78,6 tuhat tonni.[1] Seega lubati Sausamaal suurendada oma laevastikku enam nui vüs korda ja vüa see tasemele, mis võrdus Prantsusmaa omaga.

Kokkulepe määras nindlaus, et 35%-ne proportsioon kuulub nasutamisele igasuguste sõjalaevade kategooriate suhtes, nusjuures võis teostada suurendusi mõnes kategoorias sellel tingimusel, et teistes kategooriates teostataks samavõrra vähendamisi. Selle punktiga legalisseeris Inglise valitsus tegelikult püsamatuseni suurte sõjalaevade ehitamise Sausamaa poolt. Juba 1934 a. lõpul oli Sausamaal ehitatud kaus lahingulaeva („Scharnhorst" ja „Gneisenau"), mille ametlin tonnaaž - 26.000 tonni - ületas Versailles' lepinguga lubatud limüdi. Tegelikult oli nende tonnaaž 20% võrra veelgi kõrgem. Varsti pärast merenõukulepet ehi-

1 История дипломатии III, lk. 547

tarid hitlerlared uaus suurt lünilaeva – „Bismarck" ja „Tirpitz" – mumbni suurusega 45.000 tonni. Hitlerlik Saksamaa lõi seega laevastiku, mis muutis ta võimsaks mererügiks.

Inglise-Saksa merekonnulepe lubas ametlikult Saksamaal ehitada allveelaevu 45% ulatuses Inglise allveelaevastiku tonnaažist. Tegelikult ei piiratud aga allveelaevade ehitamist millegiga, sest konnulepe määras kindlaks, et kui Saksamaa uavatreb ületada antud normi, rüs peab ta sellest lihtsalt informeerima Inglise valitsust. Nii toimusni 1938 a. detsembris kui Saksa saadia Londoni Dirksen informeeris salajas/koodis Inglise valitsust Saksa valitsuse uavatsuses suurendada allveelaevade arvu. Inglise „münchenlared" olid sellega vastuvaidlematult nõus, arvestusega, et allveelaevastiku uasutatause nõige lähemal ajal Nõukogude Liidu vastu.[1]

Nimetatud konnulepe oli Versailles' lepingu uahepoolne rinnumine – seekord ei rinutud seda mitte ünsnes Saksamaa, vaid ka Inglismaa poolt. Ta aitas fašistlikul Saksamaal teostada selliseid mererelvastumise plaane, mida hitlerlik juhtuond pidas sel ajajängul soovitavateks ja prantilisest läbivüdavateks. Nagu märgiti Nõukogude ajakirjanduses, avas see leping Saksamaale niivõrd laialdased võimalused oma merejõudude suuren-

---

1 Л.В. Поздеева, Из истории английской политики реэкипирования Германии, Вопросы истории, 1952, кн. 4, вл. 70-71

damiseus, et Saksa imperialism polens neid suurt-
nud ületada isegi sûs, kui ta olens olnud vaba
igasugustest pürangutest. Halifax kinnitas
1938 a. augustis, et lepingus kindlaksmääratud
tonnaažinormi ei võinud hitlerlased saa-
vutada enne 1942. aastat.[1] Kui sellele nõigele
veel lisada, et nimetatud tonnaažinorm võr-
dus Briti rõjalaevastikus selle osa suurusele,
mis oli koondatud vahetult Briti saarte ümb-
ruses, sûs saab selgeus, millise eelise andis
nimetatud konnulepe fašistlikule Saksamaale-
ja millise ohu lõi ta Inglismaale endale.

Inglise-Saksa merekonnulepe polnud
midagi muud kui Inglise diplomaatia ka-
pitulatrioon hitlerlikku Saksamaa ees kü-
simuses, millel oli Inglismaa jaoks esmajär-
guline tähtrus. On ireloomulik, et Inglise vä-
lisministeerium ei mõelnud iregi oma seisu-
koha kooskõlastamisele teiste suurrünidega[2]

Nimetatud konnulepe sai varsti ametlikku
heaksküdu osaliseus USA valitruse poolt. Kaht-
lemata polens Inglise reaktsionääride koos-
töö hitlerlikku Saksamaaga omandanud
rõjaeelsetel aastatel nüvõrd antiivset vormi
kui „mittevahele segamis poliitika" Inglastest
pooldajad polens omanud võimsat toetust
ameerika imperialistide poolt.

Jänguevalt arus Saksa fašism tegema ette-
valmistusi Locarno konnulepete ülesütlemi-

---

[1] А.В. Поздеева, Из истории английской политики ремилитаризации Германии, вопросы истории 1952 кр 4, lk. 72

[2] История дипломатии III, lk. 547

sens. Viimared olid teatavasti rõlmitud 1925a. Inglismaa, Prantsusmaa, Belgia, Itaalia ja Sausamaa vahel. Sausamaa andis sõn lubadusе austada Prantsusmaa ja Belgia piiride puutumatust, Inglismaa ja Prantsusmaa nõhusturid aga panti riinkumise korral osutama kannatavale poolele viivitamatult abi. Locarno nõuulepetes ninnitati Versailles' lepingu artiklid, mis neelasid Sausamaal nategoorilisel ehitada nindlustusi Rheini trooni ja omada sõn relvastatud jõude. Kuid Hitler oli hästi teadlin sellest, et Inglise ja Prantsuse valitsused ei osuta tõsist vastupanu Saksamaa navatrusele onupeerida ja remilitarireerida Rheini troon. Pääle gi sai ta vastavaid ninnitusi Inglise juhtivatelt tegelastelt kui 1936 a. veebruaris marnis Londonderry xülastas Hitlerit ja Göringit, piiudis viimane talle tõestada Sausa euopansiooni vajadust idas, aga ka vajadust nindlustada Rheini trooni. Oma hilisemas nisjas Hitlerile teatas Londonderry, et Sausa valitruse nimetatud navatrustesse suhtub Inglismaa avalin arvamus (s.o. mõeldause Inglise valitsevaid ringuondi) heasoovlinult [1]

Julgustatuna sellisest toetusest, onupeerisid Hitlerlased 7. märtsil 1936 a. Rheini demilitarireeritud trooni. Ettenäändena piiuti tõestada, nagu olens Nõunogude-Prant-

1 Материя дипломатии III, ln. 557

suse vastastikuse abistamise pant vastuolus Locarno konkulepetega. Loomulikult oli see Sausa valitruse samm sunnatud nõigepealt Prantrusmaa vastu. Kuid Prantsuse valitsevatelt ringkondadelt ei nutsunud see erile mingit tõrisemat vastulööki. See juures kinnitas Sausa valitrus silmanisjalikult, et ta on valmis rõlmima mittekallaletungipanti Prantrusmaa, Belgia ja Sausamaa vahel 25 aastase tähtajaga. Sellest „rahnarmastavast" ettepanekust haaras viivitamatult kinni Inglise valitrus, kes ei kavatsenud täita oma garantiisid Locarno konkulepetesuhtes, vaid etendada mingiruguse „vahendajä" osa Sausamaa ja Prantrusmaa vahel. Välisminister Eden esines 8. märtsil 1936a. alamnojas optimistliku avaldusega: polevat mingit põhjust karta, et nimetatud antrioon Sausamaa puolt risaldab endas rõjaohtu.[1] Samal ajal andis Inglise valitrus Prantrusmaale mõista, et ta ei toeta mingisuguste „sunniabinõude" tarvituselevõtmist Sausamaa suhtes. Inglise valitrus püüdis kõrvaldada igasuguse katse kollektiivseus väljaastumiseus fašistlikku Sausamaa vastu, samuti majandusline abinõude tarvituselevõtmiseus.

11. märtsil 1936a. pani Eden Sausa valitsusele ette jätta Rheini tsooni vaid „sümboolsel hulgal" vägesid ja mitte ehitada sinna

1 Б. Михайлов, История ремилитаризации Рейнской зоны, Новое Время 1942, кр 21, ln. 17-18.

kindlustusi.[1] Kui Sansamaa selle ettepanekus tagasi lükkas, anti küsimus otrustamisens Rahvasteliidu Nõukogusse. Vümane tunnistas ametlikult rüsni Sansamaa süüdi Locarno konkulepete rikkumises ja pani ette luna Rheinil kus „neutraalne trooni" rahvusvaheliste relvastud jõudude kontrolli all. Kui Sansa väliminister Ribbentrop nimetas Nõukogu otrusreid „diktaadius" ja „diskrimineerimisens" Sansamaa suhtes, ruttas Eden 29. märtsil alamkojas kinnitama, et Nõukogu otrus pole „diktaat", vaid ettepanek kutsuda Sansamaad ja Prantsusmaad „mõõdukusele".[2] Praktiliselt Rahvasteliidu Nõukogu otrustel mingit tähtrust polnud. Sansamaa alustas kindlustuste, sildade ja autostraatide ehitamist, mis viirid Prantsusmaa, Belgia ja Hollandi piiridele.

Tuleb märkida, et palju aitarid kaasa Inglise valitruse poliitikale Rheini trooni küsimuses leiboristlikku partei liidrid. Vümased asusid ihuselt prohitlerlikule seisukohale, võttes Hitleri oma kaitse alla ja püüdes veenda, et ta soovib rõda sama vähe kui teiste riikide juhid. Leiboristlikku partei kesuhäälenandja „Daily Herald" kirjutas, et Rheini trooni kaaramisega likvideeris Hitler Versailles' lepinguga loodud ebavõrdsuse.[3] Selliste rõnakõlk-

1 История дипломатии III, lk. 561

2 Б. Михайлов, История ремилитаризации Рейнской зоны, Новое Время 1948, нр. 21, lk. 18

3 Н.Н. Николаев, Внешняя политика правых лейбористов Англии (1935-1940 гг.), М. 1953, lk. 99

sude abil püüti varjata hitlerlikku ekspansivoni olemust. Ühe leiboristlikku partei lüdri Daltoni väljenduse järgi „... Briti leiboristlik partei ilmutas paremat arusaamist hitlerismist kui konservatiivid, City ja London"[1] Leiboristid läksid veel kaugemale kui konservatiivid oma katretes õigustada Saksa agressiooni ja selle „motiive". Minnes käsikäes Baldwini, samuti hiljem Chamberlaini konservatiivse valitrusega Inglise rahva petmise ja hirmutamise teed, kinnitasid nad, et vastupanu korral Hitleri agressiivsele poliitikale algab sõda. Sellist laadi küsimuse aretus oli neile vajalik mitte ainult selleks, et aidata Hitlerit, vaid ka selleks, et laimata Kommunistlikku parteid ja progressiivseid jõude, püüdesneid kujutada sõja pooldajatena. Tegelikult Inglise Kommunistlik Partei nõudis majanduslike ja finantriliste sanktsioonide tarvitusele võtmist, aga samuti vastastikuse abistamise pakte sõlmimist agressiooni vastu. Kommunistid võitlesid värimatult rahvusvahelise rahusinde loomise eest ja astusid välja Saksamaa „rahustamispoliitika" vastu, mis tähendas oma olemuselt osavõttu hitlerlikest kuritegudest ja naasaaitamist neile.

Inglise, samuti kui kogu rahvusvahelise imperialismi „mittevahelesegamispoliitika" fäsistlike riikide agressiooni ilmneb aga nähtlemata

---

1 Н.Н. Николаев, Внешняя политика правых лейбористов Англии (1935-1940 гг.), lk. 98

eriti ilmenalt Sansa-Itaalia interventrioonipuhul Hispaanias.

18. juulil 1936a. algas Hispaanias kindral Franco fašistlik mäss seadusliku vabariiklikku valitruse vastu. Juba mässu erimestest päevadest alates hakkasid Sansamaa ja Itaalia Francot toetama, saates talle tanke, lennukeid, kahureid ja muid rõjamaterjale, aga hiljem isegi terveid väekoondisi. Selle avaliku interventrioonipoolt eesmärgius Sansamaa poolt oli ühendusteede haaramine, mis seovad atlandi ookeani Vahemerega, samuti strateegilise platsdarmi loomine Pürenee poolsaarel, mida nad oleksid võinud kasutada rõja korral Inglismaa ja Prantrusmaa vastu. Nagu öeldause ÜK(b)Pajaloo Lühikursuses, piiidsid Sansa ja Itaalia fašistid tõendada kõigile, et „... nad peavad Hispaanias võitlust „punaste" vastu ega oma muid eesmärke. Kuid see oli kohmakas ja rumal maskeering, millega loodeti petta lihtsameelseid. Tegelikult suunarid nad hoobi Inglismaa ja Prantrusmaa pihta, sest nad lõikarid läbi Inglismaa ja Prantrusmaa mereteid, mis ühendasid neid nende määratu suurte Aafrikas ja Aasias asuvate koloniaalvaldustega."[1] Seetõttu kujutas Sansamaa ja Itaalia interventrioon endast väga tõrist ohtu Inglismaale ja Prantrusmaale, kelle valitrused ei osutanud kõigele sellele aga mingit vastupanu. Inglise

1 ÜK(b)Pajalugu, Lühikursus, lk. 300

ja Prantsuse valitsevad ringkonnad kartsid nõige enam vabariiklikku Hispaania võitu, mis võis saada lähtepunktiks revolutsioonilise lükkumise tõusule Euroopas.

9. septembril 1936 a. alustas Inglise välisministeeriumis oma tööd Rahvusvaheline Mittevahelesegamise Komitee. Juba selle esimesed istungid töid ilmsiks Hispaania rahva reetmise Inglise ja Prantsuse valitsuste poolt. Nõu kogude esindaja tegi 7. oktoobril ettepaneku seada sisse kontroll Portugali sadamate üle, kust toimus frankolaste varustamine Itaalia ja Saksa interventide poolt, kuid seda ettepanekut ei võetud Komitee esimehe lord Plymouthi poolt üldse arutusele.[1] 28. oktoobril võttis Komitee vastu resolutsiooni, mis lükkas tagasi nõik fašistline valitsuste vastu üles tõstetud süüdistused kui alusetud. Ja ometi oli maailma ajaniijandus, muidugi ka Inglismaa oma 1936. aasta suvest alates üle kuhjatud teadetest Hitleri lennuite, relvastuse ja vägede saabumise kohta Hispaaniasse.

Tuleb öelda, et Inglise valitsuse ametlikule poliitikale Hispaania suhtes avaldasid suurt mõju suurkapitalistid koos oma hiiglasliku kapitalimahutustega Hispaanias. Nad kartsid Rahvarinde valitsuse võitu, kes navatses natsionaliseerida maa looduslikud rikkused. Näiteks Inglise kompanii „Rio Tinto" valduses olid Lõuna-Hispaanias Euroopa suurimad

1 a. Norden, Nõ sepitretause sõdasid, lk. 63

väävelräha lademed. Nimetatud kompanii oli peakselle seotud Frankfurdi firma „Metallgesellschaft'iga", moodustades nonnu nn. „Euroopa seltsingu väävelräha tootmise alal". Lüt Inglise ja Sausa finantskapitali vahel Hispaanias ilmnes ka elektrotehnilistes suusettevõtetes, peamiselt aga Krupp'i ja Inglise suurima relvastuse tootmise trusti „Armstrong-Vickers'i" omavahelises koostöös. Koos viimasega valdas Krupp terasevalu ja rauatööstlemise tehaseid Hispaanias. Basni pealinnas Bilbaos kontrollis Krupp koos Inglise finantskapitali esindaja Henry Guest'iga firmat „Orconera Iron Company".[1] Loomulikult olid Inglise ja Sausa tööstusmagnaatidel Hispaanias ühised huvid.

Oma „mittevahelesegamispoliitika" teostamisel Hispaania suhtes tuginesid Inglise imperialistid USA omadele. „Mittevahelesegamise" ameerika vormins oli seadus „neutraliteedi" kohta 1935.a. See seadus, asetades agressori ja tema ohvri ühele ja samale pulgale, oli juba selle fantiga suunatud agressiooni ohvri vastu, sest agressor on ju tavaliselt rõjaus paremini ette valmistatud. Seadus „neutraliteedi" kohta nulas minna relvastust ja rõjamaterjali sõdivatele poolele. Tegelikult mausis see seadus Hispaania nodurõja puhul ainult vabariiklikku Hispaania suhtes, muna mässaja-

1 A. Norden, Nii repitretause sõdasid, lk. 65 jj.

tele ja interventidele jäeti nüllaldaselt võimaluri sellest seadusest mööda hülimisens.

„Mittevahelesegamispolütina" Hispaania asjadesse oli tegelikult otsene naasaaitamine Sausa-Itaalia interventidele, agressiooni õhutamine. Nagu väljendas G. Dimitrov, „... Sausa fašismi partnerid Inglismaal... valmistavad ette Hispaania rahva orjastamist uue röövelliku konkuleppe abil Hitleri ja Mussoliniga".[1]

Kõik see leidis antüvseid naitsjaid na leiboristlikn partei ja Briti trade-unionide kongressi juhtide seas. Näiteus toetas trade-unionide kongress Plymouthis 1936a. täielikult Inglise valitsuse polütinat Hispaanias, väites, et üksnes selline polütina võib nõrgendada rahvusvahelist pinevust.[2] Samasuguse otsuse tegi na leiboristlikn partei kongress 1936a. oktoobris Edinburghis.[3] On arusaadav, mins nimetatud otsust nütis W. Churchill selle eest, et „... nad heitsid nõrvale idee „rahvarinde" loomisest lütumise teel kommunistidega... Nad asturid välja meie vahelesegamise vastu Hispaania kodusõtta";[4]

Sausa fašism oli seega teinud 1937. aastaus tunduvaid „edusamme" oma agressiooni polütina teostamisel. Kuid pääle selle asu-

1 Г. Димитров, В борьбе за единый фронт против фашизма и войны, lk 209

2 Н.Н. Николаев, Внешняя политика правых лейбористов Англии (1935-1940 гг.), lk. 44

3 Samas, lk. 48

4 Samas, lk. 52

sid otrere agressiooni teele ka Itaalia ja Jaapan. 1935a. alistas fašistlik Itaalia Abessiinia, mille reetmine kujutab endast samuti suurt sündistusanti Inglise jt. maade „rahustamispolitikat" teostavate imperialistide vastu. 1937a. tungis Jaapan Kesk-Hiinasse, okupeerides Peningi ja teisi Hiina linnu. Kujunes olukord, mida iseloomustab ÜK(b)P ajaloo Lühikursus järgmiselt: „... Teine imperialistlik rõda on tegelikult juba alanud. Ta algas vaikselt, rõda kuulutamata... Sõda käib määratu suurel maaalal Gibraltarist Šanghaini. Sõda on jõudnud tõmmata oma keerisesse juba üle poole miljardi inimese. Sõda käib lõppkokkuvõttes Inglismaa, Prantsusmaa ja ameerika ühendriikide kapitalistide huvide vastu, rest rõja eesmärgiks on maailma ja mõjusfääride ümberjaotamine agressiivsete maade kasuks nende nüinimetatud demokraatline riikide arvel"[1]

„Uue imperialistlikku rõja ireloomulik joon," ütles J. V. Stalin, „seisab selles, et see ei ole veel muutunud üldiseks rõjaks, maailmarõjaks. Sõda peavad agressiivsed riigid, kahjustades igati mitteagressiivsete riikide, eestkätt Inglismaa, Prantsusmaa ja ameerika ühendriikide huvisid, viimased aga tõmbuvad tagasi ja taanduvad, tehes agressoritele ühe järeleandmise teise järele"[2]

1 ÜK(b)P ajalugu, Lühikursus, lk. 301
2 J. V. Stalin, Leninismi küsimusi, lk. 532

olgugi, et rõda polnud jõudnud nuju neda veel maailmasõjaks, suurenes viimase oht tundusvalt, eriti seoses üha ente ja ente järeleandmistega fašistlikele riikidele Inglise jt. maade imperialistide poolt. Järgnevalt asusid imperialistid, lähtudes oma poliitina nõunogudevastasest põhisunnast, soodustama hitlerlikku Sansamaa territoriaalseid anastusi Euroopas. Seda vaatlemegi järgmises peatükis.

III Inglismaa osa Müncheni kokkuleppe ettevalmistamisel ja läbiviimisel.

Alates 1937. aastast suurendas Sansamaa oma rõjalisi ettevalmistusi. Ühtlasi toimus agressiivsete fašistline riinide bloki konsolideerumine. 6. novembril 1937a. vormistati Sansamaa, Itaalia ja Jaapani agressiivne kolmikpant. Järgnevalt, 14. novembril teatas Sansa valitrus ametlikult, et ta ei tunnusta enam Versailles' lepinguga seotud nitsendusi. Hitlerlik ulinu leidis, et on aeg asuda ammunavatretud plaanide teostamisele, mille kaugemalenlatuvaus eesmärgiusoli fašistlikn ülemvõimu nehtestamine Euroopas ja Sansamaa muutmine võimsaus koloniaalriigius. Kõrgema rõjanõunogu salajasel istungil 5. novembril 1937a. pidas Hitler kõne, mida õigurega peetause fašistlikn agressiooni manifestius. Tuginedes asjaolule, et 1937a lõpuus oli saavutatud, tänu Ameerika ja Inglise imperialistide iganülgsele toetusele Sansamaa rõjamasina tunduv tugevnemine ning et kolmikpanti loomisega oli põhijoones saavutatud välispoliitiline ettevalmistus edasisteus agressiooniantideus, Hitler järeldas, et tuleb asuda

avalinu annensiooni teele „Meie erimeseus üles-andem peab olema Tšehhoslovakkia ja austria ühealgne haaramine"[1], teatas ta. Mis puutub lääneriikidesse, rüs Hitler lootis, et „...tõenäolisel Inglismaa, aga võibolla ka Prantsusmaa on Tšehhoslovakkia juba vaikides arvelt maha kustutanud"[2]

Tõepoolest, selles suhtes Hitler oma arvestustes ei eksinud. Inglismaa, aga temaa järel ka Prantsusmaa valitrevad ringkonnad olid maalleldi valmis rahuldama Sansa fašistide anastuslikke apetiite Kesk- ja Ida-Euroopa maade arvel, et „kanaliseerida" Sansa agresrioon itta Samal ajal loodeti sellega pöörata Sansa valitruse tähelepanu kõrvale koloniaalküsimüselt, mille suhtes, nagu märgitud, Inglise valitrevad ringkonnad olid kõige vähem valmis Sansamaale järeleandmisi tegema. Hitlerlik valitrus omanorda karutas koloniaalküsimust survevahendina: „loobumise" eest koloniaalnõuetest Sansamaa poolt loodeti saada vastutasuus lääneriikide toetust annensiooniideus Kesk- ja Ida-Euroopas. Selle tõttu jätkas Sansa valitrus 1937a. energiliselt nõudmisi maailma kuesti ümberjagamise suhtes. 20. jaanuaril 1937a. Sansa majandusminister Schacht avaldas oma vestluses USA saadikuu Moskvas Davis'ega soovi, et USA president kutsuus konnu konverent-

si poliitiliste ja majanduslike päevakorrakusimuste lahendamisens. Seejuures märkis ta, et „rahu säilitamine" sõltub Saksamaa koloniaalsete pretensioonide rahuldamisest.[1] Sellise ettepanekn eesmärgius oli saavutada USA abiga Inglismaalt maksimaalseid järeleandmisi. USA valitsus ruhtus sellise konverentsi ideesse soosivalt, kuid Inglise valitsus keeldus otrustavalt konverentsist osa võtmast. Inglismaa eelistas mööduda USA vahendusest, teades et selle eest tuleb maksta kallist hinda. Samal ajal aga tugevdas USA ettepanek Inglise „rahustajate püüdeid saavutada ire konnulepe Saksamaaga – reekord juba erialgu Austria ja Tiehkoslovakkia arvel. Järgnevalt algas läbirääkimiste seeria Inglismaa ja Saksamaa vahel, mille käigus Inglise imperialistid kõige häbitumalt soosisid färistlikku agressiooni ja mille „tippsaavutusens" oli Müncheni konnulepe, millest Inglise jt. valitsuste reeturlik poliitika nimetatud perioodil on saanudki oma nime.

Saksa valitsuse kavatsusi Austria ja Tiehkoslovakkia ruhtes avaldas göring markii Londonderryle viimase külaskäigu ajal Saksamaale 1937a. sügisel. Ta kõneles, et Saksamaa tuleks vastu Inglismaa soovidele säilitada endale ülemvõim me-

1 История дипломатии III, lk. 607

rel, kui ainult Inglismaa annaus talle tegevusvabaduse Austria ja Tšehhoslovakkia suhtes. Selline leping nõrvaldavat viimasedni lahuhelid Inglismaa ja Sausamaa vahel, samuti loovat vajalinud garantüd „bolševismi ohu" vastu Euroopas.[1]

Et Inglise valitrusel selle vastu midagi polnud, seda näitab Inglise väliministri lord Halifaxi vestlus Hitleriga 19. novembril 1937a. Obersalzbergis. Halifax pannus siin hitlerlinule valitrusele lähenemist, koostööd, „vartastinust mõistmist". Ta märkis, et Inglismaa valitrevate ringkondade poolt „... tunnistatause täielinult führeri suuri teeneid Sausamaa taastamise alal... Führer on saavutanud palju mitte ainult Sausamaal endal, vaid... kommunismi hävitamisega omal maal on ta tõnestanud viimarele tee Lääne-Euroopasse ja sellepärast võib Sausamaad täie õigusega pidada bastionius läänele bolševismi vastu"[2] Kõnelder Versailles' lepingust, ütleb ta: „Inglased on realistid ja on võibolla rohkem kui teised veendunud selles, et Versailles' diktaadi vead tuleb parandada."[3]

Hitler jätkas aga ka siin surve avaldamist Inglise valitrusele koloniaalsete nõudmiste osas. Ta märkis, et „... Inglismaa ja

1 История дипломатии III, lk. 607

2 Документы и материалы кануна второй мировой войны, т. I, 1948., lk. 15 jj.

3 Samas, lk. 22

Sansamaa vahel on tegelikult ainult üks vastuolu: koloniaalküsimus"[1] Halifax aga põikles selle küsimuse arutamisest kõrvale, eritades oma vastu variandi. „Inglise valitsus", ütlesta, „teab, et see on rasne küsimus... Ülejäänud küsimusi võib irelvomustada selles mõttes, et need puudutavad muudatusi Euroopa mastaabis, millised tõenäolisel toimuvad varem või hiljem. Nende küsimuste hulna kuuluvad Danzig, Austria ja Tšehhoslovakkia. Inglismaa on huvitatud ainult sellest, et need muudatused toimuusid rahulikku evolutsiooni teel".[2] Seega tegi Inglise välisminister Hitlerile otsese ettepaneku hakata ümber kujundama Euroopa kaarti, kusjuures ainsaus tingimusem oli see et Sansamaa agressioon teostuks „rahulikul" teel, s.o läbirääkimiste ja diplomaatiliste tehingute korras. Avalikku, relvastatud agressiooni Sansamaa poolt Austria, Tšehhoslovakkia ja Poola vastu kartrid Inglismaa valitsevad ringkonnad sellepärast, et rüs oleks rasne olnud jätkata endist Sansa agressiooni Nõukogude Liidu vastu suunamise mängu rahvahulkade pahameele kasvu tõttu.

Jätkuna Halifaxi-Hitleri läbirääkimistele tuleb vaadelda Briti ruursaadiku Berliinis Hendersoni jutuajamist Hitleriga 3. märt-

---

1 Документы и материалы I, ln. 33

2 Samas, ln. 35-36.

sil 1938a. Ent riin ilmutas Inglise erindaja suuremat järeleandlikkust Sausamaale koloniaalküsimuses. Juba 1937.a. lõpul oli Inglise valitsus osutanud sellele, et koloniaalvalduste ümberjaotamise objektina võib karutada Kesk-Aafrika alasid – Kongot. Hitler sellele midagi ei vastanud, arvestades nähtavasti, et see on lõks, mille eesmärgius on piirata Sausa valitsuse tegevusvabadust kindlalt määratlemata lubadustega.[1] Vestluses Hitleriga 3. märtsil 1938a. eritas Henderson uuesti nimetatud plaani, mis nägi ette „uue koloniaalrežiimi" kehtestamise Aafrikas territooriumil, mis on piiratud põhjast 5 laiusuraadiga ja lõunast Sambesi jõega.[2] Kuna nimetatud territoorium haaras Inglismaa, Belgia, Portugali ja Itaalia koloniaalvaldusi, sus näeme siin Inglise valitsuse katset lahendada koloniaalküsimust teiste riikide arvel. Hitlerile aga polnud see plaan vastuvõetav ja ta arvas, et koloniaalküsimus tuleus lahendada „... kõige lihtsamal ja loomulikumal viisil, nimelt tagastada endised Sausa kolooniad."[3] Mis puntub Kesk-Euroopasse, sus ähvardas Hitler, et „... küsimuses suhete reguleerimisest vennasriikidega, või riikidega, kus on suur osa sauslastest elaniikonnal (mõeldause Austriat ja Tšeh-

1 А.М. Некрич, Англо-германские противоречия, Вопросы истории, 1954, кр 7, lk. 91
2 Документы и материалы I, lk. 60
3 Samas, lk. 68

hoslovanniat-H.A) ei luba Sansamaa vahele-reganist kolmandate riikide poolt."[1] Uni Inglismaa aga avaldab vastupanu Sansamaa katretele saavutada siin „õiglane ja arukas reguleerimine", siis saabuvat moment, millal tuleb rõdida. Vastuseus püüdis Henderson anda Hitlerile mõista, et Inglismaa on valmis talle vastu tulema. Ta meenutas ka oma korduvaid isiklikke väljaastumisi anschlussi (Austria liidendamise) kaitseks[2].

Nii selles vestluses uni ka vestluses Halifaxiga nõudis Hitler viralt Sansamaa-vastare kampaania lõpetamist, mida teostas osa Inglise ajakirjandurest. Henderson ruttas kinnitama, et selles suhtes ongi juba abinõusid tarvitusele võetud.[3]

Olles veendunud, et Inglise valitsus ei sega vahele edasistesse agressiooniaktidesse, asusid hitlerlared nüüd kiirendatud korras Austria annenteerimisele. Juba 1934a. oli Sansa saadikuna saadetud Viini Sansa röövellikki imperialistide tüüpiline esindaja von Papen. Vümane, tegutredes koos Austria fašistidega, Vatikani agentidega ja teiste reaktsiooniliste jõududega, saavutas 4. juunil 1936a. Sansa-Austria lepingu rõlmimise, mille järgi Austria säilitas küll formaalselt ireseisvuse, tegelikult oli aga lülitatud Sansa välispoliitina sõiduvette. Fašist-

1 Документы и материалы I, lk. 62

2 Samas, lk 70

3 Samas, lk 66.

lin agentuur Austrias, neda toetasid ka Austria parempoolsed sotrialistid, intensiivistas nüüd oma tegevust. Kui viimaus Inglise peaminister Chamberlain teatas oma kõnes alamkojas 7. märtril 1938a, et „... artiklid kollektiivse julgeolekn kohta Rahvastelüdu põhikirjas ei vääri seda paberit, millele nad on kirjutatud",[1] ei kõhelnud Hitler enam 11. märtril 1938a. annekteeris Saksamaa Austria.

Kuidas reageerisid sellele sammule Inglismaa juhtivad tegelased on näha göringi telefonikõnest Ribbentropiga, kes oli tol ajal läliräärkimistel Londonis, 13. märtril 1938a. Viimane teatas, et tal oli olnud kõnelus Chamberlaini ja Halifaxiga. „... Mul jääb mulje, ütles Ribbentropp, „et Chamberlain piiab... meiega kokku leppida. Ma ütlesin temale, et konkulepe Inglismaa ja Saksamaa vahel osutub palju kergemaks pärast seda kui on lahendatud Austria küsimus. Ma usun, et tal on sama arvamus."[2] Edasi teatas Ribbentropp: „Halifax arvas, et antud momendil võivad riin tekkida teatud raskured reores rellega, et avaliku arvamuse silmis näib toimunu otrurena, mis on peale sunnitud jõu abil jm."[3]

Halifaxi kartused olid põhjendatud.

---

1 Е. Адамов, Рецензия и книга Д. Уилер Беннета — Вопросы истории 1949 кр 5., lk. 133

2 Документы и материалы I, lk. 96

3 Samas, lk. 97

austria haaramine fašistliku Sausamaa poolt näitas sadadele tuhandetele inglastele Chamberlaini poliitina profašistlikku ireloomu ja tõestas laialdase rahvarinde loomise vajadust, et seade see vastu valitsusele ja sundida ta lahkuma. Inglise Kommunistlik Partei pöördus leiboristide poole ülesnutrega ühendada nõik töölisklassi jõud selleus, et organiseerida võimas kampaania Chamberlaini valitsuse vastu. Kuid leiboristlikku partei juhatus oli sellele kindlalt vastu.[1]

Rahvaliikumise laine tõttu oli ka Chamberlaini valitsus sunnitud mõnel määral Sausa valitsust riiüdistama. 14. märtsil teatas ta alamkojas, et Sausa valitsusele on eritatud protest austria küsimuses.[2] Kuid oma kõnes 23. märtsil selgitas Chamberlain, et Inglismaa astub agressiooni vastu välja ainult sel juhul, kui see hakkab ähvardama Prantsusmaad, Belgiat, Iraaki ja Egiptust. Lõpuks, 2. aprillil tunnustas Inglise valitsus ametlikult austria annenteerimist Sausamaa poolt.

„Mittevahelesegamise" seisukohale austria küsimuses asusid peale Inglismaa ka teised imperialistlikud rügid. Mis puutub Prantsusmaasse, siis nagu märgib B. Stein, „... mittevahelesegamispoliitina suhtes olid

1 Н.Н. Николаев, Внешняя политика правых лейбористов Англии (1935-1940 гг), lk. 111

2. История дипломатии, lk. 618

Prantsusmaa ja Inglismaa välispolitiku võrdlemiri vähe vastuolus ... seejuures... juhtiv osa kuulus Inglismaale. Prantsusmaa järgnes sellele kursile protestideta ja peaaegu nõhalemata"[1] Ka USA valitsus võttis antüvselt osa Austria reetmisest. Enne Austria annekteerimist hitlerlaste poolt näis Berliini USA imperialistlike ringkondade erindaja Hoover, pidades Hitleriga läbirääkimisi USA-Saksamaa lepingu kohta.

Kõikidest riikidest ainult Nõukogude Liit asus järjekindlale ja printsipiaalsele seisukohale. Nõukogude valitsus avaldas Saksamaale teravat protesti, kvalifitseerides viimase tegevust agressiooniina ja ohuna rahule. Oma noodis Inglise valitsusele 17. mäntsist kutsus NSV Liidu valitsus üles organiseerima kollektiivset naitset agressiooni ohvrius langenud maadele, teatades ühtlasi et ta „... on valmis asuma viivitamatult läbirääkimistesse teiste riikidega Rahvastelüdus või väljaspool seda praktiliste abinõude leidmiseks, mida tingib olukord. Homme võib olla juba hilja, kuid täna pole selleks Homme võib olla juba hilja, kuid täna pole selleks veel aeg möödunud, kui kõik rügid, eriti suurrügid asuvad kindlale mitteuahemõttelisele seisukohale maailma kol-

---

[1] Б. Штейн, Вступительная статья к книге В. М. Джордана, „Великобритания, Франция и германская проблема в 1918-1939 г.", 1945, lk. XXIV

lentiivse päästmise küsimuses".[1] Uuid Inglise imperialistid, õhutatuna USA imperialistide poolt lünnasid need ettepanenud tagasi. Argumente tegelikult polnud, oli ainult udune sõnanõlks, et Nõunogude valitruse poolt soovitatavat konverentsi „... ei peeta vajalikuus organiseerida", kuna see ei osutavat „... head mõju rahu perspektiividele Euroopas"[2] Nimetatud Inglise valitruse noodi uel ja toon ei sarnanenud põrmugi Inglise valitruse lähituste-le, mida ta saatis hitlerlikule valitrusele, millistes on silmnähtav püüe, nõuldes Hendersoni rõnadega „... saavutada tõelist ja rüdamlikuu rõprust Sansamaaga"[3]

Austria annenteerimise tulemusena saavutas Sansamaa tähtsaid tugipunkte edarisens anastuslikuus tegevusens. Ühtlasi tugevdas see Sansamaa sõjalist potentsiaali. Maristamatus Austria küsimuses tõnnas fašistlikuu Sansamaad järgnevatele agressiivsetele sammudele. Hanati ette valmistama Tšehhoslovakkia haaramist, mille suhtes nagu nägime, Halifax ja Henderson olid oma lubadused juba andnud. Tšehhoslovakkia olukord oli tunduvalt halvenenud, kuna teda nüüd läänest ja loodest ning Austria territooriumilt ähvardasid hitlerlared, küdest aga Poola, kelle valitrus ajas Tšehhoslovakkia suhtes

1 Документы и материалы, I, lk. 105
2 Samas, lk. 105-106
3. И. Сергеева, Документы накуна второй мировой войны, Новое Время 1948, нр 16, lk 26

äärmirelt vaenulikku poliitikat. Austria annenteerimise ajal Hitler pettis avalikkust, kinnitades, et Austria küsimus on Sausamaa „siseasjaks" ja et temal, Hitleril, pole enam mingisugureid pretensioone teistele rüüdele. Kuid juba 29. märtril viis Ribbentrop Berlüniis läbi nõupidamise, millest võtsid osa Konrad Henlein jt. Sudeedisauslastest tašistide juhid. Otrustati tõsta kära sakslaste „rõhumisest" Tšehhoslovakkias, mis järel henleinlared pidid esitama Sudeedi autonoomia nõude. Kui see nõudmine rahuldatakse, siis tuli esitada uusi nõudmisi ning teravdada Sudeedi kriisi kulminatsioonini, et võimaldada Sausamaa agressiivset tegevust.

Mis puutub Inglise valitsusse, siis oli viimane Sausamaa agressiivsete uavatruste suhtes Tšehhoslovakkia vastu samasugusel reisuuohal kui Austria küsimuses. Vestluses Tšehhoslovakkia saadiku Londonis Masaryk'iga 1938 a. aprilli algul, soovitas välisministri asetäitja Cadogan asuda Tšehhoslovakkia valitsusel viivitamatult läbirääkimistesse Henleiniga. Ühtlasi väljendas ta „suurt umbusaldust Venemaa vastu ja nahtlust selles, et ta võius efektiivselt vahele segada väljaspool oma püre."[1] Cadogan teatas, et Inglise valitsus hakkab Berlüniis töötama „rahustamise huvides ja märkis, et läbirääkimisi ei

1 Документы и материалы I, lk. 119.

tule natuestada.[1]

Järgnevalt näeme, kuidas Inglise juhtivate rügitegelaste sõnavõtud muutusid üha avalikumalt Saksa agressiooni õhutavatens. Inglise ja Prantsuse ministrite nõupidamisel 28. aprillil 1938 a. teatas Chamberlain, et ta nahtleb selles, kas Inglismaa ja Prantsusmaa „... oleusid küllalt tugevad, et sundida oma tahet Saksamaale peale, iregi kannatuste ja tohutute kaotuste hinnaga."[2] Kui Saksamaa soovib Tšehhoslovakkia rügi hävitamist, „... sûs peaminister ei näe, nõneldes täie avameelsusega, kuidas teada selles tanistada"[3] Järgmisel päeval nõneles Chamberlain, et Tšehhoslovakkia on püratud kolmest küljest ja tema võimelisus vastupanuus on muutud. „Kui on tarvis panna piir Saksa agressioonile," teatas Chamberlain, „sûs sellens tuleb oodata enam sobivat momenti"[4]

Muidugi olid nõin sellised jutud mõeldud avaliku arvamuse ensiteele viimisens. Tegelikult omasid Inglismaa ja Prantsusmaa küllaldast potentriaali sellens, et sundida Saksamaale peale oma tahet. Veel enam, kui Inglismaa ja Prantsusmaa oleus asunud kindlale Hitleri-vastasele poritrioonile Tšehhoslovakkia kaitsens, polens Saksa valitsus

1 Документы и материалы..., т. I, lk. 119

2 Samas, lk. 124

3 Samas, lk. 125

4 Е. Адамов, Рецензия к книге В. Уилер-Беннет'а..., „Вопросы истории", 1949, нр 5, lk. 133

julgenud välja astuda.

Chamberlaini seisukoht läbirääkimistel Prantsuse ministritega nõrgestas ühtlasi ka Prantsusmaal nende positrioonі, kes olid liitlaskohustuste täitmise poolt Tšehhoslovakkia suhtes ja tugevdas loomulikult nende „argumente", kes piiidsid nimetatud kohustustest nõrvale põigelda.[1]

Samal ajal alustavid Inglise ja Prantsuse valitrused kampaaniat hitleslik-henleinlikku sõjanäigu toetamisens Tšehhoslovakkia vastu. Inglasest fašisti Rotermir'i ajaleht „Daily Mail" nõudis 30. aprillil Prantsusmaa hoiatamist, et tema kohustused Tšehhoslovakkia suhtes kujutavad endast „...otrest väljanutrest Saksamaale, s.o ohtu rahule".[2] Ajaleht Daily Express" kirjutas: „On mõeldamatu, et Briti valitsus kohustaus meid rõdima selle laguneva Tšehhirügi eest... Kui Prantsusmaa seob end tšehhidega, sus Inglismaa peal Prantsusmaast eemale hoiduma."[3] Sama „Daily Mail" kirjutas 6. mail: „Tšehhoslovakkiaga pole meil midagi tegemist. Kui Prantsusmaale meeldib seal oma sõrmi põletada, sus on see tema asi; see poliitika põrnab aga Prantsusmaal üha kasvavale vastupanule ajalehtede ja poliitiliste tegelaste poolt"[4]

1938. a. aprillis - mai algul toimunu mõte seis-

---

1 Е. Адамов, Рецензия к книге Д. Уилер-Беннет'а..., Вопросы истории, 1949 кр 5, lk. 134

2 Samas

3 Samas

4 Документы и материалы... II, lk. 12

nes selles, et Inglise valitrus, tegutredes lüdus rea Prantrusmaa ringkondadega, tegi otsustava sammu selles sunnas, et likvideerida Tšehhoslovannia kui lüli, mis seob teatavate pantidega Prantrusmaad ja Nõukogude Lüdu. Tšehhoslovannia oli tõepoolest „tanistusens" Nõukogude Lüdu Iroleerimise plaanides. Sellepärast pidi ta nadunna Euroopa naardilt, sürduches „Sansa impeeriumi" koosseisu. Teiste rõnadega, Tšehhoslovannia muutus rahvusvahelise reantrioonilis-fašistlikn bloki plaanide tanistajans. Sellega seletub na alatu viha Tšehhoslovannia vastu, millest olid läbi imbunud kõiu Inglise diplomaatia sammud.

Musi kinnitusi selle kohta, et Inglise valitrus ei navatre abistada Tšehhoslovanniat, saabus Inglismaa juhtivatelt tegelastelt na edaspidi. 12. mail kinnitas Chamberlain ameerika ajanisjanikele, et „... ei Prantrusmaa, venemaa ega Inglismaa ammugi ei hanna rõdima Tšehhoslovannia pärast Sansamaa kallaletungi korral..."[1] ja et Tšehhoslovannia rüke ei või ensisteerida praegusel kujul.

Samal ajal toimus Sudeedi fašistide juhi Henleini (visit Londonisse) kus ta võibis 13. ja 14. mail ja võeti vastu Chamberlaini lähikondlaste, samuti Churchilli, Edeni ning „Timesi" ja „Observer'i" toimetuste poolt. Kõikide nende tegelastega pidas

---

1 Е. Адамов, Рецензия к книге Д. Уилер-Беннетта..., Вопросы истории, 1949 кр. 5, ln. 134

Henlein nõneluri olunorna nohta Tšehhoslovakkias, püüdes tõestada, et nüsimuse ainsaks õigeks lahenduseks olens Tšehhoslovakkia lõhestamine. Tulemustega olid Henlein ja to lähinondlased äärmiselt rahul. Tema agitatrioon kandis vilja ja järgnevalt ilmusid ajakirjandures üha teravamad artiklid Tšehhoslovakkia aadressil. 14. mail kirjutas „New York Times", et Chamberlainil pole midagi selle vastu, et osta Hitlerilt rahu koloniaalsete järeleandmiste ja Tšehhoslovakkia lõhestamise hinnaga.

19. mail 1938 a. algas nn. „mainrüs". Henlein katkestas läbirääkimised Tšehhoslovakkia valitrusega. Näitelavale ilmusid Sudeedi rünnakrühmlared. Sausa väed olid kontsentreeritud Böömi pürile. 20. mail kuulutati Prahas välja osaline mobilisatrioon. Chamberlain nägi nüüd ohtu selles, et Tšehhoslovakkia valmistus relvastatult vastu panema. Kampaaniaalt ajakirjanduses sürdus Inglise valitrus nüüd otsese surve avaldamisele Tšehhoslovakkia suhtes. Vestluses Masaryk'iga püüdis Halifax teda visalt veenda selles, et on vajalik tanistada rõja puhkemist, rahuldades sudeedisaksaste nõuded.

Süsni, arvestades narvavat ärevust rügis, oli Inglise valitrus sunnitud hoiatama Sausa valitrust, et edasine vägede koondamine Tšeh-

hoslovakkia piirile nutsub endaga mööda-pääsematult naasa Prantsuse relvastatud jõudude mobilisatrivoni. Sel korral olevat na Inglise valitsusel rasne jääda kõrvale.[1] Kuid samaaegselt selle „hoiatusega" öeldi Inglise valitsuse salajases noodis Prantsusmaale 22. maist: „Briti valitsus täidaks muidugi oma abistamiskohustust Prantsusmaa suhtes, kui ta muutuks nallaletungi ohvrins Saksamaa poolt... Kuid kui Prantsuse valitsus teeb sellest järelduse, et Briti valitsus võtaks koos temaga viivitamatult ette ühise rõjategevuse Tšehhoslovakkia kaitseks, siis tuleb hoiatada Prantsuse valitsust, et meie avaldused mingil määral ei õigusta sellist arvamust."[2]

Sellele vaatamata ei julgenud Hitler seekord avalikult Tšehhoslovakkiale nallale tungida. Ta otsustas kasutada teist teed, tuginedes Chamberlaini ja viimase naasmõtlejate valmisolekule osta rahu Tšehhoslovakkia jagamise hinnaga. 26. mail Henleini partei nuendas läbirääkimisi Tšehhoslovakkia valitsusega, võttes aluseks „rahouslikku statuudi" nõude Sudeedi alale. Nii võideti aega, mis oli Hitlerile vajalik lõplikuks kokkuleppeks inglaste ja prantslastega.

Inglise valitsuse poliitika Saksamaa ja Tšehhoslovakkia suhtes oli osutunud sellisens,

---

1 История дипломатии III, lk. 628

2 Е. Адамов, Рецензия к книге Д. Уилер-Беннет'а, Вопросы истории, 1949 кр. 5, lk. 135

et Sausa saadiu Londonis Dirksen võis oma ettenandes Sausa välisministeeriumile 10. juulil teatada: „Praegune Inglise valitrus... tegi kompromissi otrimise Sausamaaga oma programmi ühens olulisens punutius; seetõttu ilmutab käesolev valitrus Sausamaa suhtes sellist maksimaalset arusaamist, millist ainult võimaldavad ilmutada Inglise poliitikute võimalikud kombinatsioonid... Ta on juba lähenenud arusaamisele nende peamiste nõuete tähtsamatest punutidest, milliseid on esitanud Sausamaa, sellens et kõrvaldada Nõukogude Liit, samuti Rahvastelüt Euroopa küsimuste otrustamisest."[1] Neid tingimusi oli aga Inglise valitrus nõus täitma, Dirkseni rõnade järgi „... ainult ühel tingimusel, et sauslared taotlensid nimetatud eesmärke rahuline vahendite abie."[2] Tõepoolest, Inglise valitrus kartis kogu aeg, et fašistliu Sausamaa oma lüg julgete sammudega aretab Inglise valitruse sellise olukorra ette, kus ta rahva survel on sunnitud astuma rõtta Sausamaaga. Sellepärast piindiski ta Sausa agressivoni sunnata „rahulikul" teel, konkulepete korras, et oleus võimaliu propagandaaparaadi ja sotriaaldemokraatia mõõdavate lüdrite abiga hoida vaos „avalikku arvamust".

Ärevuse tõttu, mille kutrus erile „mai-

---

[1] Документы и материалы, II, lk. 33

[2] Samas

nüs "Inglise avalikku arvamuse hulgas, samuti selletõttu, et Inglise valitsus oli sunnitud tegema „hoiatuse" Saksa valitsusele, muutusid Inglise-Saksa suhted alates 1938a. mai lõpust paratamatult teravamaks. Dirksen järgi mainüs „... muutus ühens pöördepunktiks Inglise-Saksa suhetes halvenemise suunas".[1] Dirksen jutustab ka sellest, et Inglismaa ja Saksamaa vahel tekkisid höörumised seoses Saksamaa keeldumisega võtta enda kanda Austria võlad Inglismaale. Kuid varsti algavid Londonis läbirääkimised „... laial alusel Austria võlgade ja majanduskõsimuste kohta..."[2], mis lõpperid kokkuleppega 1. juulil. „See kokkulepe," märgib Dirksen, „ei mõjunud mitte ünsnes võrdlemisi soodustavalt majanduslikele suhetele ja City'le, vaid lõi ka välispolütilises suhtes soodsa atmosfääri"[3]

See „soodus atmosfäär" paranes veelgi, kui Inglismaale teostas virüdi Hitleri adjutant kapten Wiedemann. Vümane „... saabus füüreri teadmisel, et kindral-feldmarššal Göringi ülesandel sondeerida, kas võetaure vümase virüt Londonisse vastu heauskütvalt."[4] Inglise valitsus nütis selle mõtte otsenohe heaus. „Halifax," märgib Dirksen, „läks nükangele, et ütles, ilusaim silmapilk tema elus saabuus sûs, kui füürer sõidaus kõrvuti kuningaga

---

1 Документы и материалы, II, lk. 176
2 Samas, lk. 178
3 Samas
4 Samas, lk. 178-179

Mall'il[1] ametlicu viriidi ajal Londonis."[2] Kuid teostada seda mõtet ei õnnestunud, sest teated Wiedemanni läbirääkimistest sattusid ajakirjandusse ja nutrusid erile pahameele. Järgnevaid läbirääkimisi Saksa ja Inglise rügitegelastega nahe nun jooksul peeti vürstinna Hohenlohevahendusel.[3]

Üheus Hitleri emissarius, nes teostas tema ülesandel läbirääkimisi Londonis, oli Danzigi färiitide juht Förster. „Pole mingit nahtlust," märgib Leonidov, „et juba süs oli tema peaesmärgius saavutada Inglismaa toetust Sausamaa eelseisvatele nõudmistele Danzigi ja Poola ruhtes."[4] 14. juulil pidas Förster nõuelure Winston Churchilliga. Vümane oli tol ajal noos A. Edeni ja L. Ameryga juhtivamaid tegelasi valitsuselvastases nn. „konservatüvses opositrioonis". Churchill erines teravate nallaletungidega Chamberlaini valitsuse välispolütiuale, nõudes Inglismaa relvastumise forsseerimist ja autüvsemat väljaastumist Sausamaa vastu. Tegelikult oli sellel „opositrioonil" algusest peale äärmiselt demagoogiline iseloom. Churchilli imperialistlik rühmitus esindas nõigepealt finantsmagnaatide huvisid, nes omasid suuri napitalimahutusi Briti impeeriumi mitmesugustes osades, samuti suurte lordide huvisid Inglismaal endal. Mitte olles põhimõtteliselt no nuuleppe vastu hitler-

---

1 tä nav Londonis, mis vüb Buckinghami palee juurde
2 Документы и материалы II, lk. 179
3 Samas
4 А. Леонидов, Бой ни Черчилль противником Мюнхена, новое Время 1948, кр. 24, lk. 19

linn Sansamaaga, arvestasid nad aga sellega, et Sansa imperialism ei sahuldu nende järeleandmistega, mida tab talle Inglismaa, vaid eritab üha nusi ja nusi narvavaid nõudmisi ja et püramatu abi osutamine Sansamaale on ohtlik, kui punduvad nindlad garantüd, et fašistlik agressivon suundub just Wõunogude Lüdu, aga mitte Inglismaa vastu. Sellepärast arvas Churchilli rühmitus, et Sansamaaga võib efektiivselt kõnelda ainult jõuporitrivonilt: Inglismaa relvastamise polütina, samuti silmanirjalinud jutud kollektiivse julgeoleku süsteemi loomise nohta pidid nende arvates olema polütilise nauplemise vahendius Hitleriga, et saavutada laialdasi järeleandmisi Inglise imperialismi nasuus tulevases nõunogudevastases maailma ümberjaotamise tehingus. Churchill on paljude aastate jvonsul olnud Wõunogude Lüdu üheus nõige vihasemaus vaenlaseks. Nagu ütles v. M. Molotov, Churchill „... kutsub üles nukutama sotriahitlikuu norda, nus see na ei ilmuus maailma, nisendal vajadusest „lämmatada" see nus nord „tema hällis". Ta väljendab nõigi imperialistide salajasi unistusi, kes tahtlevad vaid üht — täielikuu, see on ülemaailmset hegemooniat"[1]

Kahtlemata tulid „oporitrionääride" puhul arvesse na nende isiklinud, parteifrantrioonilised naalutlused: oma silma-

---

1 v. M. Molotov, Rahvusvahelisest olukorrast ja NSVL Valitrure välispolütinast, „Rahva Hääl" 9. II 1955.

nirjalikult antifašistlikku poliitikaga püüdrid nad saavutada endale populaarsust Inglise rahva silmis ja teostada sel viisil isiklikku narjääri. Sellest saab aru ka Dirksen, nirjutades oma arvandes 10. juulist 1938 a. „Churchill noos oma poolehoidjatega nüüd nõige nergemat võimalust kukutada Chamberlaini ja pääsedo ise võimule selles, et ta paljastab kabinetti hooletuses nõigile võimalikku kallaletungi vastu kindla kaitse loomise ürituse suhtes."[1]

Kõnelus Försteriga 14. juulil näitab Churchilli poliitika tõeliri eesmärke, millised oma põhiolemuselt millegi poolest ei erinenud teiste Inglise imperialistide omadest. Churchill tegi sün nõigepealt Hitlerile suurepäraseid reveranšše, öeldes: „... Kr. Hitlerist sõltub, et teenida ennenägematut au ja tuua tohutut nasu Saksamaale ja nogu maailmale, vabastades meid meil lasuvast hirmust rõja ees."[2] Mis puutub Tšehhoslovakkia küsimuse lahendamisse, siis ütles Churchill: „... Muljete järgi, mis ma sain vestluste tagajärjel Henleini ja Masaryniga ... osutub see võimalikuus isegi Tšehhoslovakkia riigi raames... Inglismaa ja Prantsusmaa võtavad tarvitusele kõik ja jõupingutused, et veenda Praha valitrust andma oma nõusolek...."[3] Seega oli Churchill täiesti nõus Sudeedi ala üleandmisega Saksa fašistidele.

1 Документы и материалы II, lk. 27
2 Samas, I, lk. 162
3 Samas, lk. 161

Ühtlasi arendas Churchill nõukogudevastase läänerüüide koalitsiooni loomise ideed. Ta arvas, et „... oleks täiesti võimalik lülitada üleeuroopalisse lepingusse punkt, mis kohustaks Inglismaad ja Prantsusmaad appi tulema Sansamaale kõigi oma jõududega..."[1] sõjas Nõukogude Liidu vastu. Seega pani Churchill siin tegelikult ette kolmepoolse nõukogudevastase pakti. See idee vaimustas Försterit niivõrd, et ta märkis: „... Kui ainult Inglismaa ja Sansamaa lepiksid kokku ~~[illegible]~~ ja, võiksid nad jagada omavahel kogu maailma"[2]

Nagu näitas a.a. Ždanov, oli teise rinde saboteerimine Churchilli poolt teise maailmasõja käigus ja tema väsimatud püüded lõpetada saadetired Nõukogude Liidule land-lease'i alusel „münchenipolitika" jätkamisens uutes muundunud vormides

1938a. juulis-augustis jätkas Inglise valitsus surve avaldamist Tšehhoslovakkiale, et viimane täidaks Sansa valitsuse ja Henleini partei nõuded. 22. juulil nõudis Inglise valitsus Tšehhoslovakkialt, et viimase poolt oleks võetud tarvitusele otsustavad abinõud „Euroopa rahustamiseks". Tšehhoslovakkia valitsus vastas, et ta on valmis läbi vaatama Henleini „Karlsbadi punkte", s.o Sudeedi ala territoriaalse auto-

1 Документы и материалы I, lk. 161
2 Samas, lk. 163

moonia nõudeid. Kuid osutus, et Henlein ja tema maasmõtlejad ei rahuldunud enam endiste nõudmistega. Teatati, et nõin sauslared nõigis maades peavad alluma ainult Sausa valitrusele.[1]

Inglise valitrus otrustas avaldada nüüd nõige energiliremat survet Tšehhoslovannia valitrusele. 3. augustil saabus Prahasse Chamberlaini volinin Runcyman, üns Londoni City magnaatidest. Tema ametlinnus ülesandens oli etendada vahendaja osa tülitsevate poolte vahel. Tegelinultaga oli Runcyman'i ülesandens saavutada Tšehhoslovannialt järeleandmisi. Samuti oli selle rõidu eesmärgins veeretada Inglise valitruselt vastutust Tšehhoslovannia pärast. Nagu väljendas Briti saadin Berlünis Henderson, Runcyman'i missiooni ebaõnnestumise norral „... saans selgens, et süü selle ebaedu eest lasnus tšehhidel ja et sauslastel olens õigus, ninnitades, et tšehhide järeleandmatuse tõttu osutub edunans ainult üns vahend – jõu tarvitamine ... sel norral Inglise valitrus veeretans endalt edasise vastutuse."[2] Poola saadin Berlünis Lipsni teatab sel puhul, et Henderson püüdis veenda Jugoslaavia ja Rumeenia saadinnid Berlünis, et need omakorda oma valitruste nandu avaldansid survet Tšehhoslovanniale.

1 История дипломатии, lk. 629

2 Документы и материалы ... I, lk. 173

Runcyman soovitas oma läbirääkimistel Henleiniga mitte pürduda Sudeedi ala autonoomia nõudega, vaid nõuda selle eraldamist Tšehhoslovakkiast. „Ma arvan," kirjutas Runcyman, „et need püriäärsed alad (s.o Sudeedi ala-H.A.) tuleb viivitamatult Tšehhoslovakkia poolt üle anda Saksamaale"[1] Edasi nõudis ta, et mulataus selliste parteide ja isikute tegevus, kes on vaenulikud Tšehhoslovakkia naabritele[2] (mõeldakse kommuniste ja patriootilisi tegelasi). Runcymani silmanisjaliunus väljendub eriti veel selles, et ta nõudis Tšehhoslovakkialt garantüd, et see ei tungius mallale teistele maadele[3]. Nagu kirjutab oma memuaarides tolleaegne Tšehhoslovakkia saadik Moskvas Fierlinger, „...oli Runcymani missiyon ainult mattevarjuus, mis varjas Inglise avalikkuse silmade eest Sudeedi ala amputatrioonii, mille saatus Londonis oli juba otsustatud"[4]

Läbirääkimisi peeti veel teistegi „kanalite" kaudu. 22. augustil toimus Inglise välisministeeriumi nõunikku Ashton-Hyэmkun'i vestlus Henleiniga, mis valmistati ette hilisemat Chamberlaini ja Hitleri kohtumist. Henleini paluti sondeerida pinda Hitleri juures, kas on soovitav„ — Inglise erin-

1 Документы и материалы I, lk. 234
2 Samas, lk. 236
3 Samas, lk. 236-237
4 Ю. Аксель, Мемиары Фирлингера, Новое Время 1948, кр. 23, lk. 29

daja nohtumine füüreriga", nus oleus päevakorras peale Tšehhoslovakkia küsimuse veel koloniaalküsimus ja küsimus nokkuleppest relvastuse ja lennuväe osas.[1] Need läbirääkimised viisidki Chamberlaini ja Hitleri isiklikule nohtumisele. Vaatleme, mis oli sel puhul Chamberlaini eesmärgiks ja millises olukorras see nohtumine toimus.

Chamberlain püüdis ära hoida Hitleri sõjalist väljaastumist, mis oleus võinud esile kutsuda üleeuroopalise rõja. Tema „plaan" seisnes selles, et saanutada Sudeedi ala ja hiljem kogu Tšehhoslovakkia üleandmine Saksamaale „rahulikul teel". Oma „plaanist" kõneleb Chamberlain esimest korda kirjas perekonnale 3. septembril, kus lubab selle teostada isiklike läbirääkimiste teel Hitleriga. Kirjas 11. septembril märgib Chamberlain, et tema „plaani" realiseerimise tagajärjed „... väljuvad kaugele näesoleva krüsi ulatusest ja võivad esile kutsuda täieliku pöörde rahvusvahelises olukorras."[2] Ühtlasi ta lisab, et „plaani" realiseerimise moment pole veel saabunud ja kardab, et Hitler võib teda ennetada, s.o. asub rõjalise jõu tarvitamisele. Kirjas 18. septembrist ütleb Chamberlain: „Mulle on olulised kaks asja: 1/ Et plaan rakendataus just sel momendil, mil olukord muutub kõige kriitili-

1 Документы и материалы I, lk. 187-188

2 Б. Михайлов, О том, как была предана Чехословакия, Новое Время 1948 nr 15, lk. 15

semaus. 2) Et minu uohtumine (Hitleriga. H.A) oleus täielikuus ootamatusens."[1] Seega ootas Chamberlain „krüsi" saabumist, et seejärel tekkinud pinevust „lahendada" efektse uonkuleppe teel Saksamaaga ja esineda avaliku arvamuse silmis rahuinglina.

Soovitud „krüs" saabusni. Tšehhoslovakkia valitrus asus järeleandmiste teele ja andis 13. septembril Sudeedi alale autonoomia. Juleb öelda, et valitrus ei arvestanud laiade rahvahulkade antifašistliku meelsusega, kommunistide ja teiste demokraatlike jõududega, kes nõudsid vastulöögi andmist agressorile ja sidet Nõukogude Lüduga. Ta arvestas enam reaktrionääride seisukohti, kelle hulgas oli palju Hitleri pooldajaid ja lääne imperialistide agente. Viimaste ustavaus teenrius ja oma rahva ning Nõukogude Lüdu vaenlasens oli ka Tšehhoslovakkia president Beneš. 27. augustil teatas ta, näiteus, hitlerlastele, et lepingu rõlmimise korral Tšehhoslovakkia ja Saksamaa vahel „... kaotaus küsimus paktist Venemaaga praktiliselt igasuguse tähtsuse",[2] lisades, et ta kardab ainult sõda ja sellele järgnevat revolutrivoni.

Kuid otsekohe pärast autonoomia andmist Sudeedi alale nõudis Henlein viimase täielikku eraldamist Tšehhoslovakkiast ja

---

1 Б. Михайлов, О том, как была предана Чехословакия, Новое Время 1948, нр 15, lk. 15

2 А. Я. Попов, США – организатор и активный участник мюнхенского сговора с фашистскими агрессорами, М. 1952, lk. 14.

lüdendamist Sausamaaga.

13. septembril Chamberlain, omaenda sõnade järgi, otrustas et „...soodus moment on saabunud" ja et „...on vaja tegutreda viivitamatult."[1] Järgnes Chamberlaini visiit Berchtesgadenisse läbirääkimisteus Hitleriga. Koos temaga sõitis Horace Wilson, neda hitlerlikud diplomaadid tituleerisid „meie sõbraus" ja nes pidas samaaegselt Chamberlaini-Hitleri läbirääkimistega salajasi läbirääkimisi Hitleri ja Göringiga poliitilise ja majandusliku uoostöö küsimustes.[2] Hitler nõudis Chamberlainilt, et viimane tunnustaus Sudeedi ala lütmist Sausamaaga. Viimane teatas, et ta peab selles suhtes nõu pidama omaenda ja Prantsuse ministritega. Chamberlainil oli vaja maskeerida oma reeturlikku tegevust ja summutada ühtlasi Inglismaal uasvavat ärevust Sausamaa agressiivsete sammude puhul. Kuid oma kisjas õele ta kisjutas: „Lõppudelõpuus oli mulle põhimõtteliselt täiesti tähtrusetu, uas Sudeedi ala sürdub Sausa impeeriumi uoosseisu või mitte".[3] Loomulikult ei varjanud Chamberlain seda „põhimõtet" ua Hitleri eest.

18. septembril toimusui Londonis Inglise-Prantruse ministrite nõupidamine. Järgmisel päeval eritati Tsehhoslovakkia valitsuse-

---

1 Б. Михайлов, О том, как была предана Чехословакия, Новое Время 1948 нр. 15, ln. 15

2 Е. Адамов, Рецензия к книге Д. Уилер-Беннет'а, Вопросы истории 1949 нр. 15, lk. 136

3 Б. Михайлов, О том как была предана Чехословакия, Новое Время 1948, нр 15, ln. 15

le ettepanekud, mille nohaselt Saksamaale tulid otsekohe üle anda need Tšehhoslovakkia rajoonid, kus enamiku elanikkonnast moodustasid sakslased. Vastutasuus lubati, et Tšehhoslovakkia valitsusel „... on õigus taotleda mõningat garantüid oma tulevasele julgeolekule"[1], lisades, et „... üheus sellise garantii peamisens tingimusens olens Tšehhoslovakkia sõltumatuse kaitsmine olemasolevate rõjalist laadi vastastikuste kohustustega seotud lepingute asendamise teel üleüldise garantüga"[2] Seega nõnti Tšehhoslovakkia lahtiütlemist vastastikuse abistamise pantidest Nõukogude Lüdu ja Prantsusmaaga. Ühtlasi märgiti silmakirjalikult, et rahu ja Tšehhoslovakkia julgeolen „... ei või olla effektüvselt kindlustatud, kui mitte anda need rajoonid otsekohe üle Saksa impeeriumile"[3]

Tšehhoslovakkia valitsus oli rahva hulkade survel sunnitud selle „otsuse" tagasi lükkama. Ta esitas järelepärimise NSV Lüdu, Inglise ja Prantsuse valitsustele nende käitumise kohta võimaliku Saksa agressivoni korral. Suurrükide valitsuste vastustes ilmnesid nende seisukohad eriti kujukalt. Nõukogude valitsus teatas, et ta osutab Tšehhoslovakkiale viivitamatult abi, kui Prantsusmaa seda samuti teeb. Nõukogude valitsus

1 Документы и материалы I, lk. 204
2 Samas
3 Samas, lk. 203

lubas Tšehhoslovakkiale abi na Rahvastelüdu liikmena art. 16. ja 17. alusel, kui vümane pöördub Rahvastelüdu Nõukogu poole palvega kasutada nimetatud artikleid.[1] Ühtlasi pani Nõukogude valitrus ette vüvitamatult avaldada kolme rügi - NSV Lüdu, Inglismaa ja Prantsusmaa deklaratrioon kollektiivse abi osutamise kohta Tšehhoslovakkiale Sausa agressiooni korral, samuti sõlmida kolme poolne sõjaline konventsioon nende maade kindralstaapide vahel, et oleks võimalik küre ja effektiivne abi.

Sel viisil ainult Nõukogude Lüt võitles rüsalt ja järjekindlalt Tšehhoslovakkia territoriaalse terviklikkuse ja suveräniteedi eest fašistliku agressiooni vastu. V. M. Molotov ütles oma kõnes Suuse Sotrialistliku Oktoobrikevolutrioonil 21. aastapäeva puhul: „Nõukogude Lüt demonstreeris kogu maailmale, et tema ustavus agressiooni vastu sõlmitud lepingutele on kõigutamatu... ainult Nõukogude Lüt, sotrialismimaa seisis ja seisab vankumatult võitlusporitrioonil fašistliku agressiooni vastu rahu, vabaduse ja rahvaste rõltumatuse kaitse seisukohal..."[2]

Mis puutub aga Inglise valitruse vastukooti Tšehhoslovakkia omale 21. septembril, riis see on kuiv ja ähvardav „... Tema kõrguse valitrus", õeldakse noodis, „paneb Tšeh-

---

1 Документы и материалы I, lk. 240

2 В. М. Молотов, 21-ая годовщина Великой Октябрьской Социалистической Революции, 1938, lk. 14-15

hoslovakkia valitsusele ette võtta see vastus tagasi ja leida uus lahendus, lähtudes reaalsest olukorrast."[1] Samal ajal, 22. septembril toimus Chamberlaini ja Hitleri uus kohtumine Godesbergis. Hitler nõudis sün sudeedi ala viivitamatut üleandmist, ähvardades vastasel korral sõjategevuse alustamisega. Chamberlain teatas, et ta on nõus Hitleri tingimused üle andma Tiehhoslovakkia valitsusele, kuid kaebab, et tal on raske esitada plaani, „... millist ei küdaks heaks avalik arvamus Inglismaal ja Prantsusmaal".[2] Seega näeb Chamberlain ainsat takistust oma „plaanide" teostamisele vastupanus Inglise progressüvsete ringkondade poolt.

Et õigustada oma järeleandmist Hiteri agressüvsetele nõudmistele, külvasid Inglise ja Prantsuse valitsused teadlikult paanikat, lõid rõjalist psühhoosi ja hirmutasid elanikkonda. Londonis hakati ehitama pommivarjendeid, elanikkonnale jagati gaasimaske, asetati välja seniitkahureid. Kõige selle eesmärgiks oli kutsuda rahvas esile kergendustunnet järgneva reeturliku konkuleppe puhul Saksamaaga. Tegelikult Hitleri ähvardused põhinesid paljal blufil – Saksamaa polnud tollal suuteline rõdima. 27. septembril Saksa kind-

---

1 Документы и материалы I, lk. 225

2 Samas, lk. 249.

ralstaap esitas Hitlerile memorandumi, mis sattus Euroopa, sealhulgas ka Inglise ajakirjandusse. Memorandumis osutati Saksa armee moraalsele-poliitilisele ebakindlusele, kindlusturte ebarahuldavale seisukorrale Sausamaa lääneprüril (nn. Siegfried-lün) ja naadrite puudusele. Et lüüasaamine sõjas on paratamatu, selles oli veendunud 80% Sausa ohvitseridest 1

Kuid Inglise reaktrioonilised ringkonnad, eesotsas Chamberlainiga olid jõudnud nüüaugele, et leidsid olevat võimaliku läbi vüa Sausamaaga reeturlik tehing Tšehhoslovakkia arvel. 27. septembril teatas Chamberlain oma raadiokõnes kategoorilisel, et Inglismaa pole huvitatud Tšehhoslovakkia saatusest. Samal ajal pöördus ta Hitleri, Mussolini ja Prantruse peaministri Daladier' poole ettepanekuga organiseerida nelja rügi valitsuste juhtide isiklik kokkusaamine. Asjasse segas end nüüd ka avalikult USA diplomaatia. Vümase kohta tülel öelda, et USA valitsevad ringkonnad ajasid nogu aeg Tšehhoslovakkia reetmise poliitikat, nad olid järgneva Müncheni kokkuleppe aktüvseteus organiseerijateus, avaldades selleus survet nü Inglise, Prantsuse kui ka Tšehhoslovakkia enese valitsusele. Kõik see

1 Б. Михайлов, О том, как была предана Чехословакия, Новое Время 1948, кр 15, ln. 16

toimus aga sõani masuerituit ja avaldus vaid salajaste läbirääkimiste kaudu. Nagu jäneldas Dirksen oma vestlusest USA saadiku Londonis Kennedy'ga 1938a. juunis, „... pruegune ühendriikide valitsus toetab Chamberlaini kabinetti ja aitab tal ületada kõiki raskusi"[1] Dirksen lisab, et see toetus kehtib ka „... Chamberlaini püüete uohta saavutada kokkulepe Saksamaaga."[2] Inglismaa pidi selle toetuse eest mausma, Dirkseni sõnade järgi, orjalikkuse ja kuulekusega. Kennedy teatas otseselt, et „... ühendriigid ja tema (Kennedy-H.A.) jälgivad teravalt seda, et Briti uabinet teeks suurepärase töö-ameerikalikus mõttes."[3] Seega sõltus Inglise valitsuse seisukoht väga suurel määral USA valitsevate ringkondade omast. Lisaus sellele võib märkida, et 1938a. septembris algul USA saadik Bullit teatas Inglise saadikule Pariisis Phipps'ile, et USA ei kavatse mingil juhul vahele segada sõjategevusse Euroopas ja et ta on seda selgelt mõista andnud Prantsuse valitsusele.[4] Ka see avaldus tähendas USA valitsuse toetust Chamberlaini „müncheni poliitikale".

Nüüd aga esines ka USA president Roosevelt avalikult rahvusvahelise konverentsi nõudega. Ühtlasi esitas USA valitsus NSV

1 Л. Кутаков, Новая американская фальсификация истории, Вопросы истории, 1950 нр 7, lk. 139
2 Samas
3 Samas
4 Б. Штейн, Новая английская фальсификация истории Мюнхена, Вопросы истории 1951 нр 2, lk 102

Lüdule noodi, milles vümast kutsuti tegelikult osa võtma tehingust fašistlike agressoritega. Muidugi, selline ettepanek ei vastanud Nõunogude välispolütika põhimõtetele. Nõunogude valitsus vastas, et ta pooldab küll rahvusvahelise konverentsi konkunutsumist, uuid sellens, et osutada Tšehhoslovakkiale nollekfüvset abi ja leida prantilisi abinõusid rahu säilitamisens. Lääneriigid jätsid loomulikult selle ettepanekn tähelepanuta.

28-30 septembril 1938 a. toimusski kuriknulus Müncheni konverents, kus lääne imperialistid reetsid häbistavalt Hitlerile Tšehhoslovakkia. Sün nohtusid kaks rahvusvahelist bandüti-Hitler ja Mussolini nahe imperialistliku suurrügi peaministri Chamberlaini ja Daladier'ga. Tšehhoslovakkia esindajad polnud konverentsile kutsutud, neile teatati otsusest alles selle lõpul.

Oma esinemises püüdis Hitler silmakirjalikult kujutada Tšehhoslovakkiat rügina, „... kelle olemasolu tema praegusel kujul ohustab rahu Euroopas."[1] Ta tegi rea jämedaid kallaletunge Nõunogude Lüdu aadressil. Chamberlain omakorda ütles, et suurrügid „... peavad hoolitsema selle eest, et Tšehhi valitsus... ei keelduns (Sudeedi-H.A.) territooriumi puhastamisest."[2] analoogilise kõnega esines ka Prantsuse peaminister Daladier.

1 Документы и материалы I, lk. 273-274

2 Samas, lk. 283

Konverentril võeti vastu otsus, mille kohaselt Sudeedi ala pidi üle minema Sausamaale 10 päeva jooksul. Edasi otsustati, et kõik materjaalsed väärtused nimetatud piirkonnas pidid jääma kohale ja selle eest pidi vastutama Tšehhoslovakkia valitsus.[1] Nähti ette ka Poola „nõudmiste" rahuldamine Tšehhoslovakkia arvel. Ühtlasi kirjutati alla deklaratrioonile Tšehhoslovakkia kute piiride garanteerimise kohta, millega formaalselt ühinesid ka Hitler ja Mussolini. Kõike seda oli imperialistlike riikide juhtidele vaja rahva petmiseks.

Asi ei piirdunud ainult Sudeedi ala üleandmisega, vaid 30. septembril kirjutati Chamberlaini ja Hitleri poolt alla deklaratrioonile „igavesest rahust" Inglismaa ja Sausamaa vahel. See oli tegelikult kahepoolne mittekallaletungipakt, suunatud Nõukogude Liidu vastu, olles seega üks Inglise valitsuse arvukatest katsetest sõlmida fašistlike agressoritega nõukogudevastane konkulepe. Mõni aeg hiljem sõlmiti samasugune leping ka Prantsusmaa ja Sausamaa vahel. Näeme, et Müncheni konverents oli oma olemusselt ja tagajärgedelt äärmiselt kaugeleminev reeturlik tehing lääneriikide poolt hitlerliku Sausamaa kasuks. V. M. Molotov iseloo-

---

1 Документы и материалы I, lk. 288

mustas Müncheni kokkulepet järgmiselt: „Inglismaa ja Prantsusmaa ühinesid fašistliku Itaaliaga ja sõlmisid häbistava kokkuleppe hitlerliku Sansamaaga, et küremini tõugata Sansa fašiste uallale tungima Nõukogude Lüdule"[1]

Chamberlain, Daladier, Hoover jt. petrid alatult avalikkust, ninnitades et Müncheni kokkulepe päästis maailma sõjaohust. Saabudes Londonisse, tlatas Chamberlain, et ta toob endaga naasa rahu tervetele inimpõlvedele. Inglise valitsevad ringkonnad olid Chamberlaini polütinaga rahul, kuna see oli nende eneste polütina. Dirksen kirjutas 1938.a. oktoobris, et Inglismaal on tekkinud Sansamaa jaoks roodus meeleolu „Levis arusaamine Tšehhi riigi kunstlinkusest ja ebapüsivusest"[2], märgib Dirksen. Süsni kutsus Müncheni kokkulepe esile tormilise meelepaha nõige mitmesugusemates Inglise ühiskondlikus kihtides. Protestiga esinesid ametiühingud, kooperatüv. ühingute lükmed, leiboristliku partei realükmed, rida polütilisi tegelasi, kirjaniku ja publitsiste. Kuid Müncheni reetmine oli saanud võimalikuks selletõttu, et töölisklass oli lõhestatud leiboristliku partei lüdrite reetliku polütina tagajärjel ja ~~ei~~ suutnud murda Sansa fašismi ja Inglise reaktrioonni roimarlikku vandenõud. Leiboristlikud lüdrid püüdsid

1 В.М. Молотов, Вопросы внешней политики, М.1948, lk. 492-493

2 Документы и материалы II, lk. 184

kõigiti vähendada rahvahulnade protesti jõudu. Näiteks attlee, erinedes alamnojas 3. oktoobril, kõneles: „Iga parlamendilüge tunnistab suuri jõupingutusi, mida tema (Chamberlain-H. A) on teinud rahuvirituse heaks."[1]

Inglise rahva võitlust Müncheni kokkulepete vastu juhtis kommunistlin partei. Inglismaa ja rea teiste maade kommunistlike parteide esindajad avaldasid ülesnutse pealnisjaga „Müncheni reetmise vastu", milles öeldakse: „30. septembril pandi Müncheni toime kuritegu üldise rahu vastu: hr-d Chamberlain ja Daladier ohverdasid Tšehhoslovakkia sõltumatuse ja rahvaste julgeoleku fašistlike agressorite päästmise heaks."[2]

Tõepoolest, Müncheni kokkulepe polnud mitte lihtsaks järeleandmiseks Saksa fašismile ega ka mitte lihtsalt ühens etapiks lääneriikide valitruste poolt teostatavas Saksa agressiooni ittaskunnamise protsessis, vaid ta oli hitlerliku partei kõige otsesemaks abistamiseks viimasele äärmiselt kriitilisel hetkel. 1938a. ähvardas Saksamaad finantsuriis seoses tohutute kulutustega relvastumisele, mille tõttu Saksa majandus oli sattunud suurtesse raskustesse. Tšehhoslovakkia tähtsate tööstusrajoonide liitmine Saksamaa külge tugevdas aga viimase majanduslikku ja sõjalist potentsiaali ning aitas summutada lahkhelisid Sak-

1 Н. Н. Николаев, Внешняя политика правых лейбористов Англии (1935-1940 гг.), lk. 136

2 Samas

samaa juhtivate tööstunite ja valitsuse vahel. M. Gus mårgil, et „... seekord mitte dollarid, vaid polütiline toetus osutas Hitlerile abi krütilisel hetkel"[1]

Kuid Müncheni konkulepe tugevdas ka hitlerliku kliki siseparteilist olukorda. Veel enam — ta aitas vümasel pääseda täielikust katastroofist. Asi seisnes selles, et juba alates Hitleri võimuletulekust ensisteeris hitlerlikus parteis endas tuger salajane „Opositrioon", milline valmistus Tšehhoslovakkia krüsi ajal oma esimesens tõsisemaks väljaastumisens. Oma välispolütilistelt põhiarinärkidelt ei erinenud „Opositrionääride" seisukoht kuigi palju Hitleri omast — ka nemad pooldasid Saksamaa agressiivset tegevust, eriti ida suunas. Kuid nad polnud rahul Hitleri lüg avantüristliku välispolütinaga, kartes, et see vül kokkupõrkele lääneriinidega ja Saksamaa lüüasaamisele. Sellepärast pooldasid nad vümastega kindlat lütu, mis oleks olnud suunatud muidugi Nõukogude Lüdu vastu.

„Opositrioon" pidas läbirääkimisi ka Inglise valitsevate rügitegelastega ja informeeris neid kavatsetavast rügipöördest, kui natristid algavad sõda seoses Tšehhoslovakkia konfliktiga. „Opositrioon" lükme Giseviuse teatel vestles kindral Kleist 1938. a. augus-

1 М. Гус, американские займы и германские монополии, Новое Время 1948 кр. 13, lk. 11

tis sel teemal Chamberlaini ja Churchilliga. Vümane avaldas sel puhul arvamust, et „... kui maailm veenduns, et Saksamaal on rahuarmastav ja arunas valitsus, siis olens hoopis nergem reguleerida selliseid küsimusi nagu küsimus nolooniatest ja kaubalepingutest."[1] Seega Churchillil polnud midagi selle vastu, et Hitleri valitsust Saksamaal asendada teisega, kellega olens nergem kokku leppida Nõunogude Liidu vastu ja saada „garantiisid", et Saksamaa ei suuna oma agressiooni lääude. Mis puutub aga Chamberlaini, siis vümane suhtus „oporitrionääride" plaanidesse mitte heaksnütvalt. Vümased ei suutnud mõista, et Chamberlainiga seotud Inglise valitsevad ringnonnad olid juba nõin oma nõunogudevastased arvestused rajanud Hitlerile ning ei pooldanud tema kukutamist.

Sausa kindralstaabi ülem kindral Halder valmistus areteerima Hitlerit pärast vümase tagasipöördumist läbiräänimistelt Berchtesgadenis 15. septembril ja informeeris Hendersoni naudu sellest ua Chamberlaini, selleus, et vümane asuus Hitleri suhtes leppimatule seisunohale ja looks sellega Saksamaal rügipöördens psühholoogilised eeldused. Chamberlain aga seda ei teinud. Gisevius märnis sel puhul: „Lubage väljenduda realistlikumalt: Chamberlain päästis Hitleri."[2] Kõigest sellest

---

1 К. Мольтке, За кулисами второй мировой войны, М. 1952, lu. 28

2 Samas, lu. 30

saab selgeks, mis suurt tähtsust omas nimetatud Müncheni nokkulepe Sausa fašistidele ja kuivõrd mangeleminev oli see roimarlin tehing lääneriinide, eriti Inglismaa poolt.

Sügava analüüsi andis Müncheni nokkuleppele oma arnandenõnes partei 18. nongressile J.V.Stalin. „...Võtame näiteks Sausamaa. Temale loovutati austria, vaatamata nohustustele naitsta selle iseseisvust, loovutati Sudeedimaa, jäeti saatuse hooleks Tšehhoslovakkia, rikkudes kõiki kohustusi ja riis hanati ajaniijanduses kriisnavalt valetama „vene armee nõrkusest", „vene lennuväe laostumisest" ja „rahutustest" Nõuuogude Liidus, tõugates sauslasi kangemale itta, tõotades neile kergemat saaki ja kinnitades: teie ainult alustage rõda bolševine vastu, edasi läheb kõik hästi. Tuleb tunnistada, et na see on väga sarnane agressori õhutamisega, tema ergutamisega"[1]

Näidates, et Sausa fašistid ei navatsenud aga toimida lääne imperialistide soovide kohaselt, J.V.Stalin jätnab: „Võins arvata, et Tšehhoslovakkia maaalad loovutati sauslastele otsekui tasuks kohustuse eest alustada rõda Nõuuogude Liidu vastu, sauslased aga keelduvad nüüd venslit lunastamast, saates nad kus seda ja teist"[2]

---

1 J.V.Stalin, arnandenõne partei XVIII nongressile, Leninismi küsimusi, lk. 533-534

2 Samas, lk. 534

Tõepoolest, Sausa fašistid olid otrustanud nüll agressiooni jätnata, unid seenord juba oma soosijate - Inglismaa ja Prantsusmaa vastu. Järgnevalt jõnamegi sündmuste juurde, mis eelnesid vahetult teisele maailmasõjale.

IV Inglise-Sausa suhete areng pärast Müncheni kokkulepet ja sõja puhkemine

Müncheni kokkulepe oli natsens nasvõi ajutiselt pehmendada vastuolusid imperialistline riikide, nõigepealt Inglismaa ja Saksamaa vahel. Tegelikult aga nimetatud vastuolud süvenesid veelgi. Inglise ja Sausa imperialismi huvid põrkusid üha enam kokku nii Euroopas kui na Lähis- ja Kaug-Idas, Aafrikas ja Ladina-Ameerikas. Inglismaa oli tööstustoodangu osas kapitalistlikus maailmas tõrjutud kolmandale kohale USA ja Saksamaa järel.

Sellest hoolimata jätkasid Inglise monopolistid oma koostööpolütikat Sausa monopolistidega. Pärast Müncheni kokkulepet, 12. oktoobril 1938 a. rõhmisid rahvusvahelised naftamonopolid „Standard Oil", „Royal Dutch Schell", „I.G. Farbenindustrie" ja Kellogi rühmitus omavahel uue kartellikokkuleppe turgude jaotamise kohta.[1] See tehing Ameerika, Inglise ja Sausa monopolide vahel kujutas endast omapärast „majanduslikku Müncheni kokkulepet", mis oli loomulikult eelneva „polütilise Müncheniga" tihedalt seotud. Kokkulepe andis Sausa imperialistidele võimaluse ehitada ja valmistada ette lahingnoperatrioonidens tanni-, motoriseeritud- ja õhujõude.

---

1 А. М. Некрич, Политика английского империализма в Европе, Ln. 116-117

Inglise imperialism oli huvitatud sellisest konkuleppest Saksamaaga, milline määraks kõigepealt rangelt kindlaks nahe rügi mõjupiirid, garanteerius Briti impeeriumi huve ja säilitaks Euroopas jõudude tasakaalu. Inglise imperialism oli valmis fašistlikule Saksamaale tegema teatud järeleandmisi majanduslikes küsimustes, tingimusel, et majanduslikud konkulepped olensid laialdase polütiliste suhete reguleerimise koostisosaks. Saksa imperialism, omakorda, julgustatuna „rahustamispolütikast", püüdis saavutada Inglismaalt järeleandmisi, mitte ridudes end mingisuguste polütiliste kohustustega. Püüti rõhuida majanduslikke erakokkuleppeid Inglismaaga, Prantsusmaaga ja USA-ga, et ületada tõriseid majanduslikke ja finantrilisi raskusi, mis olid seotud ettevalmistusega sõjale.* Survevahendina kasutas Saksa imperialism ühelt poolt lääneriikide valitsuste nõukogudevastaseid püüdlusi ja teiselt poolt - selvastumist.

Alates 1938 a. oktoobrist toimus Inglise valitsuse initsiatiivil rida läbirääkimisi Saksa erindajatega. Üheks tähtsamaks küsimuseks oli sel puhul küsimus õhulõudude suuruse piiramise kohta. Inglise valitsus püüdis saavutada garantiid selle kohta, et

1 А.М. Некрич, Политика английского империализма в Европе, lk. 141

Inglismaad ei tabans uallaletung õhust Saksamaa poolt. See küsimus põimus aga läbi Inglise välispolütika peaeesmärgiga – kindlustada sõja puhkemine Saksamaa ja Nõukogude Lüdu vahel, milline pidi nõrvaldama Inglismaalt Saksa uallaletungi ohu. Hitlerlased aga põiklesid visalt nõrvale konkreetsetest lubadustest.

Selleeest aga jätkusid majanduslikud läbirääkimised Inglismaa ja Saksamaa vahel peaaegu vaheajata kuni 1939a. uevadeni Tähtsaimaus neist võib pidada Hjalmar Schachti visiiti Londonisse 1938a. detsembris. Inglise valitrus püüdis seda ära kasutada, et sondeerida pinda laialdasens Inglise-Saksa polütiliseus konkuleppens. Chamberlain pani esmakordselt Saksamaale ette „töötada koos" Hünas. Schacht nõudis müügiturgude laiendamist Saksamaale Inglismaal ja kolooniates, põigeldes aga nõrvale omapoolsetest lubadustest. Läbirääkimised jätkusid 1939a. jaanuaris Berlüni, kuid mingeid tulemusi nad ei andnud.

Müncheni-järgsed Inglise-Saksa läbirääkimised näitavad, et erakonkulepped monopolide vahel olid küll võimalikud, kuid põhiliste Inglise-Saksa vastuolude lahendamine rahulikul teel oli võimatu. Küsimus seisnes mõjusfääride, müügiturgude ja tooraineal-

linate ümberjaotamises. Näemegi, et iga kord kui küsimus puudutas „laialdast" või „kõikehaaravat" poliitilist või majanduslikku kokkulepet, lõpperid läbirääkimised alati edutult, sest imperialistlike vastuolude teravus ei lubanud maailma rahulikku ümberjaotamist.

Inglise-Saksa suhted teravnerid seoses koloniaalküsimuse uue erilekerkimisega. Pärast Sudeedi rajoonide haaramist hitlerlik Saksamaa eritas uuesti kolooniate ümberjagamise nõuded. Hitler teatas oma kõnes 9. oktoobril Saarbrückenis, et Saksamaa koloniaalsete pretensioonide lahendamine jääb päevakorda[1]

Rühmitus Inglise parlamendis eesotsas Ameryga, kes polnud rahul lakkamatute järeleandmiste poliitikaga, mida teostas Chamberlaini valitrus ja kes oli ärevil Saksamaa järjest kasvavate pretensioonide tõttu, nõudis valitruselt, et ei rõhmitaks kokkuleppeid Saksamaaga kolooniate ja mandaa Hevritooriumide üleandmise kohta. Kuid ka Chamberlaini valitrus, vaatamata oma profašistlikule meelsusele, ei võinud jääda ükskõiksens Saksamaa nõudmiste suhtes, mis ohustasid Briti impeeriumi huve. Inglise valitrus tõi nüüd arhüvist välja vanad plaanid Saksamaa rahuldamise kohta Bel-

1 А. М. Некрич, Политика английского империализма в Европе, ln. 176

gia ja Portugali arvel. Lõuna-Aafrika Liidu valitruse kaitseminister Oswald Pearow teostas Inglise valitruse ülesandel turnee tähtsamatesse Lääne-Euroopa linnadesse. Ajakirjanduse teateil arutas Pearow Londonis Chamberlainiga, nuidas rahuldada Sausamaa nõudmisi. Vastava plaani kohaselt pidi Sausamaa saama osa Prantruse Kamerunist, osa Portugali Angoolast ja Belgia Kongost. Pearow plaan nägi ette, et Sausamaa hakkab saama teoraineid üldisest koloniaalfondist, mida pidid juhtima ühiselt kõigi nende maade erindajad, nes omasid huve Aafrikas (kaasa arvatud Sausamaa)[1] Oli selge, et see olens tähendanud Inglismaa ja Sausamaa kontrolli teiste, enam võrgemate riikide koloniaalvalduste üle.

Kuid Pearow' läbirääkimised Hitleriga 1938a. novembris lõppesid edutult. Fašistide ninameer ilmutas demonstratiivselt vähe huvi Pearow' ettepanekute vastu, andes mõista, et Sausamaad võib rahuldada ainult selle küsimuse täielik lahendamine (s.o endiste Sausa koloniaalvalduste tagastamine). Samal ajal kutrusid ajakirjanduses avaldatud teated Pearow' ettepanekutest Inglismaal esile sellise pahameelu, et kolooniate minister McDonald oli

---

1 А.М. Некрич, Политика английского империализма в Европе, кн. 178

sunnitud teatama, et Peaaow' „... ei najasta valitsuse seisukohti"[1]

Müncheni-järgsel perivodil nõrgenes Inglismaal tunduvalt nende parlamendilükmete positrivon, nes asusid koloniaalkõrimuses „rahustamise" seisukohal. See-vastu 1939 a. algul arutas rühm konservatiive ja liberaale Londonis „Koloniaalse Liiga", mille ülesandeus oli võitlus kolooniate ja mandaatterritooriumide üleandmise vastu Sansamaale.

Samal ajal aga fašistline rünide-Sansamaa, samuti Itaalia diplomaatiline pealetung Inglismaale ja Prantsusmaale jätkus. See oli ühens Müncheni nokkuleppe vahenditums tulemuseus. 1938 a. detsembris teatas Sansa valitsus oma otrusest suurendada allveelaevastiku tonnaaži Briti impeeriumi oma tasemele. Läbirääkimistel, mis toimusid selle kohta 30. detsembril 1938 a., kõnelesid Inglise erindajad, et ainsaus tanistuseus, mis keelab Inglise valitsusel toetamast Sansamaa nõudmist on see, et nimetatud samm kutsuks Inglismaal erile eitava suhtumise avaliku arvamuse poolt. Sellepärast Inglise valitsus teatas, et ta on nõus Sansa allveelaevastiku suurendamisega kuni 65 %-ni Inglismaa omast. Et aga Sansamaa erindajad sellega ei nõustunud, tuli Inglise valitsusel järele anda ja Sansamaa saavutas-

1 А. М. Некрич, Политика английского империализма в Европе, lk. 179

ni oma nõudmise täitmise, pealeselle aga veel õiguse 6 rasneristleja ehitamiseks.[1] Seega oma nonnuleppepoliitina tõttu naotas Inglismaa ühe positrioonі teise järele, kuna aga agressiivne Sansamaa nogus jõude.

1939 a. jaanuaris püüdsid Chamberlain ja Daladier uuesti üles soojendada nelja suurriigi, s.o Inglismaa, Prantsusmaa, Itaalia ja Sansamaa nõunogudevastase pakti idee. Sellens sõitsid nad Rooma, näilinult vahendajana tülinüsimustes Itaalia ja Prantsusmaa vahel. Tegelinult oli see Inglise valitsuse poolt natsens saavutada teist Müncheni nonnulepet.[1]

1939. a. nevadel asusid Sansa fašistid Tšehhoslovanniat lõplinult alistama. Pärast sida ultimaatumeid ja muid „ettevalmistavaid" abinõusid Sansa valitsuse poolt, nisjutasid Tšehhoslovannia rahva peeturid — president Hacha ja vähiminister Chvalkovsui 14. märtsil alla Tšehhoslovannia Sansamaaga ühendamise aktile. Samal päeval teatas Chamberlain alamnojas, et „... mu ha Sansa sissetung Tšehhoslovanniasse on tõsi, ha süs polens alust garantiisid jõusse rakendada"[2] See oli otsene ülesnutse hitlerlinule Sansamaale tegutremisens. Järgmisel päeval läksidni Sansa väed üle Tšehhoslovannia piiri.

---

1 И.Ф. Ивашин, Политический кризис 1939. года в Европе. Борьба СССР за коллективный отпор агрессорам, М. 1948, ск. 11

2. А.М. Некрич, Политика английского империализма в Европе, ск. 264

Ungari onu peeris samal ajal Karpaatia Ukraina.

Mingit õigustust oma järjenordsele reetlikule sammule Inglise juhtivad riigitegelased ei suutnud anda. Chamberlaini „seletuse" järgi 15. märtril Inglismaa ei pidanud kaudma vastutust juhtunu eest sellepärast, et ei õnnestunud kunnu leppida riinidega, kes kirjutasid alla Müncheni kokkuleppele (s.o Itaalia ja Saksamaaga, kes aga ju ise teostasni nimetatud agressivonianti!). Ajaleht „Daily Telegraph and Morning Post" teatas, et Tšehhoslovakkiale antud garantiid polnud kunagi reaalsed.[1] Tšehhoslovakkia anastamist Saksamaa poolt hinnati kui möödapääsematut anti. Formaalselt esitasid küll Inglise ja Prantruse valitrused 17. märtril Saksamaale „protesti", sama tegi ka USA valitsus. Kõigel sellel polnud aga mingisugust väärtust, kuna mingeid abinõusid tarvitusele ei võetud. Pealeselle, Inglise valitrus ei astunud Tšehhoslovakkia küsimuses mingisse kontakti Nõukogude Liiduga, kelle seisukoht järjenordsesse fašistlikku agressivonianti oli loomulikult printsipiaalselt erinev. Oma noodis 18. märtsist Nõukogude valitsus märkis, et Tšehhoslovakkia okupeerimine ja muutmine Saksa protektoraatalaks „... tuleb tunnistada omavolilisens, vägivaldsens, agressiivsens. Nõukogude

1 И. Ф. Иванин, Политический кризис 1939. года в Европе, ln. 13

valitruse arvates Sausa valitsuse tegevus mitte ainult ei nõrvalda ohtu üldisele rahule, vaid vastupidi, suurendab sellist hada ohtu; rinub poliitilist tasanaalu Kesk-Euroopas... ja annab uue lööge rahvaste julgeolekutundele"[1]

Et Inglise valitruse „protestil" 17. märtsist polnud mingisugust väärtust, näitab veel see, et samal päeval lõppesid Düsseldorfis lepingu allakirjutamisega läbirääkimised Briti Tööstuse Föderatrioon ja Sausa Impeeriumi Tööstusliku Organisatrioon (Reichsgruppe Industrie) vahel, mis näitas, et Inglise monopolistid intensüvistasid oma majanduslikku koostööd Sausa monopolistidega. Nad püüdsid ühtlasi lähendada imperialistlikke vastuolusid Inglismaa ja Sausamaa vahel ühise võitluse teel USA vastu Ladina-ameerika turgudel. Lepingus märgiti, et kuna ähvardab konkurents „... mõne teise maa tööstuse poolt," (mõteldause USA-d-H.A.), siis „... võib tekkida vajadus abi järele oma valitruste poolt ja mõlemad organisatrioonid lepivad nokku, et ühiselt taotleda sellist abi."[2] Prantiliselt tähendas see seda, et Briti Tööstuse Föderatrioon navatses paluda Inglise valitsuselt subsüdiume eesmärgiga osutada abi Sausa naubandusele USA vastu. Loomulikult sisaldas selline tehing

---

1 История дипломатии III, lk. 658

2. Э. Корвин, Международные картели в экономике и политике, М. 1947, lk. 134-135

eneses suurt ohtu Inglismaa enese huvidele, kuna see tähendas Saksa konkurentri soodustamist. Ent nõige selle tähtsaus põhjusens oli nõunogudevastane klassivaen, püüe saavutada kokkulepe nii Saksa monopolistliku kapitaliga kui ka viimase teenri-hitlerliku valitrusega.

Tšehhoslovakkia haaramine Saksamaa poolt muutis tunduvalt sõjalis-polütilist olukorda Euroopas. Saksamaa sai endakätte võimsa tööstuse ja toiduainetebaasi. Saksa rasnetööstuse võimsus ületas miiid mõnevõrra Inglise ja Prantsuse emamaade rasnetööstuse võimsuse kokku (37,5 miljardit marga (väärtuses) aastatoodangut 36,4 miljardi marga vastu)[1] Prantsuse muutri järgi väljaehitatud Tšehhoslovakkia kaitsepiirkondade okupeerimine andis Saksa väejuhatusele tähtsa võtme Prantsuse kaitresüsteemi jaoks. Prantsusmaa jäi ilma tähtsast toest Kesk-Euroopas, tema kui suurriigi autoriteet langes. Tšehhoslovakkia okupeerimine lõi Hitlerile soodsad tingimused kallaletungius Poolale. Lõpuks suurendas see ohtu ka Nõunogude Liidule.

Hitler ei katnestanud oma agressiivset tegevust. Polütiline kriis Euroopas polnud lahendatud, vaid arenes edasi. Algasid provonatrivonid Leedu suhtes Klaipeda piirkonna pärast, ja

1 С. Вишнев, Экономические ресурсы Германии, М. 1940., ст. 38

22. märtsil, pärast Sansamaa ultimaatumit Leedule nõustusid Leedu profašistlikud ringkonnad selle pürkonna üleandmisega Saksamaale. 23. märtsil rõhniti Sansa-Rumeenia majanduslik konkulepe, millega vümase majandus allutati täiesti Sansa huvidele. Jätkus Ungari alistamise protsess. agressiivset tegevust arendas ka fašistlik Staalia, kes 7. aprillil okupeeris Albaania.

1939a. kevadel reetrid Inglise ja Prantsuse valitsused lõplikult Hispaania vabarügi. Juba veebruari lõpul tunnustasid mõlemad valitsused ametlikult Franco rečümi. 28. märtsil vallutasid Franco väed Madridi. Frankistlik režüm Hispaanias oli võitnud ja seda mitte ainult Sansa-Staalia agressivoni tulemusena, vaid ka Tvetuse tõttu Inglise, Prantsuse ja usa valitsevate ringkondade poolt. Tuleb öelda, et Franco kliki võit Hispaanias oli loonud Inglise imperialismi poritsivonidele Vahemere rajvonis uue ohu, sest Franco valitsus orienteerus Sansamaale ning vümane võis teda arvestada oma lütlasena. Seda on näha kasvõi frankistliku kindrali arandaga vestlusest Sansa kindralstaabi polkovniku Kramer'iga 5. juunil. Arandaga arvates „... Franco on sügavalt ja kindlalt veendunud, et ta sammub tulevikus kärinäes ainult Sansamaaga ja Staaliaga. Prantslasi vihnab ta avalikult,

inglasi ta ka eriti ei armasta. arvatause, et rõja korral inglased ei pûsi Gibraltaris"[1]

Samal ajal avaldas hitlerlik valitsus 1939.a. nevadel järjest tugevnevat survet Poolale. Kuid Sansa valitruse katred Danzigi ja Poola koridori „rahulikuus lüdendamisens" Sansamaaga ei õnnestunud, sest iregi Poola profašistlikud valitrejad ei julgenud, kartuses rahvahulnade ees välja minna sellisele sammule. Nüüd otrustati purustada Poola rõjalise kallale tungi teel. Töötades välja oma rõjaplaani, oli hitlerlaste peamisens arvestusens see, et Inglise ja Prantruse valitsused ei osuta Poolale abi. Sansa agressoritele tuli kasuks Poola valitrevate ringkondade reeturlik, rahvusline huvide vastane poliitika „Poola endised valitrejad," ütles J. V. Stalin, „ei tahtnud omada lüdusuhteid Nõukogude Lüduga. Nad eelistarid teostada poliitilist mängu Sansamaa ja Nõukogude Lüdu vahel. Ja, muidugi kaotarid!"[2] Poola fašistlikul valitrusel polnud midagi selle vastu, et anda Sansamaale Danzig ja saavutada vastutasuks võimalus rõdida koos Sansamaaga Nõukogude Lüdu vastu, et luna „Suur-Poola", kuhu oleks lülitatud laialdased Val-

---

1 Документы Министерства иностранных дел Германии, вып. III (Германская политика в Испании 1936-1943), 1946, lk. 64

2 trit. „Внешная политика Советского Союза в период Отечественной Войны, т. III, М. 1947, lk 35-36

ge-Vene ja Ukraina alad. Samal ajal ei soovinud nad uruidugi ua Poola täielikku okupeerimist Sausamaa poolt ja püüdsid näilike „abitaotlustega" Inglismaalt ja Prantsusmaalt muuta Sausa nõudmisi mõõdukamaks.

Mis puutub Chamberlaini valitsusse, siis oli vümane nimetatud olu korras sunnitud otrima sellist välispolüitina vormi, mis säilitaus muutumatuna oma nõukogudevastase olemuse, samal ajal aga kindlustaus Briti imperialismi poritrivoni. Selliseus vormius pidi olema „garantüde" andmine kallaletungi suhtes väiksematele rünidele. Selle manöövri põhjused seisnesid esiteus selles, et püüti nõrgendada Nõukogude ettepaneku mõju, mis nägi ette rahvusvahelise konverentsi kokkukutsumist eesmärgiga leida abinõusid fašistliku Sausamaa edasise agressiooni tõnestamiseus. Teiseus pidi „garantüde" polüitina varjama jätkuvat Inglise imperialistide vandenõu hitlerlastega. Kolmandaus püüti sellega petta Inglise rahvast, kelle seas „müncheni-polüitina" muutumatu jätkamine kutsus esile rahulolematuse. Tegelikult oli „garantüde" polüitina uuens „rahustamispolüitina vormius"[1]

---

1 а. М. Некрич, Политика английского империализма в Европе, lu 289-290

Oma kõnes 11. märtsil lubas Chamberlain, et juhul kui Poola sõltumatust õõvardab hädaoht ja kui Poola avaldab vastupanu, siis Inglismaa ruttab talle abi.[1] Nagu aga selgitas Inglise ajaleht „Times", tuli abi kõne alla ainult sel juhul, kui hädaoht õõvardab Poola sõltumatust. Kuid Danzigi küsimust Chamberlain oma deklaratsioonis ei puudutanud. Tegelikult tähendas see seda, et kui Poola nõustub Danzigi Saksamaale andma, siis Inglise valitsus ei võidle sellele vastu. Selga püüti lahendada Danzigi ja Poola koridori küsimust samal viisil kui Sudeedi küsimust, et sunnata Saksa agressorit „rahulikul" teel ühtu. Ka antud juhul taotles Inglise valitsus Saksamaa pretensioonide rahuldamist järkjärgult, õhes avaliku arvamuse eelneva ettevalmistamisega uue agressioonianti puhul.

6. aprillil sõlmiti Inglise-Poola vastastikuse abistamise pakt. Ka Prantsuse valitsus kinnitas 12. aprillil oma liitlassuhteid Poolaga. Nüüd sai Poola garantii kahe suurriigi poolt. Kuid Chamberlain märkis lepingu sõlmimisel, et „... kohustused, mida võtavad endale mõlemad pooled, ei tohi tõlgendada nii Poola kui ka Inglise valitsusel astumast konkreetsete teiste maadega"[2] Sellega taheti jätta mõlemale poo-

---

1 В.М. Фомин, Империалистическая агрессия против Польши в 1939 г., М. 1952, lk. 68

2 Samas, lk. 71

lele võimalus konnuleppens Saksamaaga.

Berliinis tehti sellistest Inglise valitsuse manöövritest järeldus, et agressiooni võib karistamatult jätnata ja haarata Danzig. 28. aprillil Hitler pidas rõjana kõne, kus teatas, et Saksamaa denonseerib Saksa-Poola 1934a. mittekallaletungilepingu, samuti 1935a. Inglise-Saksa merekonnuleppe. Poolale esitati kus memorandum Danzigi ja Poola koridori küsimuses, mille Poola valitrus oli sunnitud, tõrikül, tagasi lükkama. Sellele järgnevalt toimus 23. mail Berliinis salajane nõupidamine Hitleri ja teiste tähtsamate fašistlike ninameeste osavõtul. Nõupidamisel otrustati „... kallale tungida Poolale esimesel võimalusel"[1]

Inglise valitrus aga teatas oma avalduses 10. maist, et mingeid olulisi muudatusi rahvusvahelises olukorras toimunud pole, kuigi oli ilmne, et Saksa agressiooni ohu kasvamine tõttu oleus vajalin olnud küre ja otrustav tegevus. Kuid Chamberlain mitte ainult ei kiirustanud läbirääkimistega vastastikuse abistamise pakti rõlmimise kohta Nõukogude Liiduga, vaid iregi venitas teadlikult oma pühalikult väljakuulutatud garantiide lõplikku formuleerimist Poola, Rumeenia ja Kreeka suhtes. Näitens Inglise-Poola lepingu

1 Нюрнбергский процесс, т. I М. 1952, кн. 334

lõplik formuleerimine toimus alles 25. augustil, mõni päev enne Sansamaa nallaletungi Poolale.

Nendel pingelistel päevadel pöördurid miljonite töötajate pilgud nogu maailmas Nõukogude Liidu poole, kes reisis järjekindlalt rahu ja rahvaste julgeolekuu eest. ÜK(b)P XVIII kongressil formuleeris J.v.Stalin Nõukogude välispoliitina selged ja kindlad ülesanded: „1/ Teostada ka edaspidi rahu ja kõigi maadega majanduslikne sidemete tugevdamise poliitinat. 2/ olla ettevaatlik ja mitte lasta rõjaprovotseerijaie, kes on harjunud nõõraste nätega tuliseid rüsi ahjust välja võtma, meie maad konfliktidesse kisuda. 3/ Kõigiti tõsta meie Punaarmee ja Punalaevastiku rõjalist võimsust. 4/ Tugevdada rahvusvahelisi sõprussidemeid kõigi maade töötajatega, kes on huvitatud rahust ja rõprusest rahvaste vahel."[1]

Arvestades Nõukogude Liidu osa rahvusvahelistes suhetes ja tema suurt moraalset autoriteeti, olid kapitalistlike riikide valitsevad ringkonnad sunnitud tegema näo, nagu tahaksid nad temaga koonu leppida Sansa agressiooni ühisens tagasitõrjumisens. 1939 a. märtsi lõpul algasid Inglise-Nõukogude läbirääkimi-

1 J.v.Stalin, Leninismi küsimusi, lk. 536

sed, seoses Inglise valitruse järelepärimisega Nõukogude Liidu seisukoha suhtes Sausa agressivoni korral Rumeenia vastu. Tuleb öelda, et neid läbirääkimisi alustarid Inglise-Prantsuse valitsused avalikkuse survel, nes nõudsid ühist võitlus-koalitsiooni hitlerlikku Sausamaa vastu. Dirksen kirjutab, ireloomustades poliitilist elu Inglismaal nimetatud perioodil: „Ireloomulik oli see visadus, fanatism, peaaegu hüsteeria, millega poliitiline avalikkus tõukas läbirääkimisi tagant ja sundis valitrust tegema üha ruuremaid ja suuremaid järeleandmisi sellens, et pant (Inglise-Prantsuse-Nõukogude kolmepoolne vastastikuse abistamise pant: H.A.) sõlmitaus võimalikult kiiresti."[1] Dirksen lisab, et Inglise valitrus „... tahtis relvastumise ja koalitsiooni moodustamise abils sundida Sausamaad Teatama oma edasistest nõudmistest läbirääkimiste teel",[2] s.o, ta tahtis mõningate ähvarduste abil sundida Sausamaad loobuma oma navatsetavast agressiivonist Lääne-Euroopas.

Kogu läbirääkimiste käik näitas, et need kujutasid endast vaid manöövrit Inglise valitruse poolt. Läbirääkimisi venitati teadlikult ja esitati Nõukogude valitsusele vastu-

1 Документы и материалы II, lk 202-203
2 Samas, lk. 205

võtmatuid tingimusi. Näiteks nõudis Inglise valitrus, et Nõukogude Liit annaks omapoolse garantii temaga piirnevatele maadele, kuna aga Inglise valitrus ei tahtnud endale võtta mingeid konkreetreid kohustusi. Asja tegi keerulisemaks see, et Poola, Balti riikide ja Soome valitrused keeldusid garantiisid vastu võtmast. Seda aga tegid nimetatud riikide profašistlikud valitrused Inglise ja Prantruse valitruste eneste näpunäiteil. Kõige sellega taheti avada hitlerlikele vägedele väravad sissetungiks Nõukogude Liitu ja anda Sausamaale mõista, et neutraliteet viimase suhtes säilitatakse, kui ainult Sausa agressioon teostatakse Baltikumi kaudu. Kummikusse joonsnud läbirääkimised paljastasid veelkord lääneriikide valitsuste soovi leida jõudu, mille abil saaks võõraste kätega kastaneid tulest välja tuua. Nad ei soovinud rõhist võitlust koos NSV Liiduga Sausamaa vastu, kuna kartsid, et sellega seoses kasval NSV Liidu mõju ja autoriteet Euroopa rahvaste hulgas. Sellepärast keeldusid nad lütumast Nõukogude Liiduga iregi täiesti ilmse Sausa agressiooni ohu ees.

Veel 23. märtril Chamberlain teatas, et Inglismaa ei astu blokki riigiga, kes oma rotriaalmajanduslikult ja poliitiliselt korralt tunduvalt erinel Inglise omast. Selle-

all mõtles ta muidugi Nõukogude Liitu. Inglise reaktionäärid kõnelesid: „Kui Briti impeeriumi hukkumist saab päästa ainult Nõukogude valitruse poole abi järele pöördudes, siis las ta parem hukkub."[1]

Läbirääkimiste saatus oli seega juba nende algusest peale määratud läänerüüide poolt nurjumisele. „Asi seisab selles", öeldakse „ajaloo võltsijates", „... et avalike läbirääkimiste kõrval NSV Liiduga pidasid inglased kulissidetaguseid läbirääkimisi Saksamaaga ja neile viimastele andsid nad võrratult suurema tähtsuse."[2]

Valmistudes nendens läbirääkimistens, püüti avalikkuse silmis vähendada läbirääkimiste tähtsust NSV Liiduga. Lloyd George märkis oma kõnes 19. mail alamkojas, et Inglismaal „... toimub kampaania Vene armee, Venemaa ressursside, Venemaa potentsiaali, Vene juhtide kompromiteerimiseks"[3]

Erinedes 1939a. juuni lõpul läbirääkimiste ajal Rahvusvaheliste Suhete Kuninglikus Instituudis, teatas Halifax Suur-Britannia valmisolekust saavutada kokkulepe hitlerliku Saksamaaga. Ühtlasi ilmutas ta poolehoidvat suhtumist Saksamaa „elurumi" taotlustesse, valmisolekut saa-

1 И. Ф. Иванин, Политический кризис 1939. года в Европе, lk. 22

2 ajaloo võltsijad, lk. 49

3 А. Леонидов, К истории срыва англо-франко-советских переговоров в 1939. году, Новое Время 1948. кр. 19, lk. 14

vutada nõuulepe koloniaalküsimuses jne. Inglise ja Prantsuse ajanisjänduses ilmusid teated kavatruste kohta anda Sansamaale laenu.[1] Seega muutus Inglise ja Prantsuse valitruste kahepalgeline mäng täiesti silmnähtavaks.

Nimetatud salajased Inglise-Sansa läbirääkimised algasid 1939a. juunis Hitleri voliniku Helmuth Wohlthati ja Inglise meretaguse kaubanduse ministri S. Hudsoni ning Chamberlaini lähema nõuandja H. Wilsoni vahel. Inglismaa esindajad arendasid kaugeleulatuvaid Inglise-Sansa koostöö ja nõukogudevastase kokkuleppe plaane. Wilson avaldas arvamust, et „... maailmas on kolm suurt ala, kus Sansamaa ja Inglismaa võiksid leida laialdasi võimalusi oma jõudude paigutamiseks, nimelt: Inglise impeerium, Hiina ja Venemaa. Inglismaa oma enese jõududega ei suuda küllaldasel määral teenendada oma impeeriumi ja seller suhtes oleks võimalik enam laialdasem koostöö Sansamaaga"[2] Süt näeme, kui kaugele olid valmis minema Inglise imperialistlikud ringkonnad selleks, et saavutada imperialistline vastuolude nõrgendamine Sansamaaga ja suunata viimase agressioon itta. Wilsoni projektis nähti ette ka mittenalbaletungipakti rõlmimine Sansa-

1 L. N. Ivanov, Lääneriikide Münchenipolitika ja NSV Liidu kui tõelise rahuteguri osa, T. 1949, lk. 21
2 Документы и материалы II, lk. 70-71

maaga, samuti sellise panti rõlmimine „... milline sisaldaus suurte elurumide püritlemise muurriinide, eriti Inglismaa ja Sansamaa vahel."[1] Samuti eritas Wilson rea nõnnuleppeprojekte majanduslikes küsimustes, kolooniate nõkta ja „vabade käte" andmise nõkta Sansamaale Ida- ja Kagu-Euroopas. Dirksenni rõnade järgi oli Wilsoni eesmärgius „... kõige laialdasem Inglise-Sansa nõnnulepe kõigis tähtsamates küsimustes."[2] Wilson lubas, et sellise nõnnuleppe saavutamise norral ütlel Inglise valitrus lahti oma nõhustustest Poola suhtes. Dirksen märkis oma ettekandes 1. augustist: „... Kokkulepe Sansamaaga sulataks nüõelda keemiliselt Danzigi probleemi ja avaus tee Sansa-Poola suhete reguleerimisele, millest Inglismaal polens enam põhjust huvi tunda."[3] Oma nõhtumise nõkta Wilsoniga 3. augustil juhustab Dirksen, et Wilson ninnitaund talle veel selgemini nüü Wohlthat'ile, et „... Inglise-Sansa Entente rõlmimise norral Inglise garantiipolitiina fantiliselt likvideeritause. Kokkulepe Sansamaaga annaus Inglismaale võimaluse saada vabadus Poola suhtes sel alusel, et mittenallaletungileping naitreb Poolat Sansamaa nallaletungi eest; sel viisil Inglismaa vabaneks täielikult oma nõhustustest. Poola oleus riis jäetud nüõelda ünsi silm silma vastu Sansamaa-

1 Документы и материалы II, lk. 73
2 Samas, lk. 75
3 Samas, lk. 117

ga"[1]

29. juulil leiboristlikn partei tegelane Buxton esitas Sansa saatkonna nõunikule Kordtile Inglise-Sansa konkuleppe plaani, mis samuti kujutas enesest maailma imperialistliku ümberjaotamise kava. Buxton nõneles, et Suurbritannia on valmis sõlmima Sansa valitsusega konkuleppe mõjusfääride kohta. „Konkreetselt see tähendaks 1/ Sansamaa kohustub mitte vahele segama Briti impeeriumi asjadesse 2/ Suurbritannia lubab täielikult arvestada Sansa huvipürkondi Ida- ja Kagu-Euroopas. Selle tulemusens oleus, et Suurbritannia loobuus garantüdest, mis on antud tema poolt mõnedele rükidele Sansa huvide sfääris. Edasi, Suurbritannia lubab tegutreda selles Sunnas, et Prantrusmaa tühistaus lüdulepingu Nõunogude Lüduga ja ütleus lahti nõigist oma sidemetest Kagu-Euroopas. 3/ Suurbritannia lubab lõpetada näesoleval ajal peetavad läbirääkimised pakti sõlmimise kohta Nõunogude Lüduga."[+]

Dirusenil oli täielik põhjus öelda, jäävat mulje, et läbirääkimised Moskvas on Inglise valitruse jaous ainult „... reservabinõuus täielikn konkuleppe saavutamisens Sansamaaga..." ja „... nad natkevad nüpea kui on tegelikult saavuta-

1 Документы и материалы II, lk. 220

tud tõeliselt tähtis ja pingutusi vääriv eesmärk – nokkulepe Sausamaaga"[1]

Huid nõin nimetatud Inglise ettepanekud ei andudd tulemusi. Hitlerlik klikk oli veendunud, et sõja teel saavutab ta Inglismaa ja Prantrusmaa arvel rohkem kui nokkuleppe teel nendega. Seda on näha nasvõi sellest, et kui Dirksen Berliinis Inglise valitruse avaldustest ette kandis, oldi seal veendunud, et „... Sausa-Poola sõja korral Inglismaa ei asu Poola poolele"[2] Dirksen lisab: „Minu ettekandesse vestluse kohta sir Horace Wilsoniga suhtuti kui järjekordsesse tunnistusse Inglismaa nõrkusest."[3]

Kui nimetatud läbirääkimistel initriatüv lähtus Inglise valitruselt, riispealeselle toimus veel paralelselt rida läbirääkimisi, kus initriatüv lähtus Sausamaalt. 1939 a. juunis saabus Londoni göringi ülesandel Rootri tööstur Werner-Green, kes eritas Chamberlainile Inglise-Sausa suhete reguleerimise plaani, millises tähtrateus küsimusteus olid Poola ja koloniaalküsimus.[4] Göringi plaani aluseus olid vana Müncheni-meetodi nogemused ja lähtus arvestusest, et Inglismaa nõustub uuesti ühepoolsete järeleandmistega,

1 Документы и материалы II, lk. 142
2 Samas, lk. 226
3 Samas
4 А. М. Некрич, Политика английского империализма в Европе, lk. 370

saamata midagi konkreetret vastutasuus kuid hitlerlased ei arvestanud sellega, et alates Müncheni päevist olid toimunud suured muutatused. Ühelt poolt, laialdased rahvahulgad nõudsid, et igale fašistliku Sausamaa agressiivsele antile astutaus vastu jõuga; teiselt poolt, tunduv osa Inglise kodanlusest taotles seda, et tehingu tingimuseus Sausamaaga olensid reaalsed garantiid, et Sausamaa ei hakkaus ohustama Inglise imperialismi huve. Ka eelpoolnimetatud läbirääkimiste puhul oli Inglismaa taotluseus mitte teha Sausamaale paljaid järeleandmisi, vaid saada vastutasuus konkreetseid lubadusi.

Chamberlain oli sunnitud göringi plaani tagasi lükkama. „Isegi kui ma paneus ette arutada Hitleriga koloniaalküsimust olemasolevas atmosfääris, pühitaus mind vüvitamata välja"[1] (s.o. toimuus valitruse langus), tunnistas Chamberlain Werner-Greenile. Süsni nõustus Inglise valitrus läbirääkimisi pidama tingimusel, et initriatiiv selleus lähtub Sausa poolelt. Vümane asjaolu pidi nindlustama kabineti püsivust

Läbirääkimised jätkusid teise Rootsi töösturi Dalerasi vahendusel. 7. augustil

---

1a. М. Неклюк, Политика английского империализма в Европе, lk. 171

toimus Schleswig-Holsteinis Inglismaa ja Prantsusmaa erindajate nõupidamine, millest võttis osa ka Göring. Viimane teatas, et Sausamaa peamised huvid asetrevad Lähis-Idas, milline olevat „... Sausamaa loomulikuus majanduslikuus sfäärius, kust ta võib ammutada tooraineid ja maapõuevaru..."[1] Samal ajal oli üheus fašistide ülesandeus sellel nõupidamisel Inglise. Nõukogude läbirääkimiste nurjaajamine. Midagi konkreetret need läbirääkimised aga ei andnud. Sausamaa nõudmised koloniaalvalduste saamise kohta Lähis-Idas kutrusid Inglismaal erile tugeva reaatsiooni. Nagu kirjutas V. Streng oma märkustes Inglise erindajate ettekande kohta, „... tõde seisneb selles, et on olemas põhiline leppimatus Inglise ja Sausa poliitika vahel."[2] Tõepoolest, tõriste imperialistline vastuolude tõttu Inglismaa ja Sausamaa vahel sai kokkupõrge üha möödapääsematuus.

1939a. augustis saavutas rõjaeelne kriis Euroopas oma haripunkti. Sedamööda kui lähenes tähtaeg, mis oli määratud Hitlerliku ulini poolt uallaletungius Poolale, fašistlik Sausamaa, lõpetades oma sõjalisi ettevalmistusi, tugevdas Sau-

---

1 А. М. Некрич, Политика английского империализма в Европе, ln. 373

2 Samas, ln. 375

taaži Euroopa riiride suhtes ja provotseeris igasuguseid konflikte ja intridente.

Pärast seda nui Inglise-Nõunogude läbirääkimistel arutati edutult küsimust rõjalise konventrioonni rõlmimise uohta, kusjuures Inglise valitrus esitas Nõunogude Liidule vastuvõtmatuid naeruväärseid tingimusi, natuestarid Inglise ja Prantruse valitrused läbirääkimised Mosuvas. Nõunogude Liidu valitrus, olles lõplikult veendunud, et lääneriigid ei soovi kokkulepet ja piiavad meelega nurja ajada uollektiivse julgeoleku süsteemi loomist agressiooni vastu, võttis tarvitusele abinõurid NSV Liidu julgeoleku nindlustamiseus. Hitlerliu Sausamaa oli juba otsustanud alustada rõda erialgu Lääne-Euroopas ja alles hiljem uallale tungida Nõunogude Liidule. Sellepärast vajas ta kokkulepet Nõunogude Liiduga, sest uuigi hitlerlikud ninamehed teadsid, et lääneriigid ei soovi koos Nõunogude valitsusega nende vastu välja astuda, oli nende hirm sõja ees nahel rindel riisni nüvõrd suur, et nad esitasid Nõunogude valitrusele mittenallale tungipanti ettepaneku. Viimane nõustus selle ettepanekuga ja 23. augustil nirjutati Mosuvas alla vastav leping.

Hiljem püüdsid imperialistid veeretada süü läbirääkimiste katkestamise eest Nõukogude valitrusele, kes rõlmis mittekallaletungipakti Saksamaaga. K.J. Vorošilov paljastas oma intervjuus 27. augustil 1939 a. need katred. „Mitte sellepärast ei katkenud rõjalised läbirääkimised Inglismaaga ja Prantsusmaaga, et NSV Lüt rõlmis mittekallaletungipakti Saksamaaga, vaid vastupidi, NSV Lüt rõlmis mittekallaletungipakti Saksamaaga muuseas sellepärast, et rõjalised läbirääkimised Prantsusmaaga ning Inglismaaga jõuusid ületamatute lahkhelide tõttu ummikusse."[1]

„Mida meie võitsime", kõneles J.V. Stalin 3. juulil 1941 a., sõlmides Saksamaaga mittekallaletungipakti? Meie kindlustasime oma maale pooleteisens aastaus rahu ja võimaluse ette valmistada oma jõude vastulöögius, kui fašistlik Saksamaa paktist hoolimata niskeerius kallale tungida meie maale. See on kindel võit meile ja kaotus fašistlikule Saksamaale."[2]

Nõukogude valitrus teadis, et varem või hiljem Saksamaa tungib Nõukogude Lüdule kallale ja ta ei kaotanud pärast selle pakti rõlmimist põrmugi valvsust.

---

1 История дипломатии, lk. 691

2 J.V. Stalin, Nõukogude Lüdu Suurest Isamaarõjast, lk. 20-21

V.M. Molotov ütles oma kõnes NSV Liidu ülemnõukogu istungjärgul 31. augustil 1939.a: „See leping vastab Nõukogude Liidu töötajate põhilistele huvidele ja ei või nõrgestada meie valvsust nende huvide kaitsel. See leping on kinnitatud täies veendumuses meie reaalsetesse jõududesse, nende täielikus valmisolekus igasuguse agressiooni puhul NSV Liidu vastu"[1]

Keeldumine mittenallaletungipaktist olens tähendanud tegutreda Inglise-Prantsuse-ameerika imperialistide kasuks, kes püüdsid provotreerida Saksamaa-Nõukogude Liidu rõda. Oli selge, et kui Saksamaa olens tooksord kallale tunginud Nõukogude Liidule, riis Inglise-Prantsuse valitrured olens teda toetanud või paremal juhul asunud Saksamaale heasoovlikku „erapooletuse" seisukohale. See tõttu nimetatud Nõukogude valitruse samm demonstreeris muust ettenägelikkust. Nõukogude Liit kasutas osavalt ja julgelt vastuolusid kahe rühmituse vahel imperialistlikus leeris. Selle pantiga oli nõrvaldatud hitlerite ja chamberlainide ühise rinde oht Nõukogude Liidu vastu. Chamberlaini valitruse, tema prantslastest ja ameerikalastest soosikute ka-

---

1 В.М. Молотов, О ратификации советско-германского договора о ненападении, 1939, lk. 15.

hekordne mäng lõppes läbikukkumisega. „Inglise diplomaatia langes ise auku, mida ta sellise visadusega oli kaevanud Nõukogude Liidule"[1]

1939a. augusti teist poolt ireloomustab läbirääkimiste rohkus ja diplomaatilised manöövrid kõigi Euroopa kapitalistlike riikide poolt. Kuid põhiliselt oli olukord mõlemale poolele selgunud. Sõjaline väljaastumine sai Sansamaale üha enam mõõdapääsematuks, kuna Sansa kapitalism oma relvastumispoliitika tõttu oli sattunud sügava kroonilise kriisi olukorda. Kõik välismaised kredüdid olid kulutatud, riiklikud finantrid tühjaks ammutatud. Päästa akumuleeritud kapitale ja saada neilt ülikasumeid võisainult teiste maade rööviimise ja vallutussõdade pidamise teel. Üks Sansa „oporitrioonl" liidreid ise loomustas tabavalt Hitleri olukorda, öeldes: „Hitler on sarnane jalgratturile. Kui ta peatub, riis ta kukub. Sellepärast peab ta kihutama edasi..."[2] Tõepoolest, Sansamaa majanduse üleminen rahumajanduse rööbastele ilma välisabita oli rasne – see olens viinud teravale kriisile ja miljonite töötute ilmumisele. See aga

1 А. М. Некрич, Политика английского империализма в Европе, lk. 386

2. К. Мольтке, За кулисами второй мировой войны, lk. 115

olens loonud ähvarduse nogu natristlikule režiimile. Sellepärast otrustavid fašistid alustada rõda Poolaga, iregi kui see peaks erile kutruma rõja Sausamaa peamiste võistlejate - Inglismaa ja Prantrusmaaga.

Mis aga puutub Inglismaaisse, siis viimase valitsevad tegelased olid juba tunnetanud sõja puhkemise mõõdapääsematust, kuna selgus, et on võimatu tanistada Sausamaad nallale tungimast Poolale. Ignoreerida aga Poolale antud lubadusi Inglise valitrus enam ei saanud Inglise avaliku arvamuse antifašistliku meelsuse nasvu tõttu - see olens viinud valitruse langemisele. Et „lahendada" Poola küsimus vana müncheni polütina norras (mis oligi Inglise valitruse polütina eesmärgiks kuni viimase paari nädalani enne rõja algust), selleks oli vaja aega, mille jooksul avaliku arvamust ette valmistada Poola „rahulikuks" reetmiseks hitlerlikule Sausamaale. Kuid Sausa fašistlik valitrus ei tahtnud ega võinudki oodata.

A. Neeritš ireloomustab Inglise polütina suhtes kujunenud olukorda järgmiselt: „Ei selge, et rõda Sausamaale tuleb muulutada. Kuid rõdida... arvestu-

sed olid järgmised: Sausa armee tungib Poolasse. Viimane muidugi ei suuda osutada tõrist vastupanu ja surutakse alla, Sausa armee veereb Nõukogude piirile... ja ülletab selle. Piis lõpuks teostub Briti poliitika eesmärkide eesmärk. Saksamaa ja NSVL mässitakse verisesse sõtta, kuid Inglismaa ootab ära, millal saabub tund tema aktiivsens osavõtuks vahendajana või lüitlasena ühele poolele"[1]

Inglise valitrus pidi arvestama rahvahulkade kindla otrustavusega anda vastulöök hitlerlikule agressioonile. Inglise valitseva klassi arvates polnud rõjakuulutamisega Saksamaale midagi kaotada. Sel puhul sai säilitada oma moraalset poritrioonі, veeretades kogu vastutuse sõja eest hitlerlikule Saksamaale. Teiselt poolt piiüti sellega demonstreerida Sausa valitrusele, et Inglismaa on siiski valmis Saksamaale relvastatud jõuga vastu astuma ning et viimasele on selle tõttu kasulikum Inglismaaga ja Prantrusmaaga kokku leppida ja suunata oma agressioon ainult Nõukogude Liidu vastu.

Sellistest arvestustest lähtusidki Inglise imperialistid oma viimastel lä-

---

1 а. М. Некрич, Политика английского империализма в Европе, кн. 417.

birääkimistel Sausamaaga. Püüti jätta muljet, et Inglise valitrus on valmis kõike tegema rahu säilitamiseks.

22. augustil pannus Chamberlain uuesti oma vahendust Sausa-Poola konfliktis ja teatas, et Inglise valitrus on valmis arvestama kõiki küsimusi, mis huvitavad mõlemaid pooli. Hitler aga teatas, et ta on nõus alla kirjutama konnuleppele aller pärast „Poola küsimuse" lahendamist.

Noodis 28. augustist Poolale nõudis Inglise valitrus, et viimane niirendaus vahenditute läbirääkimiste algust Sausa valitsusega. 31. augustil Poola välisminister Beck teatasni, et Poola võtab Inglise ettepanekud vastu. Sega sisuliselt Poola valitrus kapituleerus juba enne sõjategevuse algust. Kuid Ribbentrop vastas Poola saadikule, et on möödunud ultimaatumis märgitud tähtaeg Poola eranorralise esindaja saabumiseks Berliini. Sausa valitrus ei soovinud enam mingeid läbirääkimisi ja 1. septembril ületarid fašistlikud väed Poola piiri. Poola valitrusel tuli nüüd nõuda oma saadikute kaudu Inglismaa ja Prantrusmaa väljaastumist. 3. septembril uuulutasidni viimased Sausamaale sõja. Nii oli teine maailmasõda alanud.

Kuid Inglise ja Prantruse valitrevad ringuonnad olid nangel sellest, et anda Poolale antiivset rõjalist abi, kuigi sellens oli soodne võimalus — 60 diviisi ja parimad õhunaadrid olid Sansamaal seotud Poolas, samal ajal kui lääneroli Sansamaal kindlustuste naitreus vaid 7-8 diviisi. Lääneriinide valitruste „mündrenipoliitina" jätnus na rõja enese ajal. Seda tõestab nogu „imeliku rõja" näik lääneriindel 1939-1940a., salajased läbirääkimired Sansamaaga ja lõpnus, teise rinde teadlik saboteerimine Nõunogude Liidu Suure Isamaasõja ajal. Kuid imperialistide plaanid ei õnnestunud, kuna teine maailmasõda omandas vastu imperialistide tahtmist antifašistliku, vabastusliku ireloomu. Inglise jt. maade imperialistidel ei õnnestunud sõja ajal nonnu leppida fašistidega, vaid nad olid sunnitud astuma koalitrivoni Nõunogude Liiduga. Kõine reda tinges aga Nõunogude valitruse julge ja nangelenäger välispoliitina, samuti miljonite lihtsate inimeste seisunoht nogu maailmas, nelle ühise võitluse tulemusena purustati Suitletlik Sansamaa.

Lõppsõna.

Inglismaa ja Sansamaa ajalugu teise maailmasõja eelsetel aastatel pakub eredat ja õpetlikku pilti neist vastuoludest, mis valitsevad kaasaegses kapitalistlikus maailmasüsteemis, näitab kapitalismi mandumist ja degenereerumist. Vastuolude tõttu Inglismaa ja Sansamaa vahel, millised eriti teravnesid kapitalismi üldkriisi esimese etapi lõpul, muutus vende riikide rahulik kooseksiteerimine võimatuks ja puhnes rõda. Seadus majandusline ja poliitiliste jõudude ebaühtlase arengu kohta kapitalistlikus maailmas vür imperialistlikud riigid kokkupõrkele ja võitlusele turgude, mõjusfääride, tooraineteallikate ja kolooniate ümberjaotamise eest.

Nägime, kuidas Inglise jt. maade imperialistid püüdsid nimetatud vastuolusid lahendada Nõukogude Liidu arvel – nõukogudevastase rõja vallapäästmise teel, kusjuures suurimaks löögijõuks pidi olema fašistlik Sansamaa; nägime ka, kuidas need plaanid lõpperid läbikukkumisega, kuna vastuolud imperialistlike riikide eneste, realhulgas eriti Inglismaa ja Sansamaa vahel orutusid tuge

vamatees uni vastuolud kapitalistlikes ja sotsialistlikes süsteemi vahel.

Teine maailmasõda lõppes fašistliku Saksamaa ja imperialistliku Jaapani purustamisega Nõukogude armee poolt. Rea maade väljalangemine kapitalistlikust süsteemist Euroopas ja Aasias tugevdas tunduvalt sotsialistlikku leeri, kuna aga kapitalistlik leer nõrgenes. Saksamaa lõõdi sõja tagajärjel välja juhtivate suurriikide seast, ka Inglismaa ja Prantsusmaa nõrgenesid tunduvalt. Kuid imperialistid pole midagi suutnud õppida teise maailmasõja ning sellele eelneva perioodi ajaloo õppetundidest. Nad asusid otsekohe pärast sõja lõppemist uue, kolmanda maailmasõja ettevalmistamisele, mis pidi olema suunatud jällegi Nõukogude Liidu ja sotsialistliku leeri vastu.

Võrreldes Inglise, USA jt. maade imperialistide poliitikat Saksamaa suhtes kaasajal kende poliitikaga ajajärgul kahe maailmasõja vahel, näeme palpusni sarnasust. Aruti Lääne-Saksamaa sõjatööstuse taastamisele, riigi remilitariseerimisele, mahutades siia suuri summasid, samuti wehrmachti

taastamisele. Inglismaa oli noor USA-ga aktiivne osavõtja 1949. a. sõlmitud Põhja-Atlandi paktist, aga seejärel Pariisi konnulepetest 1954. a., mis ei kujuta enesest midagi muud kui USA, Inglismaa, Prantsusmaa ja revanšistliku Lääne-Sansamaa rõjalis-poliitilist liitu. Selle agressiivse liidu pealesmärgins on Lääne-Sansamaa remilitariseerimine, revanšistliku Lääne-Sansa armee taastamine ja Euroopa südames uue agressivoni uolde loomine. Mõiu see risaldab tõrist hädaohtu rahule Euroopas.

Inglismaa valitsevad ringuonnad loodavad, et olles rõlminud Lääne-Sansamaaga rõjalis-poliitilise liidu, seavad nad sisse uindla kontrolli Lääne-Sansamaa revanšistide edasise tegevuse üle ja suunavad nende agressiivseid püüdlusi soovitud suunas. Nad uasvatavad illusioone, et õnnestub saavutada seda, mis jäi saavutamata teise maailmasõja ulsel perivodil. Inglise imperialistid peavad uinni vanast Chamberlaini kontseptrivonist, mis on „täiendatud" Winston Churchilli omaga ja mis rajanel püüdel uasutada Sansa imperialismi Nõunogude Liidu ja rahvusvahelise tööliskikumise vastu. Kuid tõriasjans jääb fant,

et Sausa revanšistide ja lääneriikide agres-
siivsete ringkondade vahel sõlmitud vande-
nõu sisaldab endas suurt ohtu ka lääneri-
kidele enestele. On loomulik, et pärast seda,
kui Lääne-Sausa imperialistid on küllal-
daselt jõude kogunud, teevad nad kind-
lasti katset oma võistlejaid kõrvaldada.
Imperialistlikud vastuolud Lääne-Sausa-
maa ja Inglismaa, samuti teiste riiki-
de vahel näitavad üha enam teraw-
nemist. Lääne-Sausamaa, kes oli pärast
teist maailmasõda nii poliitiliselt
kui ka majanduslikult alla surutud,
on nüüd uuesti muutunud Inglismaa,
USA ja Prantsusmaa konkurendiks
nii Euroopas kui ka teiste maailma-
jagude turgudel. Sellises olukorras
ei mausa loomulikult revanšist Ade-
kaueri valitruse igasugused „garantiid"
midagi.

Lääneriikide agressiivne sõjalis-po-
liitiline liit on suunatud mitte ainult
NSV Liidu ja rahvademokraatia maade
vastu. Ta on suunatud samuti ka Sausa
rahva vastu, kuna see teeb võimatuks
Sausamaa ühendamise, okupatsiooni
katkestamise ja rahulepingu sõlmi-
mise. Ta loob hädaohu kõigile Euroopa
riikidele ja rahvastele ning kõigepealt

Lääne-Saksamaa naabritele.

Kuid erinevus tänapäeva ja teise maailmasõja ellse perioodi vahel ei seisne mitte ainult selles, et rotsialismilleeri jõud on tunduvalt nasvanud ja imperialismilleeri jõud nahanenud, vaid ka selles, et tänapäeval on tavad lihtsad inimesed nogu maailmas üha suurenevat mõju sõja ja rahu küsimuste otsustamisel. Euroopa ja nogu maailma rahvad veenduvad nogemuste põhjal üha enam selles, et Wõi nogude Liidu välispoliitika viib tegelikule rahule. Reaalset garantii me maailmasõja ohu vastu näevad rahvahulgad Wõi nogude Liidu ettepanekutes läänemaailmadele — loobuda Lääne-Saksamaa remilitariseerimise plaanidest ja tema kiirustamisest sõjalistesse rühmitustesse, ühendada Saksamaa Saksa rahva vaba tahteavaldise alusel, sõlmida ühtse, demokraatliku, rahuarmastava Saksamaaga rahuleping, luua suletud sõjaliste rühmituste asemel üleeuroopaline kollektiivse julgeoleku süsteem. Kollektiivne julgeolek on ainsam reaalsem rahu säilitamise garantii Ida ja Lääne erineva ühiskondliku süstee-

mi – napitalismi ja sotrialismi rahu-
liku nooseusisteerimise võimalikku-
sest leiab endale üha uusi pooldajaid
nogu maailmas.

Kasutatud kirjandus.

Marksismi-leninismi klassikud.

1) V.I. Lenin, Sõda ja revolutsioon, Teosed 24 k., Tallinn, 1953, lk. 265-304

2) V.I. Lenin, Imperialism kui kapitalismi kõrgeim staadium, Teosed 22 k., Tallinn 1953., lk 173-281.

3) V.I. Lenin, Sõda ja revolutsioon, Teosed 24 k., Tallinn 1954, lk. 365-383

4) J.V. Stalin, NLKP(B)P Keskkomitee juuliplenumi tulemustest, Teosed 11 k., Tallinn 1951., lk. 192-213

5) J.V. Stalin, Keskkomitee poliitiline aruanne NLKP(B)P XVI kongressile, Teosed 12 k. Tallinn, 1952, lk. 229-261

6) J.V. Stalin, aruanne NLKP(B)P Keskkomitee töösst partei XVII kongressile, Teosed 13 k., Tallinn 1952., lk. 274-367

7) J.V. Stalin, aruandekõne NLKP(B)P Keskkomitee töösst partei XVIII kongressile. Leninismi küsimusi, Tallinn 1952, lk. 527-568

8) J.V. Stalin, Kõnekogude Liidu Suurest Isamaasõjast, Tallinn 1954.

9) J.V. Stalin, Moskva linna Stalini valimisringkonna valijate valimisaktsetel peetud kõned, Tallinn 1947

10/ J.V. Stalin, Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus, Tallinn 1953

11/ И. Сталин, Беседа с Рой Говардом, Вопросы ленинизма, изд. 10-е, Москва 1938

*

12/ А. А. Жданов, О международном положении, Москва 1947

13/ V.M. Molotovi avaldus Euroopa riikide Moskva nõupidamisel, Rahva Hääl 1. XII 1954

14/ V.M. Molotov, Rahvusvahelisest olukorrast ja NSV L välispoliitikast, Rahva Hääl 9. II 1953

15/ В.М. Молотов, Вопросы внешней политики, Москва 1948

16/ В.М. Молотов, Двадцать первая годовщина Великой Октябрьской социалистической Революции, Москва 1938

17/ В.М. Молотов, О ратификации советско-германского договора о ненападении, Москва 1939

18/ ENSV ajalugu. Lühikursus, Tallinn 1954.

19/ Г. Димитров, В борьбе за единый фронт против фашизма и войны, Москва 1939.

allikmaterjalid.

20) Ajaloo võltrijad (ajaloolise õi end), Tallinn 1948

21) Документы и материалы кануна второй мировой войны, Москва 1948 (=Документы и материалы)

22) Документы министерства иностранных дел Германии, вып. III (Германская политика в Испании 1936-1943), Москва 1946

23) Нюрнбергский процесс, сборник материалов, т. I, Москва 1952

Erialane kirjandus.

24) Е. Адамов, Рецензия к книге Джона В. Уилер-Беннета „Мюнхен-пролог трагедии" Вопросы истории 1949. нр. 5 lk. 128-142

25) Ю. Ансель, Мемуары Фирлингера, Новое Время 1948 нр. 23, lk. 28-31

26) А. М. Алексеев, Военные финансы капиталистических государств, Москва 1949.

27) Д. Аллен, Международные монополии и мир, Москва 1948.

28) Я. Балицкий, Расизм в Южной Африке, Москва 1953.

29/ Ю. Винцер, Судьбы стерлингового блока, Мировое хозяйство и мировая политика, 1947, нр. 8, вк. 67-75

30/ Е. Вишнев, Экономические ресурсы Германии, Москва 1940

31/ М. Гус, американские займы и германские монополии, Новое Время 1948, нр. 13, вк. 8-15

32/ И. Ермашев, Из предистории германской агрессии, Новое Время 1948, нр. 9, вк. 5-10

33/ С. В. Захаров, Англия в 1918-1939 годах, Москва 1951.

34/ Л. И. Зубок, Германия в 1918-1940 годах, Москва 1946.

35/ Ф. Зуев, Балканы, Ближний и Средний Восток накануне и в первый период второй мировой войны, Москва 1950.

36/ L. N. Ivanov, Lääneriikide mûncheni-poliitika ja NSV Liidu kui tõelise rahuteguri osa, Tallinn 1949.

37/ М. С. Иванов, Очерк истории Ирана, Москва 1952

38/ И. Ф. Ивашин, Политический кризис 1939. года в Европе. Борьба СССР за коллективный отпор агрессорам, Москва 1948.

39) История дипломатии, т. III, под. ред. акад. В. П. Потемкина, Москва-Ленинград, 1945 (= История дипломатии III)

40) Э. Корвин, Международные картели в экономике и политике, Москва 1947.

41) А. Кочетков, англо-американское соперничество на рынках Западной Европы, Москва 1952.

42) Л. Кутаков, Новая американская фальсификация истории, Вопросы истории 1950, кн. 7., ст. 131-151.

43) А. Леонидов, Был ли Черчилль противником мюнхена, Новое Время 1948. кн. 24, ст. 18-20

44) А. Леонидов, К истории срыва англо-франко-советских переговоров в 1939. году, Новое Время 1948, ст. 10-17

45) К. Льюис, Страны-должники и страны-кредиторы 1938, 1944 гг., Москва 1947.

46) В. Лукин, Провал фашистских планов в Африке и на Ближнем Востоке, Ташкент 1943.

47) А. Мельник, Турция, Москва 1937.

48) А. Ф. Миллер, Очерки новейшей истории Турции, Москва-Ленинград, 1948

49/ Б. Михайлов, История ремилитаризации Рейнской зоны, Новое Время 1948, нр. 21, lk. 13-19

50/ Б. Михайлов, О том, как была предана Чехословакия, Новое Время 1948 нр. 15, lk. 13-18.

51/ К. Мольтке, За кулисами второй мировой войны, Москва, 1952

52/ А. М. Некрич, Англо-германские противоречия по колониальному вопросу перед второй мировой войны, Вопросы истории, 1954, нр. 7, lk. 77-95 (= англо-германские противоречия)

53/ А. М. Некрич, Политика английского империализма в Европе, Москва 1955.

54/ Н. Н. Николаев, Внешняя политика правых лейбористов Англии (1935-1940 гг.), Москва 1953

55/ A. Norden, Nii sepitretause rõdasid, Tallinn 1954

56/ А. Норден, Уроки германской истории, Москва 1948

57/ Л. В. Поздеева, Из истории английской политики ремилитаризации Германии, Вопросы истории, 1952, нр. 4, lk. 51-74

58/ А. Я. Попов, США — организатор и активный участник мюнхенского сговора с фашистскими агрессорами, Москва 1952

59/ Н. Сергеева, Документы накануна второй мировой войны, Новое Время 1948 пр. 16, ст. 24-29

60/ Р. Сэссюли, М. Т. Фарбениндустри, Москва 1948.

61/ В. П. Бонин, Империалистическая агрессия против Польши в 1939 г. Москва, 1952

62/ Б. Штейн, Вступительная статья к книге В. М. Онкордана „Великобритания, Франция и германская проблема в 1918-1939 г, Москва 1945

63/ Б. Штейн, Новая фальсификация истории Мюнхена, Вопросы истории 1951 пр. 2, ст. 92-118.

Sisukord

Lk.

Sissejuhatus — — — — — — — — 1

I Rahvusvaheline olukord ja vastolde areenimine Inglismaa ja Saksamaa vahel pärast fašismi võimuletulekut Saksamaal — — — — — — — — 11

II Inglismaa osa „mittevahelesegamispoliitika" teostamises fašistliku agressiooni suhtes 1937-1937a — — — — — 36

III Inglismaa osa Münchemi kokkuleppe ettevalmistamisel ja läbiviimisel — — 68

IV Inglise-Saksa suhete areng pärast Münchemi kokkulepet ja nõja puhkemine — — — — — — — — 109

Lõppsõna — — — — — — — — 142

Kasutatud kirjandus — — — — — — 148